

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI**

**ORTAOKUL 8. SINIF TÜRKÇE DERS
KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN
BAĞDAŞIKLIK ve TUTARLILIK YÖNÜNDEN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
LÜTFÜ BOZOK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK**

Hatay-2019

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI**

**ORTAOKUL 8. SINIF TÜRKÇE DERS
KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN
BAĞDAŞIKLIK ve TUTARLILIK YÖNÜNDEN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
LÜTFÜ BOZOK**

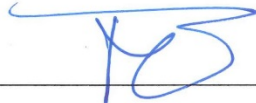

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK**

Hatay-2019

ONAY

Lütfü BOZOK tarafından hazırlanan “Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Yönünden İncelenmesi” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oy birliği / oy çokluğu ile TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

08/08/2019

Jüri Üyeleri	İmza
Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK (Tez Danışmanı- Başkan)	
Doç. Dr. Esra Nur TİRYAKİ	
Dr. Öğr. Üyesi Hatice COŞKUN	

Lütfü BOZOK tarafından hazırlanan “Ortaokul 8.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Bağdaşıklık Ve Tutarlılık Yönünden İncelenmesi” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplayıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (08/08/2019)

Lütfü BOZOK

Evlatlarım Miray ve Oğuzhan'a ithafen:...

ÖNSÖZ

Bu çalışmada ders kitapları vasıtasıyla öğrenciye sunulan metinlerdeki bağdaşıklık ve tutarlılık görünümlerinin örneklerle ortaya konulması amaçlanmaktadır. İletişim kurma ihtiyacı insanlığın varoluşundan itibaren ortaya çıkmış ve bu ihtiyaç tarihsel süreç içerisinde önce sözlü olarak daha sonraları ise yazının icadı ile birlikte yazılı olarak da devam edegelmiştir. Yazılı metinler sayesinde insanlar arasındaki iletişim engellerinden biri olan mesafe önemini yitirmiş ve birbirini tanımayan insanların dahi yazdıkları ve/veya okudukları ile fark etmeseler dahi karşılıklı veya tek taraflı iletişim içerisinde olmalarına olanak sağlanmıştır. Yazılı metinlerden en önemlilerinden biri de hiç şüphesiz ders kitaplarıdır. Ders kitaplarındaki metinler sayesinde öğrencilere aktarılacak istenen bilgiler kategorize edilerek belirli aşamalar halinde aktarılabilir. Tam bu noktada ders kitabında yer alan metinlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Ders kitabında yer alan metinlerin metinsellik özelliklerini yeterli düzeyde barındırmaları ders kitabının dolayısıyla da dersin amacına ulaşmasına yardımcı olacaktır. Çalışma kapsamında ders kitabında yer alan metinlerin metinsellik özelliklerinden bağdaşıklık ve tutarlılık yönünden incelenmesi ile dersin ve eğitim - öğretimin amacına ulaşmasına katkı sunulması düşünülmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde “Problem Durumu”, “Araştırmanın Önemi”, “Araştırmanın Amacı”, “Sınırlılıklar” ve “İlgili Araştırmalara” yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal çerçeve içerisinde metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklık ve tutarlılık açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Yöntem başlığı altında “Araştırmanın Modeli”, “Çalışma Materyali”, “Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması”, Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu”, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu”, “Veri Analizi” ve “Güvenilirlik Çalışması” açıklanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde elde edilen “Bulgulara” yer verilmiştir.

Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise “Sonuç, Tartışma ve Öneriler’e” yer verilmiştir.

Bu vesile ile başta çalışma süreci boyunca desteğini esirgemeyen gerek akademik ve gerekse de insani yönüyle bana yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK olmak üzere tüm hocalarıma, ayrıca çekilmez dertlerimizin çekilesi dertlere dönüşmesini sağlayan dostlarıma ve en nihayet hayatımın her anında yanımda olan ve kendim olmamı sağlayan eşim, çocuklarım ve tüm aileme en kalbi duygularıyla teşekkür ederim.

Lütfü BOZOK

ORTAOKUL 8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN BAĞDAŞIKLIK VE TUTARLILIK YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Lütfü BOZOK

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019

Danışman: Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ders kitapları vasıtasıyla öğrenciye sunulan metinlerdeki bağdaşıklık araçlarının ve tutarlılık kullanımlarının örneklerle ortaya konulmasıdır. Çalışma materyalini, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki bilgilendirici metinler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında ders kitabında yer alan metinler (Ek:10) “**Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu**” ve (Ek:11) “**Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu**” na göre incelenmiştir. “**Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu** üst başlıklar boyutunda Halliday ve Hasan’ın (1976) bağdaşıklık ölçütleri doğrultusunda; alt başlıklarda ise Uzun (1995), Onursal (2003), Coşkun (2005), Dilidüzgün (2008) ve Günay’ın (2017) tasniflerinden faydalanılarak geliştirilmiştir. “**Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu**” ise Uzun (1995), Dilidüzgün (2008), ve Yılmaz’ın (2010) çalışmaları doğrultusunda geliştirilmiştir. Her formda beş ana başlık bulunmakla beraber “**Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu**”nda ana başlıklar haricinde alt başlıklara da yer verilmiştir. Çalışma metinlerin, bağdaşıklık ve tutarlılık öğeleri bağlamında incelenmesi yönüyle nitel bir çalışma olup verilerin analizinde döküman incelemesi tekniğinden faydalanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında toplamda 9 bilgilendirici metin incelenmiştir. Bağdaşıklık öğeleri içerisinde 729 bağdaşıklık ögesi ile kelime bağdaşıklığı en çok kullanılan bağdaşıklık türü olarak öne çıkmaktadır. Diğer bağdaşıklık türlerinin kullanım durumları sırasıyla bağlama öğeleri 370, gönderim 341, eksilteli anlatım 244 ve son olarak da 11 ile en az kullanılan bağdaşıklık türünün değiştirim olduğu görülmektedir. Tutarlılık yönünden toplamda 9 adet bilgilendirici metin incelenmiştir. Tutarlılık öğeleri içerisinde 52 tutarlılık ögesi ile karşılaştırma bağlantısı en çok kullanılan tutarlılık aracı olarak öne çıkmaktadır. Diğer tutarlılık araçlarının kullanım durumları sırasıyla neden-sonuç bağlantısı 33, karşıtlık bağlantısı 20, özelleştirme bağlantısı 13 ve son olarak da 7 ile en az kullanılan tutarlılık aracının genelleştirme bağlantısı olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak en çok kullanılan bağdaşıklık türünün kelime bağdaşıklığı en az kullanılanın değiştirim olduğu görülmekle; en çok kullanılan tutarlılık türünün karşılaştırma bağlantısı en az kullanılanın genelleştirme bağlantısı olduğu grlmektedir.

Anahtar Kelimeler : Dilbilim, metin, Türkçe, bağdaşıklık, tutarlılık

ANALYSIS OF THE TEXT IN THE 8th GRADE TURKISH TEXTBOOKS FOR COHESION AND COHERENCE

Lütfü BOZOK

The Department of Turkish and Social Sciences Education, Master's Thesis, 2019

Supervisor: Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK

ABSTRACT

Aim of this study was to reveal the use of instruments of cohesion and coherence in the texts presented for the students through coursebooks.

The materials of the study were the informative texts in the 8th grade Turkish course books prepared by the Turkish Ministry of National Education in 2018-2019 academic year.

The texts in the coursebooks that were within the frame of the study (Appendix: 10) were analyzed according to “**Cohesion Rating Scale**” and (Appendix: 11) “**Coherence Rating Scale**”. “**Cohesion Rating Scale**” was developed with regard to Halliday and Hasan's (1976) criteria of cohesion in the component of main headings, and with regard to Uzun (1995), Onursal (2003), Coşkun (2005), Dilidüzgün (2008) and Günay's classifications in the component of sub-headings. On the other hand, “**Coherence Rating Scale**” was developed regarding , Dilidüzgün (2008), Yılmaz (2010) and Uzun's (1995) studies. While there were five main headings in each scale, there were also sub-headings in “**Cohesion Rating Scale**”. Document review technique was employed for the data analysis as the study was qualitative in that the texts were analyzed in terms of cohesion and coherence.

9 informative texts were analyzed in terms of cohesion in this study. Lexical cohesion was the most used instrument of cohesion 729. Use of the other instruments of cohesion were respectively conjunctions 370, reference 341, ellipsis 244 and substitution 11. On the other hand, 9 informative texts were analyzed in terms of coherence in this study. It was found that the most used instrument of coherence was comparison 52. Use of the other instruments of coherence were respectively cause-effect relations 33, comparison-contrast relation 20, relation of specification 13 and relation of generalization 7.

Consequently, while the most used instrument of cohesion was lexical cohesion, the least used one was substitution. Additionally, while the most used instrument of coherence was comparison-contrast relation, the least used one was relation of generalization.

Keywords: Linguistics, text, Turkish, cohesion, coherence

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA</u>
Ön Söz.....	I
Özet ve Anahtar Kelimeler.....	II
Abstract And Keywords.....	IV
İçindekiler.....	V
Tablolar Listesi.....	VIII
Kısaltmalar Listesi.....	IX

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Amacı.....	2
1.4. Sınırlılıklar.....	2
1.5. İlgili Araştırmalar.....	3

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Dil Bilim	8
2.2 Metin Dil Bilim.....	8
2.3.Metin Özellikleri ve Metin Yapısı.....	11
2.4.Metin Türleri ve Bilgilendirici Metinler	13
2.5. Metinsellik Ölçütleri.....	14
2.5.1.Bağdaşıklık.....	15
2.5.2.Tutarlılık.....	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

	<u>SAYFA</u>
3.1. Araştırmanın Modeli.....	30
3.2. Çalışma Materyali.....	30
3.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması	30
3.4. Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu.....	31
3.5. Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu.....	31
3.6. Veri Analizi.....	32
3.7. Güvenilirlik Çalışması	32

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. “BENLİK ÜZERİNE” Metninin Bulguları	33
4.2. “İSTİKLAL MADALYASI” Metninin Bulguları	36
4.3. “FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ” Metninin Bulguları	38
4.4. “TÜRKÇENİN GÜZELLİĞİ” Metninin Bulguları	41
4.5. “MİKRO MİNYATÜR” Metninin Bulguları	45
4.6. “SELİMİYE CAMİİ” Metninin Bulguları	48
4.7. “KALBİN SESİ” Metninin Bulguları	51
4.8. “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” Metninin Bulguları	56
4.9. “ALİYA İZZETBEGOVIÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ” Metninin Bulguları	59

SONUÇ ve TARTIŞMA

SAYFA

Sonuç ve Tartışma	64
Öneriler.....	67

KAYNAKLAR	70
------------------------	-----------

EKLER

EK-1. “BENLİK ÜZERİNE” Metni.....	76
EK-2. “İSTİKLAL MADALYASI” Metni	77
EK-3. “FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ” Metni	78
EK-4. “TÜRKÇENİN GÜZELLİĞİ” Metni	81
EK-5. “MİKRO MİNYATÜR” Metni	83
EK-6. “SELİMİYE CAMİİ” Metni	86
EK-7. “KALBİN SESİ” Metni.....	90
EK-8. “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” Metni.....	92
EK-9. “ALİYA İZZETBEGOVİÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ” Metni	95
EK-10. “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu”	98
EK-11. “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu”.....	99

TABLolar LİSTESİ

SAYFA

Tablo 1. “BENLİK ÜZERİNE” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri.....	33
Tablo 2. “BENLİK ÜZERİNE” Metninin Tutarlılık Görünümleri.....	35
Tablo 3. “İSTİKLAL MADALYASI” Metninin Bağdaşıklık görünümleri.....	36
Tablo 4. “İSTİKLAL MADALYASI” Metninin Tutarlılık Görünümleri.....	37
Tablo 5. “FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri.....	38
Tablo 6. “FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri.....	40
Tablo 7. “TÜRKÇENİN GÜZELLİĞİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri	41
Tablo 8. “TÜRKÇENİN GÜZELLİĞİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri.....	44
Tablo 9. “MİKRO MİNYATÜR” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri.....	45
Tablo 10. “MİKRO MİNYATÜR” Metninin Tutarlılık Görünümleri.....	47
Tablo 11. “SELİMİYE CAMİİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri	48
Tablo 12. “SELİMİYE CAMİİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri.....	50
Tablo 13. “KALBİN SESİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri.....	51
Tablo 14. “KALBİN SESİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri.....	55
Tablo 15. “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri	56
Tablo 16. “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” Metninin Tutarlılık Görünümleri.....	58
Tablo 17. “ALİYA İZZETBEGOVIÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri	59
Tablo 18. “ALİYA İZZETBEGOVIÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri	61
Tablo 19. Metinlerin Cümle Sayıları, Bağdaşıklık ve Tutarlılık Görünümleri.....	62

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt. : Aktaran

f: Frekans

N: Toplam

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

No: Numara

TDK: Türk Dil Kurumu

vd. ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.PROBLEM DURUMU

İnsanlığın varoluşundan itibaren iletişim kurma ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ihtiyaç tarihsel süreç içerisinde önce sözlü olarak daha sonraları ise yazının icadı ile birlikte yazılı olarak devam edegelmiştir. Sözlü ifadeler, yazıya geçirilmeleri ile birlikte metin halini almış ve sözlü kültürde söze verilen değerin yazılı kültürde metinler üzerinde önemini koruduğu görülmektedir. Yazılı kültürde metin halini almış ifadelerin gelişigüzel kullanımlarının önüne geçmek için önce bu alana ilişkin dil bilimi ortaya çıkmış ve bu alan daha sonraları alt başlıklar halinde ele alınarak metin dil bilim ile birlikte metinlerin çeşitli yönlerinin incelenmesine olanak sağlamıştır.

Yazılı kültürün bir parçası olan metin ve metinsellik ölçütlerine geçmeden önce sözlü kültüre değinmekte fayda var. Çünkü yazılı kültürde ele alınan konuların büyük çoğunluğunun öncelikle sözlü olarak ifadesi gerekmektedir. Yazıya geçirilmeleri ile birlikte bu ifadeler metin halini alarak yazılı kültürün birer parçası haline gelmektedirler, yazılı kültürün birer parçası haline gelmiş olan metinlerin metinsellik ölçütleri kapsamında öneminin kavranması açısından sözlü kültürden bahsedilmesinin sebeplerine yönelik Özdemir'in (2014: 239) "*insanoğlu, insanlığına da düşünce yaratma gücüne de sözlü anlatım yoluyla kavuştu*" ifadesi ve Cündioğlu'nun (2011: 76) "*Beyaz kağıt üzerine siyah mürekkep damlatmamış olmakla övünen veya hayatında bir tek sözcüğü bile kağıtlara yazarak kirletmemiş olmamakla gururlanan insanların yaşadıkları bir dönemi hafife almaya, onları geri kalmışlıkla suçlamaya, bilgi edinme ve aktarma yollarını küçümsemeye kimsenin hakkı olmasa gerek*" ifadesi açıklayıcı olacaktır.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere yazılı metinlerde yer verilen konuların metin haline gelmeden önce sözlü olarak ifadelerinde ne derece önemle seçildikleri ve kullanılan ifadelerin anlaşılması için yazı ile aktarılmalarından ziyade gerek vurgu ve tonlamaları gerek söylendikleri esnada oluşturdukları etkiden olsa gerek sözlü kültürün tarihsel süreçte değerini koruduğu aşikardır. Tam bu noktadan hareketle sözlü kültürde söze verilen değerinin yazılı kültürde de yazıya verilmesi gerektiğinden ders kitapları aracılığıyla öğrencilere sunulan metinlerin metinsellik ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi amacına yönelik olarak

Bu çalışmada,

a)2018-2019 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki bilgilendirici metinlerde bağdaşıklık görünümü ile

b)2018-2019 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki bilgilendirici metinlerde tutarlılık görünümlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

1.2.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ders Kitaplarında yer alan metinler öğrenci için önemli eğitim materyallerindedir. Bu eğitim materyallerinin gerek öğrenci düzeyine uygunluğu gerekse de metinsellik ölçütleri açısından yeterli seviyede olması önemlidir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında ders kitabında yer alan metinler, metin dil bilim ile birlikte metinlerin çeşitli yönlerinin incelenmesine olanak tanıyan metinsellik ölçütleri içerisinde yer alan bağdaşıklık ve tutarlılık görünümleri açısından değerlendirilmiştir. Metinlerin gerek yüzey yapıda bağdaşıklık görünümlerinin gerekse de derin yapıda tutarlılık görünümlerinin incelenmesi ile birlikte eksiklerin tamamlanması yanlışların düzeltilmesi doğru olan kısımların devamının sağlanması anlamında özellikle Türkçe Ders Kitaplarına metin seçimi aşamasında bu çalışmanın katkı sunacağı düşünülmektedir.

Ayrıca bu alanda daha önce yapılan çalışmalar genellikle öğrenciler tarafından oluşturulan metinler veya öyküleyici metinler üzerinde yapılmış olduğundan bu çalışma ders kitabındaki bilgilendirici metinleri incelemesi yönüyle önem arz etmektedir

1.3.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada ders kitapları vasıtasıyla öğrenciye sunulan metinlerdeki bağdaşıklık ve tutarlılık görünümlerinin örneklerle ortaya konulması amaçlanmaktadır.

1.4. SINIRLILIKLAR

Bu çalışmada, 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki bilgilendirici metinler, metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklık ve tutarlılık açısından değerlendirilmiştir. MEB 2018 Türkçe Öğretim Programında belirtilen metin türleri: şiir, öyküleyici ve bilgilendirici metin olarak belirtilmiştir. Bu çalışmada incelenen metinler bilgilendirici türde metinler olup okuma metinleri dışında kalan dinleme ve serbest okuma metinleri çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu kapsamda 2018-2019 Eğitim - Öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki 1. temada “Benlik Üzerine” isimli bir metin, 2. temada “İstiklal Madalyası” isimli bir metin, 3. temada “Faydalı Bir İş Görmek Zevki” ve “Türkçenin Güzelliği” isimli iki metin, 4. temada

“Mikro Minyatür” ve “Selimiye Camii” isimli iki metin, 6. temada “Kalbin Sesi” isimli bir metin, 7. temada “Yûnus Emre’nin Mezarları” isimli bir metin ve son olarak da 8. temada bulunan “Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi” isimli bir metin olmak üzere 9 adet metin incelenmiştir.

1.5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, seçilen metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık yönünden incelenmesine yönelik çalışma alanı ile ilgili bazı araştırmalara yer verilmiştir.

Halliday ve Hasan (1976), “Cohesion in English” isimli çalışmalarında bağdaşıklık ile ilgili geniş kapsamlı araştırmalarının sonuçlarını paylaşarak, bağdaşıklık tür ve özelliklerini detaylıca ortaya koymuşlardır.

Parlak (2009), çalışmasında Kutadgu Bilig’in metin dil bilimsel yapısını incelemiştir. Araştırma neticesinde özne eksiltmenin daha çok görülen geçmiş zaman veya emir kipinde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Göçer (2010), çalışmasında Milli Eğitim Bakanlığınca önerilen 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki metinleri, metinsellik ölçütleri bağlamında incelemiştir. Çalışma, metinleri çözümlmeye yönelik olduğu için betimsel, aynı zamanda nitel bir çalışmadır. Ders kitabında bulunan metinler metin dil bilimsel ölçütler doğrultusunda incelenerek metin özellikleri ortaya konulmuştur.

Karatay (2010), çalışmasında bağdaşıklık araçlarını kullanma düzeyi ile tutarlı metin yazma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma nitel bir araştırma olup doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda bağlama ögelerini işlevsel kullananların bağlama uygun kelime kullandıkları, anlatımlarının tutarlı olduğu, bağlama ögelerini ve kelime bağdaşıklığını başarılı bir şekilde kullandıkları tespit edilmiştir.

Göçer (2010), çalışmasında eğitim fakültesi öğrencilerinin yazılı anlatım becerilerini süreç yaklaşımı ve metinsellik ölçütleri ekseninde değerlendirmiştir. Araştırma nitel bir çalışma olup doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Çalışma neticesinde İncelenen ürünlerin bağdaşıklık ve tutarlılık özelliklerini taşıdığı sonucuna varıldığı belirtilmektedir.

Mert (2011), çalışmasında 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinsellik Ölçütlerine Uygunlukları açısından değerlendirmiştir. Çalışma tarama modelinde betimsel bir araştırma olup çalışmanın veri kaynağını, 2012- 2013 eğitim-öğretim yılında Malatya’da 8. Sınıfta okuyan öğrencilere dağıtılan Türkçe ders kitaplarında yer alan öğretici ve kurgusal metinler oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen 19 metin içerisinde 12 metinde gönderime, 8 metinde değiştirime, 18 metinde bağlama öğelerine ve 10 metinde de eksiltili anlatıma rastlanıldığı belirtilmiştir.

Çoban (2012), çalışmasında İlköğretim 7. Sınıf öğrencilerinin oluşturdukları öyküleyici metinleri bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütlerine göre değerlendirmiştir. Araştırmada hem nitel hem de nicel araştırma süreçlerini barındıran “karma” yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesi nicel araştırma stratejileri içerisinde yer alan “ilişkisel tarama modeli” ve nitel araştırma stratejileri içerisinde yer alan “betimsel tarama modelinden faydalanılmıştır. Sonuç olarak bağdaşıklık araçlarının kullanım sıklığı açısından yüksek seviyede yer alan metinlerin tutarlılık düzeyi olarak da yüksek puan elde ettiği tespit edilmiştir.

Yılmaz (2012), çalışmasında 11. sınıf öğrencilerine ait metinleri, bağdaşıklık ve tutarlılık açısından incelemiştir. Araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır. Bu çalışmada bağdaşıklık araçları kullanımında öğrenci (kâğıt) başına düşen ortalamalar en çok kullanılan en az kullanılanla sırasıyla şu şekildedir: *Bağlama öğeleri (% 42,9), gönderim (37,8), eksiltili anlatım (18,4), değiştirim (0,55)*. Buna göre 11. sınıf öğrencilerinin bağdaşıklık araçları içinde en az değiştirim aracını, en fazla bağlama öğelerini kullandıkları görülmüştür. Çalışmada 11. sınıf öğrencilerinin tutarlılıkla ilgili genel olarak önemli sorunlar yaşadıkları, öğrencilerin sorunlarının temelinde yazdıklarını bir bütün olarak düşünerek hareket etmemeleri yattığına değinilmiştir.

Can (2012), çalışmasında ortaöğretim öğrencilerinin yazılı anlatımlarında paragraf düzeyinde bağdaşıklık ve tutarlılığı ölçmüştür. Araştırmada, nitel veri araştırma yöntemi kullanılmış ve nitel veri toplama tekniklerinden biri olan doküman incelemesi yoluyla öğrencilerin kompozisyonları paragraf oluşturma becerileri, bağdaşıklık, tutarlılık ve düşünceyi geliştirme teknikleri bakımından değerlendirilmiştir. Sonuç olarak 9.ve 10. sınıf öğrencilerinin en çok kelime bağdaşıklığını en az ise değiştirimi kullandıkları; tutarlılık yönünden ise paragraf kavramını yeterince özümseyemedikleri, çoğunun paragrafi biçimsel bir birim olarak

algıladıkları, düşüncelerini, düzenli ve mantıklı bir sıra içerisinde yazarak ifade etmede zorlandıkları görülmüştür.

Uyar (2012), çalışmasında, 8.sınıf Türkçe ders kitaplarındaki bilgilendirici metinlerin öğrencilerin söz varlığına katkısını incelemiştir.

Gümüş atam (2013) çalışmasında Türkçede eksilteli anlatımı incelemiştir. Eksiltimin sözcük cümle ve metinlerde ayrı amaçlarla kullanıldığını, sözcük düzeyinde söyleyişi kolaylaştırdığını, cümle düzeyinde olanın kelime tasarrufu sağladığını, metin düzeyinde olanın ise tutarlılık ve bağdaşıklık ilişkisi sağladığını belirtmiştir.

Göçer (2014) çalışmasında 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe kılavuz kitaplarındaki metinlerin dil bilgisi öğretimindeki yeterliliği ve kullanım durumlarını incelemiştir. Araştırma nitel bir araştırma olup görüşme ve doküman incelemesi tekniği ile elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Görüşme yapılan öğretmenlerin çoğu dil bilgisi öğretiminde daha çok sezdirme yolunu kullandıklarını belirtmişlerdir.

Kekevi (2015), çalışmasında Erenlerin Bağından isimli şiir metninin metin dil bilimsel yönden incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre artgönderimlerin büyük ölçüde zamirler vasıtasıyla gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Kummuz (2015), çalışmasında ortaokul ders kitaplarındaki şiirleri nitelik ve nicelik yönünden incelemiştir. Araştırma neticesinde ders kitaplarındaki metinlerin seçilmesinde metinsellik ölçütlerinin hesaba katılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldırım (2016), çalışmasında B1 düzeyinde Türkçe öğrenen yabancıların yazılı anlatımlarının bağdaşıklık düzeyleri ölçülmüştür. Araştırmanın modeli, betimleyici tarama modeli; veri toplama yöntemi ise doküman analizidir. Araştırmanın sonuçlarına göre B1 düzeyinde Türkçe öğrenen yabancıların yazılı anlatımlarında en sık kullandıkları bağdaşıklık aracı bağlama öğeleri; en az kullandıkları bağdaşıklık aracı ise değiştirimdir.

Aramak (2016), çalışmasında Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde bağdaşıklık araçlarının kullanım düzeylerini ölçmüştür. Araştırmada öntest ve sontest uygulamaları

neticesinde öntestte ve sontestte bağdaşıklık ögelerinden en çok bağlama ögelerinin kullanıldığı belirlenmiştir.

Özşavli (2016), çalışmasında Türkçe öğretmeni adaylarının öyküleyici anlatımlarını bağdaşıklık ve tutarlılık açısından incelemiştir. Araştırmanın sonucuna göre göre Türkçe öğretmeni adayları tarafından en sık kullanılan bağdaşıklık unsurunun bağlama ögesi olduğu en az kullanılan bağdaşıklık unsurunun ise değiştirim olduğu belirlenmiştir.

Gözlet (2018), çalışmasında ilköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinleri bağdaşıklık ve tutarlılık yönünden incelemiştir. Araştırmanın sonunda bağdaşıklık ile tutarlılık arasında anlamlı bir ilişki görülmediği, bağdaşıklık ögesi az olup da tutarlılık görünümü sağlam olan metinlerin varlığı tespit edilmiştir.

Gürgün (2018), çalışmasında Göktürk Yazısıyla oluşturulmuş Uygur Kağanlığı Yazıtlarını metindilbilimsel açıdan incelemiştir. Araştırmanın neticesinde yazıtların metinsellik özelliklerini taşıdığı tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak yazıtların rastgele yazılmadığı farklı kompozisyon kurallarına uyularak yazıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kala (2018), çalışmasında Ömer Seyfettin hikâyelerinde metin dil bilimsel bağdaşıklığı incelemiştir. Araştırmanın sonunda artgönderimin öngönderimden daha fazla kullanıldığı +ki eki ile yapılan gönderimin yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir.

Mısırlı (2018), çalışmasında yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı metinlerinde bağdaşıklık bağıntısı görünümlerini incelemiştir.

Kurnaz (2018), çalışmasında bilgilendirici metinlerde okuduğunu anlamaya etki eden faktörleri incelemiştir. Araştırma neticesinde kelime hazinesi ve okuma iç motivasyonunun bilgilendirici metinlerde okuduğunu anlama başarısını olumlu bir şekilde doğrudan etkilediğı sonucuna ulaşılmıştır.

Şapçı (2018), çalışmasında ilkokul öğrencilerinin bilgilendirici metinleri anlama ve özetleme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonunda ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metinleri anlama düzeyi ile özetleme becerileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Doğan (2018), çalışmasında ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki şiirleri metinsellik ltleri yönünden incelemiştir. Araştırma kapsamında incelenen tüm şiirlerde gönderim ögesine sıklıkla yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca tüm şiirlerde en çok kullanılan tutarlılık görünümünün zelleştirme bağlantısı olduğu tespit edilmiştir.

Eken (2018), alışmasında “Hophopname” isimli eseri bağdaşıklık unsurları yönünden incelemiştir. Araştırma neticesinde gönderimin artgönderim yolu ile; artgönderimin de en fazla zamirler aracılığıyla gerçekleştiği tespit edilmiştir.

zen (2019), alışmasında Sabahattin Ali’nin “Krk Mantolu Madonna” isimli eserini metin dil bilimi kapsamında incelemiştir. Araştırma neticesinde özellikle şahıs zamiri kullanımı ile yapılan artgönderimin oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2. 1. DİL BİLİM

Dil kavramının bilim olarak ele alınmaya başlaması ile birlikte aslında başka disiplinler içerisinde bir detay değil aksine kendi başına ayrı bir bilim olduğu hatta başka disiplinler açısından da bir çıkış noktası teşkil ettiği görülmektedir. Dil nedir sorusuyla yola çıkan Ferdinand De Saussure (2001: 38) “Dil yetisi birçok alana açılır: hem fiziksel, fizyolojik ve anlıksal niteliklidir, hem de bireysel ve toplumsal özelliklidir. Buna karşılık dil, kendi başına bir bütündür, bir sınıflandırma ilkesidir.” diyerek dilin kendi başına bir bütün olduğunu belirtmiştir. Vardar (2001: 21), dil bilimini dil kavramını ve dilin işleyiş düzenlerini inceleyen bilim dalı olarak tanımlarken Aksan (2009: 15) ise dil biliminin yüzyıllar boyunca yapılan araştırmalar neticesinde büyük önem kazandığını belirtmiştir.

Dil ile ilgili araştırmaların çok eskiye dayandığını, insanların dili ortaya koymakla beraber dil üzerine düşündüklerini ve netice itibarıyla 19. yüzyıldan sonra bu alanın gelişme gösterdiğini ve içinden yeni bilim dalları çıktığını belirten ve metin dil biliminin de dil biliminin içinden doğduğunu bu nedenle metin dil bilimi tam anlamıyla kavrayabilmek için dil bilimi hakkında bilgi sahibi olunması gerektiğini vurgulayan Yılmaz’ın (2012: 11) yanı sıra Günay (2004:148-149) yeni bir bilim dalı sayılan dil biliminin dil bilgisinden doğduğunu ve günümüzde dil ile ilgili birçok durumu açıklayabilecek kuramı oluşturduğuna değinmiştir.

2. 2. METİN DİL BİLİM

Zihinsel bir süreç olması nedeniyle dilin kendine yönelik değişen bakış açısı zihinsel anlamda yürütülen diğer bilim alanlarında da gelişime neden olmuş ve yapısalcı yaklaşım ile birlikte 20.yy. sonrasında yeni akımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Dilin bilim olarak ele alınması ile birlikte kendine has yeni başlıkları da oluşmaya başlamış ve metin dil bilimi kavramı da bu başlıklar içerisinde öne çıkmıştır.

Metin ile ilgili söylenenlerden yola çıkarak metin dil bilimi hakkında neler söylendiğine bakıldığında Erkul’un (2004:80-81) metin dil bilimi bir çözümleme yöntemi olarak gördüğünü

ve diğler alanlarla iş birliğı içerisinde metni nitelik açısından ele aldığı görölmektedir. Korkut (2015:159) ise metin dil bilimin, metnin yazar tarafından nasıl düzenlendiğini ve yapısını incelediğini belirtmiştir.

Vardar (2002:39), ise metin dil bilim yerine betiksel dil bilim terimini kullanmış ve devamla betiksel dil bilimi “*Tanımlanabilir bir bildirişim işlevi yerine getiren dil birimleri ele aldığı betikleri, yüzeysel yapıda yakınlık ve uyumluluk, derin yapıda dış dünya ya da gönderge düzlemiyle ilişkileri bakımından tutarlılık vb. ilkeler uyarınca belirlemeye, bu alanda biçimsel bir tanımlamaya ulaşmaya çalışılan inceleme türü*” olarak tanımlamıştır.

Keklik ve Yılmaz’ a (2013:3) göre cümle düzeyindeki çözümlenmelerin yetersiz kaldığı görüşü dil bilimindeki çalışmaları metin kavramına yöneltmiştir. Bu yöneliş metnin, sadece cümleler düzeyinde değil; bir bütün olarak ele alınmasına netice olarak da metin dil bilimin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu açıklamalar ışığında dilin bilim olarak ele alınması ile birlikte ortaya çıkan metin dil bilim, yazılı veya sözlü bir metnin, metin olabilmesi için gerekli kriterlerin sağlanıp sağlanmadığını araştırmakla bu alanda alınan sonuçlar doğrultusunda yeni metinlerin oluşturulma sürecinde nelere dikkat edileceğinin ortaya konulduğu bir alan olduğu söylenebilir. Bu sayede metin dil bilim, oluşturulacak metinlerin daha anlaşılır metinler olmasına katkı sağlamış olur.

Metin dil bilimi yalnızca düz yazılar üzerinde değerlendirmek yetersiz kalacağından aşağıdaki bölümde metin dil bilim ve şiir ilişkisine değinilmiştir.

2. 2. 1. METİN DİL BİLİM AÇISINDAN ŞİİR

Şiir dilinin dil bilim çalışmaları içerisinde değerlendirilmesinde eksilteli anlatım ve tekrarlar nedeniyle bağdaşıklık yönünden; derin yapıdaki anlamsal bütünlüğün ise tutarlılık yönünden ele alınmasına sebep olduğu söylenilebilir.

Metin türlerinden biri olarak literatürde yer verilen şiirin dil bilim açısından değerlendirmesinde ilk olarak Aksan (2013:236-268) şiir dilinin metin dil bilim açısından önemli özellikler göstermesi ve ilginç örnekler ortaya koyması nedeniyle dikkat çekici olduğunu belirtmiş; Günay (2017:297-300) ise şiir dilinin en belirgin yönünün kısa ve eksilteli anlatım kullanılması olduğunu belirtmiştir. Bu açıklamalara ek olarak Boztaş (1994) da şiir

dilinde başlıca özelliğın yinelemler olduğunu ve yinelemelerin ses veya ses öbekleri ile sağlandığına değinmiştir.

Metin Dil Bilim-Söz Sanatı

Metin türleri içerisinde yer alan metin türlerinden şiire ait söz sanatlarının bağdaşıklık ve tutarlılık kavramları ile olan benzer yönlerine değinilmesinin hem şiir türünü hem de metinsellik özelliklerini daha da anlaşılır kılacağı düşünölmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir.

Tekrarın metin dil bilim ve bağdaşıklıkta gerçekleştirdiği anlatımın bir benzeri de edebi sanatlardan tekrar ve tenasüp ile de gerçekleştiğini görölmektedir.

Tekrar kavramı, anlatımı pekiştirmek amacıyla daha önce kullanılan kelime veya kelimelerin sık sık tekrar edilmesi ile oluşan söz sanatıdır ve bu şekli ile tekrar, kelime bağdaşıklığının tekrar türü ile ilgilidir.

Tenasüp ise anlamca birbiriyle ilgili sözcüklerin bir arada kullanılması sanatıdır. Tenasüp de bu yönüyle kelime bağdaşıklığının aynı kavram alanından kelime kullanımı ile ilgilidir, lakin aynı kavram alanından kelime kullanımının alt başlıklarında birbirine zıt kelimelerle (erkek-kız, ıslak-kuru, hoşlanmak-nefret etmek... gibi) bağdaşıklık sağlanması karşın bağdaşıklık türlerinden kelime bağdaşıklığı, tenasüp ile olan ilgisinde buradan ayrılmaktadır. Çünkü karşıt anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması tenasüp kapsamı dışındadır.

Tek sözcökle anlatılabilecek bir kavramın birden fazla sözcökle, genellikle isim tamlaması veya sıfat tamlaması şeklinde anlatılması ile gerçekleşen dolaylamaya karşın; isme dayalı değiştirim hariç olmak üzere değiştirimın diğer unsurları ise, birden fazla sözcök veya cümle ile anlatılan durumun tek kelime ile anlatılması ile gerçekleşir. Bu durumu belirtmekteki amaç, siyahın varlığında beyazın daha net algılanması gibi dolaylamanın varlığı ile değiştirimın algılanmasına yardımcı olması düşünceyiyledir.

Divan şiirinde tezat adı verilen sanat, metin dilbilimde bir tutarlılık türü sayılan karşılaştırma ile benzer olup her ikisi de sözcöler arası anlam bağlantısı sağlamaktadır. Aksan da (2013:256-257) bu konuya aşağıdaki beyiti açıklayarak değinmiştir.

Ezelden şalı-ı aşkın bende-i fermanıyuz cana

Muhabbet mülkünün sultan-ı ali-şanıyuz cana

(Oldum olası aşk şahının fermanlı kuluyuz ey sevgili.

Sevgi ülkesinin ünlü sultanıyız ey sevgili)

“Şair, çok eskiden beri aşk şahının kulu olduğunu söyledikten sonra ikinci dizede kul’un tam karşıtı olan sultanı kullanarak kendisinin sevgi ülkesinin sultanı olduğunu belirtmektedir. Aşka köle olanların duydukları büyük duygularla yücelerek sultan sayılabileceğini kabul eden şair bu beyitinde Divan şiirinde tezat adı verilen sanatı gerçekleştirmiştir. Metin dilbilimde bir tutarlılık türü sayılan karşılaştırmanın sözceler arasında anlam bağlantısı sağladığı göz önünde tutulursa iki dize arasındaki ilişki ortaya çıkar.”

Yine divan şiirinde hüsn-ü ta’lil sanatının, metin dil bilim açısından tutarlılık bağlantısının bir türü olan neden-sonuç ilişkisi ile benzer olduğu görülmektedir. Aksan’ın (2013:257) beyit açıklamalarında da aynı duruma değindiği görülmektedir.

*Zemane bizde gevher sezdiğiyçün dil-hıraş eyler
Anınçün bağırmız hundur maarif kaniyuz cana
(Felek bizde gevher olduğunu sezdiği için yüreğimizi parça parça eder. Bilgi madeni olduğumuz içindir ki, bağırmız kan içindedir, ey sevgili)*

“Baki’nin bir gazelinden alınan bu beyitte şair kendisine karşı insafsız davranılmış olmasını bilgi ve cevher sahibi oluşuna bağlamakta, tıpkı bir madendeki cevherin elde edilebilmesi için onun delinip parçalanışı gibi, zamanındakilerin çekememezlikle onun bağırını paramparça ettiklerini söylemektedir. Bağırının kan içinde kalmasına neden olarak değerini gösteren şair, iyi bir neden bulma anlamına gelen hüsn’ü ta’lil sanatını da gerçekleştirmiştir. Metin dil bilim açısından ele alınınca bu ikinci beyit, tutarlılık bağlantısının bir türü olan neden-sonuç ilişkisine ışık tutmaktadır”.

Bu açıklamalar doğrultusunda metin dil bilimin sadece nesir türünde değil aynı zamanda nazım biçimlerinde de kullanım alanının olduğunu ve yer yer farklı isimlendirmelerle değerlendirildiği görülmektedir.

2.3. METİN ÖZELLİKLERİ VE METİN YAPISI

Dil bilim kapsamında metin dil biliminin literatüre girmesi ile birlikte metin ve dolayısıyla metin yapısı kavramları da önemsenmeye başlanmıştır.

Metin kavramı ile ilgili yapılan tanımlamalar aşağıdaki gibidir:

Erkul'a (2004: 80) göre metin, okumaya konu bir yazıyı oluşturan ses, kelime, cümle ve birbirini izleyen cümleler topluluğuyla ilgili dil düzenlemeleridir. Günay'a (2017:47) göre ise dilsel açıdan metin, birbirini izleyen, sıralı ve anlamlı bütünler oluşturan tümceler dizisidir. Bu diziliş rastlantısal bir durum değildir, aksine yazar tarafından bilinçli olarak belli bir mantık sırasına göre, dil bilgisel ulamlara ve metnin işleyişine göre yapılmıştır. Dilsel göstergelerin düzenli ve tasarlanmış bir bütünü olan yazınsal metinler; duygu, heyecan, coşku, korku ya da insan ruhuna yönelik daha başka soyut değerleri yaratmaya ya da kullanmaya elverişli, anlam bakımından da çok zengin dilsel birimlerdir.

Aktaş (2009:188) metin kavramını iletişim amacıyla oluşturulan anlamlı yapı olarak tanımlarken İmer (2011:189-190) çalışmasında metnin sahip olması gereken özellikleri sıralarken bağdaşıklık, amaçlılık, benimserlik, bilgisellik ve durumsallık kavramlarına değinmiştir.

Metin hakkında yapılan açıklamaların yanı sıra Tiryaki (2011:8) metnin bağlamına ilişkin olarak metni oluşturan tümcelerin metnin bağlamını oluşturduğunu belirtmiştir. Bu süreçte bir konu birçok açıdan farklı türlerde yazıya dökülebilir. Bunun için metinde izlenecek yapının belirlenmesi gerekir.

Metin yapısı ile ilgili görüşler aşağıdaki gibidir:

Günay'a (2017: 71-72) göre metin içerisinde küçük yapı, büyük yapı ve üst yapı olmak üzere üç farklı yapıdan söz edilebilir. Küçük yapı, tümceler arası düzenleme ile ilgili olup metindeki bağdaşıklık öğeleri bu başlık altında ele alınır. Büyük yapı, değişik boyuttaki metin birimlerinin düzenlenmesi ile ilgili olup metnin tutarlılık yönü bu yapı ile ilgilidir. Son olarak üst yapıdan bahsedilir ki metnin türleri, metnin tipleri üst yapı incelemelerinde ortaya konulur.

Coşkun (2009:239) metin yapısını küçük yapı, büyük yapı ve üst yapı olarak değerlendirmiş ve devamla küçük yapının metindeki cümleler arası ilişkileri ifade ettiğini belirterek küçük yapının metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklıkla büyük yapının ise tutarlılıkla ilgili olduğuna değinmiştir.

Metin, metnin bağlamı ve metin yapısına dair açıklamalar yanı sıra çalışma materyalimizi oluşturan ders kitaplarındaki metin bütünlüğü ve tutarlılığına dair MEB (2018: 18-19), Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda metinlerin içeriği, dil ve anlatımı ve sahip olması gereken özellikler sıralanırken "*Metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilebilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilmelidir.*" şeklinde yer verilen madde aslında ders kitabındaki

metin seçimlerinin kısaltılma yapılsa dahi kendi içinde bir bütünlük ve tutarlılık taşıması gerektiği hususuna dikkat çekmiştir.

2.4. METİN TÜRLERİ VE BİLGİLENDİRİCİ METİNLER

Bu bölüme kadar anlatılanların yanı sıra metin türlerine de değinmek faydalı olacaktır. Çalışma materyallerimizin bilgilendirici metin olması sebebiyle metin türleri hakkında verilecek bilgiler sonrasında bilgilendirici metin üzerinde durulmuştur.

Türkçe derslerinde temel dil becerilerinin kazandırılmasında ders kitaplarında yer alan metinlerden yararlanır. MEB (2018) programında, ders kitabında yer alan metinlerin seçiminde tüm sınıf düzeylerinde her temada 4 metin kullanılacağı ifade edilmektedir.

MEB (2018) Programı'nda metin türleri üç ana biçim altında toplanmıştır: Bilgilendirici, hikâye edici, şiir. Belirtilen metin sayıları içinde kalmak kaydıyla hangi temada, hangi metin türlerinin yer alacağı ders kitabı yazarının/yazarlarının tercihine bırakılmıştır.

Beaugrande ve Dressler'e göre (1981) *“Metnin türü, söylemdeki hareket ve durumlara bağlıdır. Metin türü ve kurgusu arasında bir uyum sağlanmadıkça, metnin kapsamını ve anlamını bile belirlemek mümkün değildir. Örneğin, bağdaşıklık ve tutarlılık açısından bilimsel metinler çok sıkı ilişkilere sahip olmayı gerektirirken diyaloglara dayalı metinlerde daha gevşek bir yapı sergilenebilir. Şiir metinlerindeki bağdaşıklık bazen geleneksel olmayan yollarla sağlanabilir. Şayet metin türleri kendilerine uygun olmayan kurgularla sunulursa iletişim yara alır ve hasara uğrar.”*

Metin türleri hakkında literatürde farklı sınıflamaların yapıldığını görmenin yanında Çeçen (2011) metinleri genel olarak bilgilendirici, öyküleyici ve şiir olarak sınıflandırmanın mümkün olduğunu belirtmiştir.

Coşkun (2017:41) metin türlerinin genel olarak bilgilendirici, öyküleyici ve şiir başlıkları altında isimlendirildiklerini belirterek bilgilendirici metinlerin belli bir konu etrafında oluşturulmuş ve bu konuda bilgi veren ve ispata çalışan metinler olduğunu belirtmiştir.

Cemiloğlu (2004:31) metinleri sınıflandırırken olaya dayalı, düşünceye dayalı ve duyguya dayalı türler sınıflandırmasını kullanmışken İşeri (2017:155-156) metnin kavramını anlatsal ve bilgilendirici metinler olarak iki ayrı başlıkta ele almıştır. Yarar (2006:3) ise metin türlerinin birbirinden ayrıldığı yönün metne yüklenen iletişimsel amaç olduğunu belirtmiştir. bu açıklamalara ek olarak Yazıcı (2004:11), çalışmasında metin türünün seçimine göre anlatımın öznel mi nesnel mi olacağına karar vermenin mümkün olabileceğini belirtmiştir. Çalışma kapsamında incelenen bilgilendirici metinler hakkında Kuzu (2003:61) belirli bir konu hakkında bilgi veren metinler ifadesini kullanmıştır.

Kolaç (2009:603) ise bilgilendirici metin türünün özelliklerini aşağıdaki şekliyle sıralamıştır.

1. *Bilgi verme amaçlıdır.*
2. *Nesnel bilgilere yer verilir.*
3. *Sözcükler ve cümleler gerçek anlamlarıyla yer alırlar.*
4. *Tanımlar, yer, zaman, miktar gibi somut bilgiler içerir.*
5. *Sunulan somut, sayısal bilgiler grafiklere, çizelgelere, tablolara dönüştürülür.*
6. *Anlatıcı nesnel bir tutum izler.*
7. *Anlatıcının izine neredeyse hiç rastlanmaz.*
8. *Anlatım sade cümleler kısadır.*
9. *Terimler ve teknik sözcükler yoğun olarak kullanılır.*
10. *Okur bilgi almaya odaklanır.*
11. *Metnin sonunda yazarın iletmek istediği mesaj ya da mesajlar açık ve nettir.*
12. *Yazarın sunduğu iletilerin gerçek yaşamda karşılığı vardır.*

Beaugrande ve Dressler'in (1981) metinsellik ölçütleri içerisinde yer verdiği bilgilendiricilik ile MEB (2018) programında belirtilen bilgilendirici metin türü arasındaki dolaylı ilişkiye de kısaca değinilecek olursa metinsellik ölçütü sayılan bilgilendiriciliğin, bilgilendirici metin türünde tam olarak karşılık bulduğu söylenebilir

2. 5. METİNSELLİK ÖLÇÜTLERİ

Dilin bilim olarak ele alınması ile birlikte ortaya çıkan metin dilbilim, yazılı veya sözlü bir metnin, metin olabilmesi için gerekli kriterlerin sağlanıp sağlanmadığını araştırmak için öne sürülen metinsellik ölçütlerine de yer vererek yapılacak araştırmaları somut bir zemine dayandırmıştır. Bu kapsamda Yılmaz (2010:4) metnin iletişim görevini ortaya koyabilmesi için metinsellik niteliklerini taşıması gerektiğini savunmuş; Balcı (2013-86) ise metinsellik ölçütlerinin ortaya çıkmasının dil birliklerinin metin olarak kabul edilmesi için hangi ölçütlere sahip olması gerektiğinin sorgulanmasına bağlı olduğunu belirtmiştir.

İşeri (2010) metinsellik ölçütlerini değerlendirirken metin merkezli, okur merkezli ve diğer özellikler yönünden değerlendirmiş Akbayır (2004:13) ise metnin bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, durumsallık, bilimsellik ve metinlerarasılık özelliklerini taşıması gerektiğini belirtmiştir. Metinsellik ölçütlerinin ortaya konulmasının amacına deyinen Duman (2009:211-222), metin oluşturulurken metnin anlaşılır olmasına dair gösterilen çabaya dikkat çekmiştir.

Bir metin incelenirken ilk olarak yüzeysel yapı sonra ise derin yapıyla karşılaştırılır. Her ikisi de anlam ile ilgili olmalarının yanında yüzeysel yapı dil bilimsel ilişkileri; derin yapı ise arka plandaki anlamsal ilişkileri içerir.

Cümleler birliğinin metin olarak kabul edilmesi için gerekli özellikleri Beaugrande ve Dressler (1981) yedi başlıkta toplamıştır: Bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, ikna edicilik (kabul edilebilirlik), bilgilendiricilik, duruma uygun olma ve metinlerarasılık (Akt. Coşkun, 2007: 235-240).

Metinsellik ölçütleri içerisinde çalışma alanımızı oluşturan bağdaşıklık ve tutarlılık hakkında detaylı açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

2.5.1. Bağdaşıklık

Metindeki kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını inceleyen bağdaşıklık, metnin yüzeysel yapısındaki dil bilimsel ilişkilere dayanır. Halliday ve Hasan'a (1976) göre bağdaşıklık, söylemde bir ögenin yorumunun bir başka öge ile yapıldığı durumlardır.

Onan (2012:28) bağdaşıklık hakkında *“Bağdaşıklık dilin dizge olma özelliğinin doğal bir sonucudur. Dizge özelliği gösteren bir yapıda anlamsal ilişkileri sağlayan yüzey yapı ilişkileri vardır. Bu ilişkiler, dilden dile değişiklik göstermektedir. Türkçede yüzey yapılar arasındaki bağdaşıklık ilişkileri önemli ölçüde eklerle sağlanmaktadır. Eklerin dışında, yüzey yapı ilişkilerini sağlayan unsurlar da mevcuttur”* ifadelerini kullanırken; Onursal (2003:121-132) ise bağdaşıklık oluşturan ögelerin metnin anlamlı olmasını sağladığını ve bu ögelerin içerisinde artgönderimlerin öngönderimlerin ve bağlantı ögelerinin olduğunu belirtmiştir. Cümlelerin dizilişi, art gönderimler, ön gönderimler, eksilteli yapılar, bağıntı ögeleri Günay (2017:78) tarafından bağdaşıklık ile ilişkilendirilmiştir.

Uzun (1995:35) Orhon Anıtlarının metin dil bilimsel açıdan incelenmesine yönelik yaptığı çalışmada bağdaşıklık ve tutarlılığın ön plana çıktığını belirtmiş ve devamla *“Gönderim, dilin anlam düzeyiyle ilişkiliyken değiştirim dilin dilbilgisel düzeyiyle ilgili görülmüştür. Bu bağlamda değiştirim sözcükler, öbekler ve tümceler gibi dilsel birimlerin kendi aralarındaki ilişkiye dayanırken gönderim, ögelerin yapısından çok anlamsal ilişkilere dayanmaktadır. Bu açıdan yaklaşınca bizim Orhon Yazıtları için saptadığımız bağdaşıklık türlerini de bu ana başlıklar altına kolayca alabiliriz. Bununla birlikte eksilteli, bağlaçlı ve sözcüksel özellikli gördüğümüz bağdaşıklık türleri ile önemli bir inceleme alanı oluşturan zaman, görünüş ve kip olgularına dayanan bağdaşıklık ögelerini bu ayırmda değiştirim ile birlikte ele alabiliriz. Bu grupta ana dayanağı da bağdaşıklığın gönderimsel olanı ile diğer yapıları belirgin biçimde ayırmak olabilir. Ne var ki şunu hemen belirtelim, bu ayrımlar ve sonra yapılacak olanlardaki güdülenme, bütünüyle ya da en azından baskın pratik kaynaklıdır”* şeklindeki ifadesi ile araştırmasında kullandığı bağdaşıklık ögelerinin neler olduğunu belirtmiştir.

Bağdaşıklık kavramının kapsamı hakkında farklı görüşler bulunmakla birlikte dünyada bu konuda en kabul gören çalışma Halliday ve Hasan 'ın (1976) çalışmasıdır.

Bağdaşıklık, Halliday ve Hasan'da (1976) 5 başlıkta ele alınmıştır. Bunlar: 1- Gönderim 2- Eksilteli anlatım 3- Değiştirim 4- Bağlama öğeleri 5- Kelime bağdaşıklığı şeklindedir.

2. 5. 1. 1. Gönderim

Bağdaşıklık öğeleri içerisinde yer alan gönderim kendi içinde metin dışı ve metin içi gönderim olarak ayrılmaktadır. Metin dışı gönderimde metin içerisinde gönderimde bulunulan ögeye daha önce hiçbir şekilde yer verilmemesi söz konusu iken kullanım alanı daha geniş olan metin içi gönderimde ise kendisine gönderimde bulunan öge ön veya art gönderim olarak metinde yer almaktadır. Coşkun (2005:54-55) gönderimin bir söz metin içerisinde bir kez söylendikten sonra aynı cümlede veya bir başka cümlede o sözü karşılayan bir başka kelimenin veya ekin kullanılmasıyla oluştuğunu belirtmiştir.

2.5.1.1.1.Gönderim Türleri

2.5.1.1.1.1.Metin Dışı Gönderim

Metin dışı gönderimler özellikle sözlü anlatımlarda ve karşılıklı konuşma şeklindeki yazılı anlatımlarda barizdir.

Metin dışı gönderim her ne kadar eksilteli anlatım ile benzer gibi görünse de eksilteli anlatım, metin içerisinde daha önce yer verilen ögenin daha sonraki kullanımlarında düşürülmesi iken metin dışı gönderim ise metin içerisinde gönderimde bulunulan ögenin daha önce hiçbir şekilde yer verilmemesidir.

Dilidüzgün (2008:60) gönderimde bulunulan metin dışında yer alan gönderim öğelerinin metin dışı gönderim olarak; gönderimde bulunulan metin içinde yer alan gönderim öğelerinin metin içi gönderim olarak değerlendirileceğini belirtmiştir.

Örnek:

*Anne: **Bunu** eve götürebilir misin?*

Çocuk: Tabiki.

Yukarıdaki cümlede “bunu” sözcüğüyle yapılan gönderimin karşılığı metinde yer almamasına rağmen metin dışında bir karşılığı vardır.

Ayrıca karşılıklı konuşmalarda yer almayan ancak konuşanların bildikleri durumlardan biri de şahıs zamirlerinin ve eklerinin metinde karşılıkları bulunmamasına rağmen yer almalarıdır.

Örnek:

*Bundan sonra çocukları okuldan **ben** alacağım.*

***Sen** gelmeden önce onlar çıkmıştı.*

2.5.1.1.2.Metin İçi Gönderim

Metin dışı gönderimini aksine gönderim ögesinin gönderimde bulunulan metin içerisinde yer aldığı durumlarda metin içi gönderimden bahsetmek mümkündür.

Bu kapsamda Günay (2017: 80-81) en belirgin artgönderim ve öngönderimin zamirler vasıtasıyla yapıldığını belirtmiştir.

Günay (2017:79-80) devamla “*Bir metindeki bütünlük içinde, daha önce ve daha sonra aynı sözcük, izlek, kavram ya da düşünce aynı biçimde yeniden kullanılabilir. Her metinde başka ögelere göre yorumlanabilecek artgönderimsel ve öngönderimsel birimler bulunur. Bu tür yapılar bağlamsal bir durumu ilgilendirir ve sıralı tümcelerde dil ekonomisi adına yapılır. Daha uzun aralıklarla yapılan artgönderim ya da öngönderim ise metnin tutarlılığı ve bağıntısı içinde değerlendirilir*” ifadelerini kullanarak gönderimi açıklamaya çalışmıştır.

2.5.1.1.2.1.Öngönderim

Kendisine gönderimde bulunulan ögenin gönderim ögesinden sonra geldiği, metin içi gönderim türüdür.

2.5.1.1.2.2.Artgönderim

Gönderimin metin içinde geriye dönük olarak yapıldığı gönderim türü olan artgönderimi Korkut (2015:173-174) metin içerisinde daha önce bahsedilen unsurun tekrar edilmesi olarak açıklamıştır. Coşkun (2005) ise art gönderimi, “*Gönderim ögesinin, kendisine gönderimde bulunulan ögeden sonra geldiği, yani gönderimin metinde geriye doğru bir ilişki meydana getirdiği gönderim türüdür. Türkçede artgönderim, öngönderimden daha çok kullanılır.*” İfadeleri ile açıklamıştır.

2.5.1.1.2.Gönderim Ögeleri

Farklı bakış açıları kapsamında değerlendirilen gönderim ögeleri üzerine yapılan çalışmaların en kapsamlısı Halliday ve Hasan’ın (1976) tasnifidir. Ancak Coşkun (2005), Halliday ve Hasan’ın (1976) İngilizce için yaptığı tasnifin Türkçedeki gönderim ögelerine birebir uygun düşmediğini belirtir. Bu nedenle Halliday ve Hasan’ın (1976) çalışmasından yola

çıkarak Türkçedeki gönderim ögelerine yeni bir sınıflandırma yapmış ve araştırmasında şu tasnife yer verilmiştir:

1. Zamirler, 2. İşaret sıfatları, 3. Karşılaştırma gönderimi.

Bu çalışmada gönderim incelemesi yukarıdaki sınıflandırmalar doğrultusunda ele alınmakla beraber Türkçede kelime ve ek ayırımından yola çıkarak daha önceki çalışmalarda zamirler başlığı altında yer alan ve ilgi zamiri olarak incelenen +ki aitlik eki, gönderim başlığı altında 4.alt başlık olarak ele alınmıştır.

Gönderim ögeleri hakkındaki açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

Zamirler

Şahıs Zamirleri: *Ben, sen, o, biz, siz, onlar.* İsimlerin yerine kullanılan bu zamirlerle gönderim sağlanması metinlerde isimlerin tekrarını önler.

Örnek:

“(1) **Cemal** dün okula gelmedi. (2) babası **onun** hasta olduğunu arkadaşları olan Serkan ve Hakan’a söyleyerek okula iletmelerini rica etmişti. (3) **Onlar** onun bu ricasını kırmadı.”

1. cümlede geçen “**Cemal**” isminin yerine 2. cümlede “**o**” zamiri kullanılmıştır. 2. cümlede geçen “**Serkan ve Hakan**” isimlerinin yerine “**onlar**” zamiri kullanılmıştır.

Dönüşlülük Zamiri: *Kendi (Kendi+iyelik ekleri).* Dönüşlülük zamiri özneyi vurgulamak için cümlede özne yerine kullanılır. Ayrıca Ergin (1993:258) dönüşlülük zamirlerinin şahıs zamirlerinin daha kuvvetli bir şekli olduğunu belirtmiştir.

Örnek:

“**Miray** ayakkabısını **kendisi** bağlayamadığı için annesinden yardım istedi.”

İşaret Zamirleri: *bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, öteki, beriki, bura (bu ara), şura (şu ara), ora (o ara), öteki, beriki, böylesi, şöylesi, öylesi... İsimlerin yerini işaret ederek ifade eden zamirlerdir.*

Örnek:

“Alperen, erkenden kalkarak **ağaçları** budamaya başladı. **Bunları** budadıktan sonra **şunları da** budamaya başlayacak.”

İşaret Sıfatları: *bu, şu, o.* Gönderimde buldukları sözcükle birlikte kullanılıp ve kelime grubu oluştururlar.

Örnek:

“İlkokul yıllarını geçirdiği okulu ziyaret eden Fatma duygulanarak ağladı. Çünkü bu okul onun birçok anısını barındırıyordu.”

Karşılaştırma: *daha, kadar, başka, gibi, benzer, farklı, bu denli, daha farklı, en, çok, ise...* Gönderimi metinde daha önce geçen bir varlığa ilişkin olarak benzerlik, farklılık, zayıflık, üstünlük, azlık, çokluk gibi anlamsal ilişkiler oluştururlar. Bu konuda Coşkun (2005:65) karşılaştırma gönderiminin özellikle zarflar ve edatlar yoluyla sağlandığına dikkat çekmiştir.

+ki aitlik eki: Bu çalışmada gönderim incelemesi yukarıdaki sınıflandırmalar doğrultusunda ele alınmakla beraber Türkçede kelime ve ek ayrımından yola çıkarak daha önceki kimi çalışmalarda zamirler başlığı altında yer alan ve ilgi zamiri olarak incelenen +ki aitlik eki, Korkmaz (2003) ve Öztürk (2003) doğrultusunda gönderim başlığı altında 4.alt başlık olarak +ki aitlik eki başlığı altında ele alınmıştır.

(Korkmaz, 2003: 263) *“İyelik ve aitlik bildiren eklerden biri de +ki’ dir. Bu ek ad kök ve gövdelerine doğrudan geldiği gibi, adların ilgi ve bulunma durum eki almış biçimlerinden sonra da gelir. Ek içinde “bulunma ve aitlik” bildiren bir işleve sahiptir.”* İfadesine ek olarak +ki aitlik ekine ayrıca, adlar ile adlar veya adlar ile fiiller arasında geçici ilişkiler kuran işletme (çekim) ekleri arasında da yer vermekle, bu eklerin, kök ve gövdelere bazı anlam bağlantıları katarak onları birbiriyle ilişkiye geçiren, onlarla kelime grupları ve cümlenin öteki öğeleri arasında geçici anlam örgüsü kuran ekler olduğunu belirtmektedir.

Öztürk (2003) ders kitaplarındaki dil bilgisi bölümlerini değerlendirdiği çalışmasında ekler ve kelimelerin birbirinden ayrı ses birlikleri olduğunu ve birinin diğerinin sınıfına sokulamayacağını belirtmiş ve devamlı zamirler başlığında ekler yer verilemeyeceğini, ancak iyelik ekleri ve aitlik ekinin zamirler gibi ismi temsil ettiğinden söz edilebileceğini belirtmiştir. Karahan (2004:313) ise çalışmasında +ki ekinin bazı zaman ve yer bildiren isimlere doğrudan eklendiğini bu kullanımı ile +ki’li şeklin sıfat görevinin yanında isim çeki eki olarak bir isim gibi de kullanıldığına değinmiştir.

Tüm bu açıklamalar ışığında +ki aitlik ekini aşağıdaki örnekle açıklanmaya çalışılmıştır.

Örnek:

1.cümle: “Benim dondurmam, onun dondurmasından daha çok.”

2.cümle: “Benim dondurmam, onunkinden çok.”

Açıklama:1. Cümlede bahsedilen onun dondurması ifadesinin yerine 2. Cümlede +ki aitlik eki kullanılarak artgönderim aracılığıyla bağdaşıklık gerçekleştirilmiştir.

2.5.1.2. Eksiltili Anlatım

Eksiltili anlatım her ne kadar metin dışı gönderim ile benzer gibi görünse de eksiltili anlatım metin içerisinde daha önce yer verilen ögenin daha sonraki kullanımlarında düşürülmesi iken metin dışı gönderimde metin içerisinde gönderimde bulunulan ögenin daha önce hiçbir şekilde yer verilmeme durumu söz konusudur. Üsütnova (1999:93) eksiklik ile eksiltili anlatım arasındaki farka dikkat edilmesi gerektiğini, düşürülen ifadenin okur tarafından anlaşılmasında eksiltili anlatımdan söz edilemeyeceğini bu durumun ancak bir eksiklik olarak açıklanabileceğini belirtmiştir. Günay (2017:86-87) eksiltili anlatımın her dilde karşılık bulunduğunu ancak kullanımı esnasında anlam kaybına sebebiyet verilmemesine dikkat çekmiştir. Karatay (2010:373-385) ise eksiltili anlatımı aşağıda “Eksiltili anlatım, çok çeşitli şekillerde gerçekleşebilir. Cümlede farklı görevler üstlenen sözcük yapıları veya cümlenin temel öğeleri düşürülerek böyle bir kullanımdan faydalanılabilir.” ifadesi ile açıklamıştır.

Bu çalışmada Eksiltili anlatım, 1-Cümlenin, 2-Kelimenin (ortak ögenin), 3-Eklerin düşürülmesi olmak üzere 3 başlık altında incelenmiştir.

2.5.1.2.1. Cümlenin Düşürülmesi

Soruya verilen cevapta sadece istenen kısmın söylenmesi durumunda karşılaşılan bir eksiltili anlatım durumudur.

Örnek:

- Yarınki dinletide ilk şiiri kim okuyacak?
- Miray. (Yarınki dinletide ilk şiiri Miray okuyacak.)

2.5.1.2.2. Kelimenin Düşürülmesi

Öznenin Düşürülmesi

Eklemeli bir dil yapısına sahip olan Türkçede ekler birçok kelimenin yerine kullanılarak anlam bütünlüğüne katkı sunmaktadır. Eklerin özellikle de şahıs eklerinin kullanımı neticesinde cümlelerde özneye yer verilmese dahi şahısların anlaşıldığı görülmektedir. Bu nedendir ki Aydın'ın (1999:143-146) da belirttiği üzere Türkçede en çok eksiltilen cümle ögesi öznedir. Bu

durumu Karahan (2006:20) da “Özne bazı cümlelerde bir kelime veya kelime gurubu olarak yer almaz. Cümlelerin öznesi, yüklem taşıdığı şahıs ekinde anlaşılır. Şahıs ekinin işaret ettiği zamir, cümlelerin öznesidir.” şekilde açıklamıştır.

Kelime olarak zikredilmeyen özne gizli öznedir. Aslında buna ihtiyaç yoktur. Zaten dikkat edilirse gizli özne yüklemde bellidir

ÖRNEK:

Arabayı Yıkadım. (ben)

Kelimenin düşürülmesi öznenin düşürülmesi dışında isim tamlamalarında tamlayanın ve tamlananın düşürülmesi yoluyla da gerçekleşmektedir. Aşağıda bu duruma dair örnekler yer verilmiştir.

İsim Tamlamalarında Tamlayanın Düşürülmesi

ÖRNEK: (Benim) *Silgim kaybolmuş.*

İsim Tamlamalarında Tamlananın düşürülmesi

Örnek: *Bu kalem onun (kalemi).*

2.5.1.2.3. Eklerin Düşürülmesi

Bir cümlede, aynı çekim ekine sahip olan sözcüklerin bulunması durumunda ortak ek, kelimelerden birinde kullanılıp diğerinde veya diğerlerinde düşürülebilir.

Örnek: *Fatma Hanım, kitabı okumuş, özetini çıkarmıştı.* (Görülen geçmiş zaman eki (-tı) cümlelerin iki yüklemde ortak olarak kullanılmıştır.)

2.5.1.3. Değişirir

Bağdaşıklık sağlamanın bir diğer yolu da değişiriridir. Değişiririr ile metin içinde kullanılan bir sözcük, fiil veya cümleyi aynen tekrar etmemek için o sözcük, fiil veya cümlelerin yerine başka sözcüklerin kullanılmasına olanak sağlanmaktadır

Karatay (2010: 373-384) değişiririri isme dayalı, fiile dayalı ve cümleye dayalı değişiriririr olmak üzere 3 başlıkta incelemiştir. Altunkaya (1987:70) ise Halliday ve Hasan'ın

(1976) değiştirim ile ilgili açıklamalarının Türkçede tam olarak karşılıklarının bulunmadığını belirtmiştir. Bu doğrultuda Coşkun'un (2005) değiştirim hakkındaki açıklamaları aşağıdaki gibidir:

1. Türkçede değiştirim, İngilizcedekinden farklı özellikler göstermektedir.

Türkçede değiştirim ögeleri, değiştirim oluştururken eksiltili anlatım da oluşturabilmektedir.

2. Türkçede değiştirim, cümlelerdeki küçük değişikliklerle kaldırılarak yerine gönderim veya eksiltili anlatım kullanılabilir.

3. Değiştirim oluşturabilen "yle", "böyle", "şöyle" gibi kelimelerin bütün kullanımları değiştirim oluşturmaz. Değiştirimden bahsedebilmek için metinde daha önce geçen bir ifadenin kaldırılıp yerine değiştirim ögesinin konulması gerekir.

Yılmaz (2012:41) ise değiştirmiyi "*Bazı kaynaklarda (Halliday ve Hasan, 1976; Karatay, 2010) değiştirim, eksilti içerisinde değerlendirilebileceği belirtilse de eksiltiden farklı olarak ele alınması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Çünkü eksilti metne ait bir unsurun metinden atılması iken, değiştirim metinde daha önce kullanılmış olan bir unsurun değiştirilerek yeniden kullanılmasıdır.*" İfadeleri ile açıklamıştır.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda bu çalışmada değiştirim, isme dayalı değiştirim, fiile dayalı değiştirim ve cümleye dayalı değiştirim olmak üzere 3 başlık altında ele alınmıştır.

2.5.1.3.1. İsmeye Dayalı Değiştirim

rnek:

Bu bina çok eski. Aşağıdaki bina da yle.

Bu örnekten ikinci cümledeki "yle" kelimesi birinci cümledeki "eski" kelimesinin yerine kullanılmıştır.

2.5.1.3.2.Fiile Dayalı Değiştirim

Değiştirilen ögenin fiil görevinde bulunduğu değiştirimdir. Türkçede bu tür değiştirim daha çok “öyle yapmak” ifadesi kullanılarak gerçekleştirilmektedir.

Örnek:

Okuldan döndükten sonra eve gidip ders çalışmayı düşündü ve öyle yaptı.

Bu örnekte “öyle yaptı” sözü “ders çalıştı” fiilinin yerine kullanılarak değiştirim oluşturmuştur.

2.5.1.3.3.Cümleye Dayalı Değiştirim

Cümle veya cümleler grubunun değiştirilen öge olduğu değiştirim türüdür.

Türkçede cümleye dayalı değiştirim, daha çok “öyle”, “böyle” ve “şöyle” kelimeleri ile gerçekleştirilebilmektedir.

Örnek:

Sınava kütüphanede hazırlanacaklarmış. Öyle söylüyor.

Tek sözcükle anlatılabilecek bir kavramın birden fazla sözcükle, genellikle isim tamlaması veya sıfat tamlaması şeklinde anlatılması ile gerçekleşen dolaylamadan ayrı olarak isme dayalı değiştirim hariç olmak üzere değiştirim, birden fazla sözcük veya cümle ile anlatılan durumun tek kelime ile anlatılması ile gerçekleşir. Bu durumu belirtmekteki amaç, dolaylamanın varlığı ile değiştirimin algılanmasına yardımcı olması düşüncesiyledir.

- file bekçisi (kaleci)
- yavru vatan (kıbrıs)
- bacasız sanayi (turizm)
- beyaz cam (televizyon)
- tahta at (tabut)
- ölüm meleği (Azrail)
- derya kuzusu (balık)
- meşin yuvarlak (top)

Fiile dayalı değiştirim yalnızca gerçekleşen veya gerçekleşecek eylemin yerine “öyle vb.” kelimesinin kullanılması ile gerçekleşirken; cümleye dayalı değiştirimde ise “ öyle vb.”

ibaresi gerçekleşen veya gerçekleşecek olan eylemin yerine değil cümlenin tamamının yerine kullanılmaktadır.

2.5.1.4.Bağlama Ögeleri

Türkçede geniş bir kullanım alanına sahip olan bağlaçlar sayesinde kelimeler cümleler ve paragraflar arası bağlantı sağlanmakta ve bu şekilde anlamsal bir bütünlük oluşmaktadır. Bağlama ögeleri her ne kadar yüzey yapı olarak değerlendirilen bağdaşıklık ögeleri arasında yer alsa da metinlerin anlamına sundukları kapsamında değerlendirildiğinde derin yapı olarak değerlendirilen tutarlılık ile anlamsal bütünlük noktasında örtüştüğü görülmektedir.

Demir ve Yılmaz' a (2014:220) göre bağlaçlar, kelime, kelime grupları ve cümleler arasında anlam ilişkisi kurarak anlatıma katkı sunduklarını belirtirken Korkmaz (2003:1091) da bağlama ögelerinin kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve zaman zaman da paragrafları hem şekil hem de anlam yönünden birbirine bağladıklarını belirterek bağlama ögelerini dil bilgisi içerisinde nerelerde kullanıldığı konusuna açıklık getirmektedir. (Karahan, 2006: 85) ise *“Duygular, düşünceler, olaylar ve durumlar, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılaşılır. Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir. Anlamı bütün boyutlarıyla yansıtmada tek bir cümlenin yeterli olmadığı durumlarda, cümlelerden meydana gelen dil birliklerine başvurulur. Bu birlikler, çok boyutlu bir anlatım için yan yana gelen cümlelerin bağlama edatlarıyla, ortak cümle ögeleriyle, ortak kip/şahıs ekleriyle ya da çeşitli anlam ilişkileriyle birbirlerine bağlanmalarından oluşur.”* ifadelerini kullanmıştır.

Yıldırım (2016:44) bağlama ögeleri hakkında *“Bağlama ögeleri ile ilgili bazı dil bilimciler bağlaç; bazıları ise edat kavramını kullanmışlardır. Genel kabul bağlaçların cümleler arası ilişki kurduğu edatlarınsa kelimeler arası ilişki kurduğu yönündedir. İster bağlaç ister edat şeklinde değerlendirilsin, bunlar metinlerde kelime, cümle ve paragraflar arasında bağlantı kuran yapılardır.”* şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Coşkun (2005) bağlama ögelerini Ekleyici Bağlama Ögeleri, Ayırt Edici Bağlama Ögeleri, Zıtlık Bildiren Bağlama Ögeleri, Zaman-Sıralama Bildiren Bağlama Ögeleri, Koşul Bildiren Bağlama Ögeleri, Açıklama Bildiren Bağlama Ögeleri, Örnekleme Bildiren Bağlama Ögeleri, Sebep Bildiren Bağlama Ögeleri olarak sınıflamıştır. Bu çalışmada bağlama ögeleri bu sınıflandırma kapsamında değerlendirilmiştir.

2.5.1.5. Kelime Bağdaşıklığı

Paragrafın, metnin geneline olan katkısı ile kelimenin, cümlenin geneline olan katkısı düşünüldüğünde aslında kelimenin sadece cümle, paragraf açısından değil metin açısından da vazgeçilmez öneme sahip olduğu görülmektedir. Çünkü metinleri oluşturan paragraflar, kelimeler bütünü olan cümleler sayesinde oluşmaktadır. Bu kapsamda metnin bütünü düşünüldüğünde kelime bağdaşıklığının önemi daha net anlaşılacaktır. Kelime bağdaşıklığı kavramını Halliday ve Hasan, (1976: 274-292), bağdaşıklık türlerinden biri olarak değerlendirmiştir ve kelime bağdaşıklığını tekrar ve aynı kavram alanından kelime kullanımı olmak üzere ikiye başlık altında ele incelemiştir. Uzun (1995:77-87) ise “*Bir metindeki bağdaşıklık yapısının açıklanışında dilbilgisine ait düzenlemelerin yanı sıra sözvarlığına ait düzenlemeler de önemlidir. Sözcük ilişkileri ve sözlüksel bağdaşıklık; aynı sözcüğün yinelenmesi, karşıt anlamlı sözcüklerin kullanımı, aynı kavram alanından sözcüklerin kullanımı, aynı kökten sözcüklerin kullanımı ve yapı yinelemeleri olarak metindilbilimi’nde inceleme konusu oluşturmaktadır*” ifadeleri ile farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur.

Bu çalışmada yararlanılacak olan Halliday ve Hasan’ın (1976) kelime bağdaşıklığı tanımlamasının detayları şu şekildedir:

2.4.1.5.1. Tekrar

Tekrar türleri olarak şunlar sayılmıştır:

1) Kelimenin Aynen Tekrar Edilmesi: Bir kelimenin metinde aynı kökten farklı eklerle tekrarlanması kelime bağdaşıklığı oluşmasına engel değildir. Örneğin boya kelimesi, boyamak, boyacı, gibi farklı şekillerde kullanılsa da metinde kelime bağdaşıklığı oluşturur.

2) Eş veya yakın anlamlı kelime kullanma

Örnek:

Eşinin al bayrağa sarılı tabutunu görünce:

-O kırmızı giysisiyle bana doğru gelen cananıma götürün beni diye seslendi yanındakilere...

3) Kelimenin üst anlamlısını kullanma

Örnek:

Oğuzhan kediyi görünce hemen dışarı çıktı. Elleri ile beslemeye başladı hayvancağızı.

Bu örnekte, ilk cümledeki kedi kelimesi yerine ikinci cümlede üst anlamlısı olan hayvan kelimesi kullanılmıştır. Böylece bu iki cümle arasında bağdaşıklık ilişkisi kurulmuştur.

4) Genel anlamlı kelime kullanma

İnsanlar için; kişi, adam, kadın, çocuk, delikanlı, kız, topluluk, kalabalık,

Nesneler için; şey, eşya, alet ...

Mekânlar için; yer, ortam, ...

Fiiller için; hareket, davranış, olay ...

Durumlar için; mesele, sorun, problem, iş, konu ...

2.5.1.5.2. Aynı Kavram Alanından Kelime Kullanımı

a) Birbirine yakın kelimelerle (felaket-hastalık, çocuk-delikanlı, sandalye-koltuk... gibi)

b) Birbirine zıt kelimelerle (erkek-kız, ıslak-kuru, hoşlanmak-nefret etmek... gibi)

c) Aynı düzendeki seriden alınmış kelimelerle (salı-çarşamba, kuzey-güney... gibi)

d) Parça-bütün, alet-işlev, meslek-fiil gibi karmaşık anlam ilişkileri taşıyan kelimelerle (kapak-kutu, bıçak-kesmek, yazar-yazmak... gibi)

Tekrarın metin dil bilim ve bağdaşıklıkta gerçekleştirdiği anlatımın bir benzeri de edebi sanatlardan tekrar ve tenasüp ile de gerçekleştiğini görülmektedir.

Tekrar kavramı, anlatımı pekiştirmek amacıyla sık sık tekrar etme sanatıdır ki bu şekli ile kelime bağdaşıklığının tekrar türü ile ilgilidir.

Tenasüp ise anlamca birbiriyle ilgili sözcüklerin bir arada kullanılması sanatıdır. Tenasüp de bu yönüyle kelime bağdaşıklığının aynı kavram alanından kelime kullanımı ile ilgilidir lakin aynı kavram alanından kelime kullanımının alt başlıklarında birbirine zıt kelimelerle (erkek-kız, ıslak-kuru, hoşlanmak-nefret etmek... gibi) bağdaşıklık sağlanmasına

karşın bağdaşıklık türlerinden kelime bağdaşıklığı, tenasüp ile olan ilgisinde buradan ayrılmaktadır. Çünkü karşıt anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması tenasüp kapsamı dışındadır.

2.5.2.Tutarlılık

Metnin büyük yapısındaki kavramlar arasındaki ilişkiler, metindeki mantıksal akış ve metindeki çizgisellik olarak nitelendirilebilecek tutarlılık kısacası metindeki konu bütünlüğüdür.

Günay (2017:120) bir metnin tutarlılık bakımından incelenmesinin anlamsal açıdan metnin değerlendirilmesi olarak değerlendirmiştir. Tümcelerin aralarındaki ilişkileri ve sıralanışlarının bağlantısal; metnin anlamsal bütünlüğünün ise tutarlılıkla ilgili olduğunu belirtmiş Taşgüzel (2004:77) de tutarlılığı metin içerisindeki mantıksal örgü olarak tanımlarken Aksan (1998:150) ise tutarlılığı; kavramlar arasında bulunan ve metin içerisindeki mantıksal düzeni sağlayan bir bütün olarak tanımamıştır. Karatay (2010:375) ise tutarlılığı açıklarken “*Tutarlılık (coherence), anlam ve mantık bütünlüğü; anlatım planı, eserde işlenen konunun anlamca ortaya koyduğu ana yönelim açısından metnin tamamını oluşturan anlatımda bulunması gereken ilişki ve örüntüdür. Metni oluşturan kelime, cümle ve paragraflar arasındaki konu ve ana düşünceye ilişkin oluşturulan anlatım planının anlam bütünlüğü olarak da tanımlanabilmektedir. Başka bir deyişle tutarlılık, metindeki bilgilerin belli bir birlik ve bütünlük içinde zihinde anlam bakımından bir şema yaratması, canlanması, metinde işlenen konu etrafında adeta kalıplaşarak şekil almasıdır.*” ifadelerini kullanmıştır.

Ülper (2008:28) tutarlılık kavramına yalnızca metin merkezli olarak bakılmamasını, okur temelli niteliği gereği okur bakış açısıyla da ele alınması gerektiğini vurgulamışken Tekşan (2013:119) tutarlılık için metinde mantıksal bir düzene ihtiyaç duyulmasının yanında metin içerisinde konu ve düşünce bütünlüğüne dikkat çekmiştir. Günay (2017: 120-125) ise metni, tutarlılık yönünden incelerken dikkat edilmesi gereken yönleri şu şekilde sıralar:

a-Metnin tutarlı olması, öğelerin çizgisel gelişimi içinde izlek, kişi, yer ya da olay bakımından yinelenmesi ve temel bir izlek çerçevesinde gelişmesi gerekmektedir.

b-Bir metnin tutarlı olması, her yeni bilginin öncekilerle ilintili, bağıntılı olması ve önceki bilgilere katkı yapması ile gerçekleşir.

c-Metnin tutarlı olması için verilen bilgi, belirli bir düzenlemeyle alıcıya aktarılmalıdır.

d-Bir metnin tutarlı olması, söylenmek istenilen her şeyi anlatabilmek için gerekli olan şeylerin söylenmesi ile olur. Okuyucunun fark edemeyeceği eksiltili bir yapı, metinde gereksiz bir bilgi durumuna dönüşebilir.

e-Bir metnin tutarlı olması, anlamsal olarak da tutarlı olmasını gerektirir. Başta söylenilen bir şey metnin sonunda tam karşıtı bir duruma dönüşmüşse burada anlamsal olarak tutarsızlık vardır.

Uzun'un (1995) Dijk'ten (1983) yola çıkarak belirttiği üzere; metindeki bölümsel tutarlılık, bütüncül tutarlılığın bir işlevi ve bölümsel tutarlılığın oluşmasındaki etkenler her zaman bütüncül tutarlılığın da oluşması için gerekli görülmektedir. Bölümsel tutarlılık için öngörülen söz konusu tümce sunuluşlarının birbirine bağlanması, alt dizisel tümce ya da tümcecikler arasında özelleştirme, genelleştirme, nedene bağlama gibi anlamca ilişkilendirmeler yapılarak gerçekleştirilmektedir.

Metinlerin tutarlılık bakımından değerlendirilmesinde Yılmaz'ın (2010) Dijk'in (1983) görüşlerinden yola çıkan Uzun'a (1995) dayandırarak belirttiği tutarlılık görünümüleri olan özelleştirme bağlantısı, genelleştirme bağlantısı, neden-sonuç bağlantısı, karşılaştırma bağlantısı ve karşıtlık bağlantısı kavramları ise şu şekildedir:

a) Özelleştirme Bağlantısı

İnsan zihnindeki imgelerin karşılıkları olan kavramların anlam açısından kapsadığı alan içerisinde karşılık bulan ve daha özel anlamları ifade eden durumların bir yansıması olan özelleştirme bağlantısı, üst anlamın sahip olmadığı detay bilgilere sahip olmasının yanında ifade edilenin daha net anlaşılması açısından da önemlidir.

“Metindeki tutarlılık yapısının oluşturulmasında en sık başvurulan bağlantılardan biri, tümceler arasında kurulan özelleştirme ilişkisidir.

Özelleştirme bağlantısı metnin büyük yapısına yönelik olarak metnin söze dökülmemiş asıl değerlendirilmesi gereken bölümünün metin çözücünün zihninde oluşturulmasında belirgin değerler taşımaktadır” (Uzun, 1995: 112-118).

Örnek: Bahçedeki ağaçlar hariç diğer tüm bitkileri çocuklar ile beraber biz ekmiştik. Mesela gül fidanını Oğuzhan, kolonya çiçeğini Miray ve lale soğanlarını Alperen toprakla buluşturup cansuyu vermişlerdi.

“Diğer tüm bitkiler” ifadesinden sonra bahçeye ekilen bitkiler (gül, lale vb.) sıralanarak özelleştirme bağlantısı kurulmuştur.

b) Genelleştirme Bağlantısı

Özelleştirme bağlantısının tam tersine detay bilgiyi yeterince barındırmayan ancak daha geniş bir anlam karşılığı olan tutarlılık ögesi durumundaki genelleştirme bağlantısı hakkında Yılmaz, (2010:67) cümleler arasında kurulan genelleştirme bağlantısı sayesinde metinlerin tutarlılık yönüne katkı sunulduğunu belirtmiştir.

Örnek: Evde beslediğimiz muhabbet kuşumuz olan Pıtırıcık'ı gördüğümde değil sadece, pencere kenarındaki kırıntıları yemeğe gelen kumruyu veya sıcaklara göç eden leylekleri kısacası kuşları gördüğümde hayata dair yaşama sevincim artıyor.

c) Neden-Sonuç Bağlantısı:

Tutarlılığın bir diğer ögesi olan neden-sonuç bağlantısı sayesinde metin içerisinde yer verilen anlatımlarda hangi nedenin hangi sonucu ortaya çıkardığını anlamak mümkündür.

“Neden-sonuç ilişkilendirmesi de bir içerik bağlantısıdır. Daha çok birleşik cümle yapıları içinde karşılaşılmaktadır. Metinde neden-sonuç ilişkilerini açıklayan yapılar olduğu gibi; önce sonucunu söyleyip sonra nedenin açıklandığı yapılar da var” (Yılmaz, 2010: 25).

Örnek: Bahçesindeki meyveleri koparmaya kimse cesaret edemez. Çünkü bahçede Ötüken adında bir kurt köpeği var.

d) Karşılaştırma Bağlantısı:

Bir kavramın benzeri veya zıttı ile arasındaki ilişkinin ortaya konulması açısından önem arz eden karşılaştırma bağlantısı hakkında Yılmaz (2010:27) karşılaştırma sayesinde metni okuyan ve/veya dinleyen verilmek istenen mesajı daha net anlamasına yardımcı olduğunu belirtmiştir.

Örnek: Daha önce gittiğiniz tüm geziler bir yana neredeyse nefesinizi tutarak gezeceğiniz bir Karadeniz gezisine mutlaka çıkmalısınız.

e) Karşıtlık Bağlantısı:

Karşı iki durumun varlığı her iki kavramın kendi başına daha net anlaşılmasına sebebiyet vermektedir. Zira kötünün varlığı iyinin varlığını daha anlaşılır kılar. Bu kapsamda karşıtlık bağlantısı ile anlama zenginlik katmak mümkündür.

Örnek: Futbolda iyi oynayıp **mağlup** olmak da var; kötü oynayıp **galip** gelmek de.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde “Araştırmanın Modeli”, “Çalışma Materyali”, “Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması”, “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu”, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu”, “Veri Analizi” ve “Güvenilirlik Çalışması” açıklanmıştır.

3.1.ARAŞTIRMANIN MODELİ

Çalışma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki bilgilendirici metinleri, bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütleri bağlamında incelemeyi amaçlayan bu çalışma nitel bir çalışma olup betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

Tarama modeli ile ilgili Karasar (2012:77) geçmişte var olan veya halen devam eden bir durumu olduğu şekli ile betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımı ifadesini kullanmıştır.

Nitel araştırma “araştırmacının bilgileri ve deneyimleriyle gerçekliğin bulunduğu bağlamda anlamlandırılmasını temel alan anti-pozitivist bakış açısı ile gerçekleştirilmektedir” (Büyüköztürk ve v.d, 2013: 12) şekliyle tanımlanmaktadır.

Araştırmada bağdaşıklık ve tutarlılık görünümünün tespiti amaçlanmış ve metinlerin analizinde bu amaçla doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır.

“Doküman incelemesi, araştırılması gereken olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dil bilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir” (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217).

3.2. ÇALIŞMA MATERYALİ

Araştırmanın çalışma materyalini 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki bilgilendirici metinler oluşturmaktadır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI ve VERİLERİN TOPLANMASI

Veri toplama sürecinde bağdaşıklık, üst başlıklar boyutunda Halliday ve Hasan’ın (1976) bağdaşıklık ölçütleri doğrultusunda; alt başlıklarda ise Uzun (1995), Onursal (2003), Coşkun (2005, Dilidüzgün (2008) ve Günay’ın (2017) tasniflerinden faydalanılarak oluşturulan “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir. Metinler formda yer

alan Formda gönderim, eksilteli anlatım, değiştirim, bağlama ögeleri ve kelime bağdaşıklığı başlıkları altında incelenmiştir. Her başlık ayrı ayrı incelenmiş ve daha önceden sıralanmış metin cümleleri içerisinde her başlığa dair örnekler tespit edilmiştir.

Tutarlılık ise Uzun (1995), Dilidüzgün (2008), ve Yılmaz'ın (2010) çalışmaları doğrultusunda geliştirilen “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir. Metinler formda yer alan özelleştirme bağlantısı, genelleştirme bağlantısı, neden-sonuç bağlantısı, karşılaştırma bağlantısı ve karşıtlık bağlantısı başlıkları altında incelenmiştir. Her başlık ayrı ayrı incelenmiş ve daha önceden sıralanmış metin cümleleri içerisinde her başlığa dair örnekler tespit edilmiştir.

Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formunun geçerliliği kapsamında Halliday ve Hasan'ın (1976), Uzun (1995), Onursal (2003), Coşkun (2005, Dilidüzgün (2008) ve Günay'ın (2017) çalışmalarından faydalandığı gibi oluşturulan başlıklar uzman görüşleri doğrultusunda şekillendirilmiştir.

Aynı şekilde Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formunun geçerliliği kapsamında da Uzun (1995), Dilidüzgün (2008), ve Yılmaz'ın (2010) çalışmalarından faydalandığı gibi oluşturulan başlıklar uzman görüşleri doğrultusunda şekillendirilmiştir.

3.4. BAĞDAŞIKLIK DÜZEYİ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu araştırmada Türkçe ders kitabındaki metinlerin bağdaşıklık düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu”, üst başlıklar boyutunda Halliday ve Hasan'ın (1976) bağdaşıklık ölçütleri doğrultusunda; alt başlıklarda ise Uzun (1995), Onursal (2003), Coşkun (2005, Dilidüzgün (2008) ve Günay'ın (2017) tasniflerinden faydalanılarak geliştirilmiştir. Formda gönderim, eksilteli anlatım, değiştirim, bağlama ögeleri ve kelime bağdaşıklığı olmak üzere 5 ana başlık bulunmaktadır.

3.5. TUTARLILIK DÜZEYİ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu araştırmada Türkçe ders kitabındaki metinlerin tutarlılık düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu”, Uzun (1995), Dilidüzgün (2008), ve Yılmaz'ın (2010) çalışmaları doğrultusunda geliştirilmiştir. Formda özelleştirme bağlantısı, genelleştirme bağlantısı, neden-sonuç bağlantısı, karşılaştırma bağlantısı ve karşıtlık bağlantısı başlıkları bulunmaktadır.

3.6. VERİ ANALİZİ

Ortaokul 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık unsurlarının belirlenmesi amacı ile yapılan bu araştırmanın veri analizinde doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır.

3.7. GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMASI

Bu çalışmada elde edilen verilerin güvenilirliğini belirlemek için “**kodlayıcılar arası uyum**” yönteminden faydalanılmıştır. İnceleme aşamasına geçilmeden önce ikinci araştırmacıya bağdaşıklık ve tutarlılık ile ilgili toplam 4 saat olmak üzere bilgi verilmiştir. Bu bilgilendirme sonunda aynı çalışma kapsamında belirlenen bilgilendirici metinler içerisinde rastgele seçilen 3 metin Türkçe eğitimi alanında uzman ikinci bir kodlayıcıya incelenmiştir. İkinci kodlayıcıya ve araştırmacıya ait veriler Milles ve Huberman’ın (1994) formülü kapsamında değerlendirilmiş ve gözlemciler arası uyum oranının 0.94 oranında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu oran çalışmanın güvenilirliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders kitaplarındaki metinler bağdaşıklık ve tutarlılık öğeleri yönünden değerlendirilmiştir. Değerlendirmelerde araştırmaya ilişkin sayısal veriler, ders kitabında yer alan metinlerde yer alan cümlelere numara verilmesi suretiyle tablolar halinde verilmiştir. Tablolara ilişkin açıklamalar sonrası metinlerde yer alan bağdaşıklık ve tutarlılık öğelerine dair her metinde farklı bir başlığa ait örneklere yer verilmiştir.

4.1. “Benlik Üzerine” Metninin Bulguları

4.1.1. “Benlik Üzerine” Metninin Çözümlemesi

4.1.1.1. “Benlik Üzerine” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

Metindeki kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını inceleyen bağdaşıklık, “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 1. “BENLİK ÜZERİNE” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

BAĞDAŞIKLIK ÖGELERİ					
GÖNDERİM ÖGELERİ	Metin Dışı Gönderim			(f)	17
	Metin İçi Gönderim	Ön Gönderim			-
		Art Gönderim	Zamir	Şahıs Zamiri	-
				Dönüştürülme Zamiri	-
				İşaret Zamiri	2
		İşaret Sıfatı			1
		Karşılaştırma			2
		+ki Aitlik Eki			-
	TOPLAM (N)				22
EKSİLTİLİ ANLATIM	Cümlelerin Düşürülmesi			1	
	Ortak Öğelerin Düşürülmesi			4	
	Eklerin Düşürülmesi			1	
	TOPLAM (N)			6	
DEĞİŞTİRİM	İsme Dayalı Değişirir			-	
	Fiile Dayalı Değişirir			-	
	Cümleye Dayalı Değişirir			-	
	TOPLAM (N)			-	

BAĞLAMA ÖGELERİ		30
KELİME BAĞDAŞIKLIĞI	Tekrar	16
	Aynı Kavram Alanında Kelime Kullanımı	12
	TOPLAM (N)	28
	GENEL TOPLAM (N)	86

Tablo.1’de görüldüğü üzere “**BENLİK ÜZERİNE**” metni, bağdaşıklık ögeleri açısından değerlendirildiğinde N= 86 Bağdaşıklık ögesine yer verilmiştir. f= 28 ile kelime bağdaşıklığı en fazla kullanılan bağdaşıklık ögesi durumunda iken değiştirime dair bu metinde herhangi bir örneğe rastlanılmamıştır.

Bağdaşıklık ögelerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Gönderim yönünden, f= 17 metin dışı gönderim ve f= 5 metin içi gönderim olmak üzere N= 22 gönderim gerçekleştirilmiş olup metin için gönderimin dağılımında f= 2 işaret zamiri, f= 1 işaret sıfatı ve f= 2 karşılaştırma ile gönderim gerçekleştirilmiştir. Eksilteli anlatım yönünden, f= 1 cümlenin, f= 4 ortak ögenin ve f= 1 eklerin düşürülmesi ile N= 6 eksilteli anlatıma başvurulmuştur. Değişirim yönünden ise herhangi bir değiştirim ögesine rastlanılmamıştır. Bağlama ögeleri yönünden, metinde farklı bağlama ögeleri olmak üzere N= 30 bağlama ögesi kullanılarak bağdaşıklık sağlanmıştır. Kelime bağdaşıklığı yönünden, f= 16 tekrar ve f= 12 aynı kavram alanında kelime kullanımı olmak üzere N= 28 kelime bağdaşıklığı aracılığıyla bağdaşıklık sağlanmıştır.

Metin dışı gönderime dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

- 1-Şimdi lütfen elinize bir kâğıt alın.
- 2-Hayatta en değer verdiğiniz üç şeyi alt alta yazın.
- 3-Ben ilk sıraya yazdığım maddeyi söylemek istiyorum: BEN!
- 4-Kendime çok değer veriyorum ve bunu yaptığım sürece etrafıma da değer verebileceğimi biliyorum.
- 5-Etrafımdaki her şey ben olduğum için var ve kendimi ne oranda geliştirirsem etrafımı da o oranda anlar ve etrafıma yararlı olabilirim.

Metin geneli itibari ile okurla karşılıklı konuşuyormuş gibi yazıldığından metnin başka yerinde bahsedilen bir kişi olmayıp metin dışındaki okurlarına seslendiği için bu söylemleri metin dışı gönderim olarak değerlendirebiliriz.

4. 1. 1. 2. “BENLİK ÜZERİNE” Metnin Tutarlılık Görünümleri

Metindeki derin yapıdaki anlamsal ilişkileri inceleyen tutarlılık, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 2.“BENLİK ÜZERİNE” Metnin Tutarlılık Görünümleri

TUTARLILIK ÖGESİ	(f)
Özelleştirme Bağlantısı	1
Genelleştirme Bağlantısı	1
Neden-Sonuç Bağlantısı	6
Karşılaştırma Bağlantısı	2
Karşıtlık Bağlantısı	1
TOPLAM (N)	11

Tablo.2’ de görüldüğü üzere “BENLİK ÜZERİNE” metni, tutarlılık görünümleri açısından değerlendirildiğinde; özelleştirme bağlantısı $f= 1$, genelleştirme bağlantısı $f= 1$, neden-sonuç bağlantısı $f= 6$, karşılaştırma bağlantısı $f= 2$ ve karşıtlık bağlantısı $f= 1$ olmak üzere $N= 11$ tutarlılık aracına başvurulduğu anlaşılmaktadır. Neden-sonuç bağlantısı en çok kullanılan tutarlılık ögesidir. Karşılaştırma bağlantısı haricinde kalan diğer tutarlılık ögeleri ise birer örnekle sınırlı kalmıştır.

Özelleştirme bağlantısına dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

16-Etrafınıza bakın; kendisinden memnun olmayanların, fiziğini, benliğini sevmeyenlerin etrafıyla hep kavgalı olduğunu görürsünüz.

21-Kepçe kulağınızı, ayrık dişlerinizi, çarpık bacaklarınızı, kısa boyunuzu, koca göbekçiğinizi, çipil gözlerinizi sevin.

Yukarıdaki örnek/örneklerde özelleştirme Bağlantısı ile Tutarlılık sağlanmıştır.

4.2. “İSTİKLAL MADALYASI” Metninin Bulguları

4.2.1. “İSTİKLAL MADALYASI” Metninin Çözümlemesi

4.2.1.1. “İSTİKLAL MADALYASI” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

Metindeki kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını inceleyen bağdaşıklık, “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 3.“ İSTİKLAL MADALYASI” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

BAĞDAŞIKLIK ÖGELERİ					
GÖNDERİM ÖGELERİ				(f)	
	Metin Dışı Gönderim				6
	Metin İçi Gönderim	Ön Gönderim			1
		Art Gönderim	Zamir	Şahıs Zamiri	1
	Dönüşlülük Zamiri			-	
			İşaret Zamiri	8	
			İşaret Sıfatı	-	
			Karşılaştırma	3	
		+ki Aitlik Eki	-		
TOPLAM (N)				19	
EKSİLTİLİ ANLATIM	Cümlelerin Düşürülmesi			3	
	Ortak Ögelerin Düşürülmesi			24	
	Eklerin Düşürülmesi			-	
	TOPLAM (N)			27	
DEĞİŞTİRİM	İsme Dayalı Değişirir			2	
	Fiile Dayalı Değişirir			1	
	Cümleye Dayalı Değişirir			1	
	TOPLAM (N)			4	
BAĞLAMA ÖGELERİ				14	
KELİME BAĞDAŞIKLIĞI	Tekrar			13	
	Aynı Kavram Alanında Kelime Kullanımı			12	
	TOPLAM (N)			25	
GENEL TOPLAM (N)				89	

Tablo.3'te görüldüğü üzere “İSTİKLAL MADALYASI” metni, bağdaşıklık öğeleri açısından değerlendirildiğinde N= 89 Bağdaşıklık ögesine yer verilmiştir. f= 27 ile eksiltili anlatım en fazla kullanılan bağdaşıklık ögesi olup f= 4 ile sınırlı kalan değiştirim ise en az kullanılan bağdaşıklık ögesi durumundadır.

Bağdaşıklık öğelerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Gönderim yönünden; f= 6 metin dışı gönderim ve f= 13 metin içi gönderim olmak üzere N= 19 gönderim gerçekleştirilmiş olup metin için gönderimin dağılımında f= 1 şahıs zamiri, f= 8 işaret zamiri ve f= 3 karşılaştırma ile gönderim gerçekleştirilmiştir. Eksiltili anlatım yönünden; f= 3 cümlelerin, f= 24 ortak ögenin düşürülmesi ile N= 27 eksiltili anlatıma başvurulmuştur. Değiştirim yönünden; f= 2 isme dayalı, f= 1 fiile dayalı ve f= 1 cümleye dayalı olmak üzere N= 4 değiştirim yolu ile bağdaşıklık sağlanmıştır. Bağlama öğeleri yönünden; farklı bağlama öğeleri olmak üzere N= 14 bağlama ögesi kullanılarak bağdaşıklık sağlanmıştır. Kelime bağdaşıklığı yönünden; f= 13 tekrar ve f= 12 aynı kavram alanında kelime kullanımı olmak üzere N= 25 kelime bağdaşıklığı aracılığıyla bağdaşıklık sağlanmıştır.

Şahıs zamirleri ile yapılan artgönderimler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

17-Önlerinde saygıyla eğildiğimiz, ellerinden öptüğümüz malul gazilerin, harp meydanlarında, kimi bir kol, kimi bir bacak, kimi bir çift göz bıraktı ve yuvasına yarım döndü...

20- Onlar, bu madalyayı işportadan almadılar.

20.Cümledeki şahıs zamiri olarak kullanılan “onlar” ifadesi ile 17. Cümledeki gazilere gönderimde bulunulmuş.

4. 2. 1. 2. “İSTİKLAL MADALYASI” Metnin Tutarlılık Görünümleri

Metindeki derin yapıdaki anlamsal ilişkileri inceleyen tutarlılık, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 4.“İSTİKLAL MADALYASI” Metnin Tutarlılık Görünümleri

TUTARLILIK ÖGESİ	(f)
Özelleştirme Bağlantısı	2
Genelleştirme Bağlantısı	-
Neden-Sonuç Bağlantısı	2

Karşılaştırma Bağlantısı	3
Karşıtlık Bağlantısı	1
TOPLAM (N)	8

Tablo.4’ de görüldüğü üzere “**İSTİKLAL MADALYASI**” metni, tutarlılık görünümüleri açısından değerlendirildiğinde; özelleştirme bağlantısı f= 2, neden-sonuç bağlantısı f= 2, karşılaştırma bağlantısı f= 3, karşıtlık bağlantısının f= 1 olmak üzere N= 8 tutarlılık aracına başvurulduğu anlaşılmaktadır. Genelleştirme bağlantısına dair metinde herhangi bir örneğe rastlanılmamış olup en fazla tutarlılık ögesine f= 3 örnekle karşılaştırma bağlantısı kapsamında yer verildiği görülmüştür

Özelleştirme bağlantısına dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

16-Etrafınıza bakın; kendisinden memnun olmayanların, fiziğini, benliğini sevmeyenlerin etrafıyla hep kavgalı olduğunu görürsünüz.

21-Kepçe kulağınızı, ayrık dişlerinizi, çarpık bacaklarınızı, kısa boyunuzu, koca göbekçiğinizi, çipil gözlerinizi sevin.

Yukarıdaki örnek/örneklerde özelleştirme Bağlantısı ile Tutarlılık sağlanmıştır.

4.3. “Faydalı Bir İş Görmek Zevki” Metninin Bulguları

4.3.1. “Faydalı Bir İş Görmek Zevki” Metninin Çözümlemesi

4.3.1.1. “Faydalı Bir İş Görmek Zevki” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

Metindeki kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını inceleyen bağdaşıklık, “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 5. “Faydalı Bir İş Görmek Zevki” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

BAĞDAŞIKLIK ÖGELERİ					
GÖNDERİM ÖGELERİ	Metin Dışı Gönderim			(f)	31
	Metin İçi Gönderim	Ön Gönderim			-
		Art Gönderim	Zamir	Şahıs Zamiri	1
				Dönüşlülük Zamiri	3
				İşaret Zamiri	13
		İşaret Sıfatı			14
		Karşılaştırma			11

		+ki Aitlik Eki	-
	TOPLAM (N)		73
EKSİLTİLİ ANLATIM	Cümlelerin Düşürülmesi		2
	Ortak Ögelerin Düşürülmesi		27
	Eklerin Düşürülmesi		2
	TOPLAM (N)		31
DEĞİŞTİRİM	İsme Dayalı Değişirir		2
	Fiile Dayalı Değişirir		-
	Cümleye Dayalı Değişirir		3
	TOPLAM (N)		5
BAĞLAMA ÖGELERİ			68
KELİME BAĞDAŞIKLIĞI	Tekrar		14
	Aynı Kavram Alanında Kelime Kullanımı		19
	TOPLAM (N)		33
	GENEL TOPLAM (N)		210

Tablo.5’de görüldüğü üzere “**FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ**” metni, bağdaşıklık ögeleri açısından değerlendirildiğinde N= 210 Bağdaşıklık ögesine yer verilmiştir. Gönderim ögesi f= 73 en fazla kullanılan bağdaşıklık ögesi iken değiştiririr f= 5 en az kullanılan bağdaşıklık ögesidir.

Bağdaşıklık ögelerinin dağılımı aşığıdaki gibidir:

Gönderirir yönünden; f=31 metin dışı gönderirir ve f= 42 metin içi gönderirir olmak üzere N= 73 gönderirir gerçekleştirilmiştir olup metin için gönderiririn dağılımında f= 1 şahıs zamiri, f= 3 dönüşlülük zamiri, f=13 işaret zamiri, f= 14 defa işaret sıfatı ve f=11 karşılaştırma ile gönderirir gerçekleştirilmiştir. Eksiltirir anlatım yönünden; f= 2 cümlelerin, f= 27 ortak ögenin ve f=2 eklerin düşürülmesi ile N= 31 defa eksiltirir anlatıma başvurulmuştur. Değiştiririr yönünden; f= 2 isme dayalı ve f= 3 cümleye dayalı olmak üzere N= 5 değiştiririr yolu ile bağdaşıklık sağlanmıştır. Bağlama ögeleri yönünden; farklı bağlama ögeleri olmak üzere N= 68 bağlama ögesi kullanılarak bağdaşıklık sağlanmıştır. Kelime bağdaşıklığı yönünden f= 14 tekrar ve f= 19 aynı kavram alanında kelime kullanımı olmak üzere N= 33 kelime bağdaşıklığı aracılığıyla bağdaşıklık sağlanmıştır.

Dönürlülük zamiri ile yapılan artgönderimler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

ÖRNEK:

13-Geçenlerde pek sevdiğim bir mühendis dostumla bu mevzu etrafında görüşüyorduk.

14-Kendi kırk yıllık tecrübesinden misaller getirerek dedi ki: “En muhtaç insanların bile faydasız bir iş görmeye zorlanamayacaklarını sizler bizim kadar anlayamazsınız.

4. 3. 1. 2. “FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri

Metindeki derin yapıdaki anlamsal ilişkileri inceleyen tutarlılık, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 6.“FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri

TUTARLILIK ÖGESİ	(f)
Özelleştirme Bağlantısı	1
Genelleştirme Bağlantısı	1
Neden-Sonuç Bağlantısı	7
Karşılaştırma Bağlantısı	11
Karşıtlık Bağlantısı	3
TOPLAM (N)	23

Tablo 6’da görüldüğü üzere “FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ” metni, tutarlılık görünümleri açısından değerlendirildiğinde; özelleştirme bağlantısı $f= 1$, genelleştirme bağlantısı $f= 1$, neden-sonuç bağlantısı $f= 7$, karşılaştırma bağlantısı $f= 11$ ve karşıtlık bağlantısı $f= 3$ olmak üzere $N= 23$ tutarlılık aracına başvurulmuştur. Karşılaştırma bağlantısı $f=11$ örnekle en fazla kullanılan tutarlılık ögesi ve özelleştirme ve genelleştirme bağlantıları birer örnekle en az kullanılan tutarlılık ögeleridir.

Neden-Sonuç bağlantısına dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

5-Ne yapacaklarını bilmedikleri için yüzünüze âdeta ağlar gibi bakarlar.

6-Onların faydasız, lüzumsuz olduklarını hissettiklerine, bir iş görmeden oturdukları için kederlendiklerine hükmetmek herhâlde yanlış olmayacaktır.

10-Onları seyrederken içimde, arabanın bir ucuna dayanarak onlara yardım etmek arzusu uyanır çünkü bir iş başarmak uğrunda bu derece gönülden gayret sarf etmek hayran olmaya değer bir meziyettir.

21-Ne çare ki yevmiyeyi almak için bu işe bir kere daha katlanacaktır fakat kuyuyu açtıktan sonra tekrar doldurmasını emredermeniz o muhtaç adam, bütün ihtiyacına rağmen işi bırakır gider.

24-Bütün bu insanlar faydalı bir iş yaptıkları kadar, bir eser vücuda getirmeye katıldıkları, yapılan çorbada tuzları olduğu için mesutturlar.

34-Herkes onu kendi eseri sayar ve böyle saydığı için de en büyük sevgi ile şehrine, kasabasına ölünceye kadar bağlı kalır.

Yukarıdaki örnek/örneklerde Neden-Sonuç Bağlantısı ile Tutarlılık sağlanmıştır.

4.4. “Türkçenin Güzelliği” Metninin Bulguları

4.4.1. “Türkçenin Güzelliği” Metninin Çözümlemesi

4.4.1.1. “Türkçenin Güzelliği” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

Metindeki kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını inceleyen bağdaşıklık, “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 7.“Türkçenin Güzelliği” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

BAĞDAŞIKLIK ÖGELERİ					
GÖNDERİM ÖGELERİ				(f)	
	Metin Dışı Gönderim			-	
	Metin İçi Gönderim	Ön Gönderim			-
		Art Gönderim	Zamir	Şahıs Zamiri	-
				Dönüşlülük Zamiri	1
				İşaret Zamiri	6
			İşaret Sıfatı		3
			Karşılaştırma		4
			+ki Aitlik Eki		-
		TOPLAM (N)			14

EKSİLTİLİ ANLATIM	Cümlelerin Düşürülmesi	-
	Ortak Ögelerin Düşürülmesi	3
	Eklerin Düşürülmesi	6
	TOPLAM (N)	9
DEĞİŞTİRİM	İsme Dayalı Değiş tirim	-
	Fiile Dayalı Değiş tirim	-
	Cümleye Dayalı Değiş tirim	-
	TOPLAM (N)	-
BAĞLAMA ÖGELERİ		39
KELİME BAĞDAŞIKLIĞI	Tekrar	13
	Aynı Kavram Alanında Kelime Kullanımı	16
	TOPLAM (N)	39
	GENEL TOPLAM (N)	91

Tablo.7’de görüldüğü üzere “**TÜRKÇENİN GÜZELLİĞİ**” metni, bağdaşıklık ögeleri açısından değerlendirildiğinde N= 91 Bağdaşıklık ögesine yer verilmiştir. Bağlama ögeleri ve kelime bağdaşıklık f= 39 en fazla kullanılan bağdaşıklık ögeleri durumundayken; değiştirim ögesine ait herhangi bir örneğe yer verilmediği görülmüştür.

Bağdaşıklık ögelerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Gönderim yönünden; metin dışı gönderimin yapılmadığı metinde f= 14 metin içi gönderim gerçekleştirilmiş olup metin için gönderimin dağılımında f= 1 dönüşlülük zamiri, f= 6 işaret zamiri, f= 3 işaret sıfatı ve f= 4 karşılaştırma ile gönderim gerçekleştirilmiştir. Eksiltili anlatım yönünden; f= 3 ortak ögenin ve f= 6 eklerin düşürülmesi ile N= 9 eksiltili anlatıma başvurulmuştur. Değiştirim yönünden; herhangi bir değiştirim ögesine rastlanılmamıştır. Bağlama ögeleri yönünden; metinde farklı bağlama ögeleri olmak üzere N= 39 bağlama ögesi kullanılarak bağdaşıklık sağlanmıştır. Kelime bağdaşıklık yönünden; f= 13 tekrar ve f=16 aynı kavram alanında kelime kullanımı olmak üzere N= 29 kelime bağdaşıklık aracılığıyla bağdaşıklık sağlanmıştır.

İşaret zamirleri ile yapılan artgönderimler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

ÖRNEK:

39-Türkçe kelimeleri tek tek ele almak lazım elbette.

40-O zaman onun ne kadar güzel bir dil olduğunu daha geniş biçimde görmemiz mümkün olabilir.

39. cümledeki Türkçe ifadesinin yerine 40.cümlede onun kullanılarak işaret zamiri ile artgönderim yapılmıştır.

ÖRNEK:

2-Bir dilin “güzel” olması, kelimelerinin “ince sesli”lerden teşekkül etmesi ve “ahenkli” bir söylenişe sahip olmasına bağlıdır.

3-Bunun için yabancılar, bir yandan “etimolojiye” önem verirken diğer taraftan da “fonetiğe” ağırlık vermektedirler.

3.Cümledeki bunun ifadesi ile 2.cümle işaret edilmiş ve işaret zamiri ile artgönderim yapılmıştır.

ÖRNEK:

5-Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimeleriyle Türkçemiz güzeldir.

6-Kelimelerin mana zenginliği ve söylenişindeki incelik ile kuruluşları bunu ispatlamaya kâfidir.

6. cümledeki bunu ifadesi ile 5.cümle kastedilerek işaret zamiri ile artgönderim yapılmıştır.

ÖRNEK:

16-Hiçbir dilde “vızıldamak” arı sesine bu kadar yakın değildir.

18-Kuş sesi “cıvıldamak” hangi dilde tabiatı bu derece dilin içinde taklide muktedirdir.

19- “Ulumak” kelimesi, uluyan hayvanın sesine hangi dilde bu derece uygun düşer.

“Bu” kelimesi, 16.cümlede “vızıldamak” kelimesinin arı sesine yakınlığının; 18.cümlede “cıvıldamak” kelimesinin kuş sesini taklit derecesinin ve 19.cümlede ise “ulumak” kelimesinin uluyan hayvan sesine uygunluğunun yerine kullanılan bir işaret zamiridir. Aynı zamanda 16.cümlede “kadar”; 18.cümlede “derece” ve 19. cümlede de yine “derece” edatları ile kullanılan “bu” kelimesi işaret zamiri olmasının yanında beraber kullanıldığı edatlar ile

birlikte birer edata öbeği oluşturmuştur. Dolayısıyla da bu cümlelerde işaret zamiri ile gönderim gerçekleştirilmiştir.

4. 4. 1. 2. “TÜRKÇENİN GÜZELLİĞİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri

Metindeki derin yapıdaki anlamsal ilişkileri inceleyen tutarlılık, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 8. “TÜRKÇENİN GÜZELLİĞİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri

TUTARLILIK ÖGESİ	(f)
Özelleştirme Bağlantısı	2
Genelleştirme Bağlantısı	3
Neden-Sonuç Bağlantısı	2
Karşılaştırma Bağlantısı	4
Karşıtlık Bağlantısı	3
TOPLAM (N)	14

Tablo 8’de görüldüğü üzere “TÜRKÇENİN GÜZELLİĞİ” metni, tutarlılık görünümleri açısından değerlendirildiğinde; özelleştirme bağlantısı f= 2, genelleştirme bağlantısı f= 3, neden-sonuç bağlantısı f= 2, karşılaştırma bağlantısı f= 4 ve karşıtlık bağlantısı f= 3 olmak üzere N= 14 tutarlılık aracına başvurulmuştur. Metinde yer alan f= 4 örnekle karşılaştırma bağlantısı en fazla kullanılan tutarlılık ögesi iken özelleştirme ve neden-sonuç bağlantıları ikişer örnekle en az kullanılan tutarlılık ögesi durumundadırlar

Karşılaştırma bağlantısına dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

ÖRNEK:

9- “Sevgi” kelimesi sevilecek kadar yumuşak ve sevimlidir.

Sevgi kelimesi yumuşak ve sevimli yönüyle sevilecek olması nedeniyle karşılaştırılarak tutarlılık sağlanmıştır.

ÖRNEK:

11-“Gül” kelimesi güldürür, “çiçek” kelimesi gül gibi gönlümüzde açar, “gönül” kelimesi güneş gibi rahatlatır, “güneş” kelimesi pırl pırl okşayıcı, göz kırpcıdır.

ÖRNEK:

13-Türkçe belki de tabiatı kendi bünyesine alabilen ve güzel kullanabilen yegâne dildir.

ÖRNEK:

20- “Böğürmek”teki “r, k” sessizlerini yumuşatan “ö, ü, e” seslileri aslına ne kadar yakındır.

Yukarıdaki örnek/örneklerde Karşılaştırma Bağlantısı ile Tutarlılık sağlanmıştır.

4.5. “MİKRO MİNYATÜR” Metnin Bulguları

4.5.1. “MİKRO MİNYATÜR” Metnin Çözümlemesi

4.5.1.1. “MİKRO MİNYATÜR” Metnin Bağdaşıklık Görünümleri

Metindeki kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını inceleyen bağdaşıklık, “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 9.“ MİKRO MİNYATÜR” Metnin Bağdaşıklık Görünümleri

BAĞDAŞIKLIK ÖGELERİ					
GÖNDERİM ÖGELERİ				(f)	
	Metin Dışı Gönderim			20	
	Metin İçi Gönderim	Ön Gönderim			-
		Art Gönderim	Zamir	Şahıs Zamiri	12
	Dönüştürülme Zamiri			3	
	İşaret Zamiri			3	
	İşaret Sıfatı		5		
	Karşılaştırma		5		
	+ki Aitlik Eki		-		
TOPLAM (N)			48		
EKSİLTİLİ ANLATIM	Cümlelerin Düşürülmesi			1	
	Ortak Ögelerin Düşürülmesi			19	
	Eklerin Düşürülmesi			1	
	TOPLAM (N)			21	
DEĞİŞTİRİM	İsme Dayalı Değişirir			-	
	Fiile Dayalı Değişirir			-	
	Cümleye Dayalı Değişirir			1	
	TOPLAM (N)			1	
BAĞLAMA ÖGELERİ				46	

KELİME BAĞDAŞIKLIĞI	Tekrar	88
	Aynı Kavram Alanında Kelime Kullanımı	14
	TOPLAM (N)	102
	GENEL TOPLAM (N)	218

Tablo 9’da görüldüğü üzere “**MİKRO MİNYATÜR**” metni, bağdaşıklık öğeleri açısından değerlendirildiğinde N= 218 Bağdaşıklık ögesine yer verilmiştir. Kelime bağdaşıklık f= 102 metinde en fazla kullanılan bağdaşıklık ögesi iken f= 1 ile en az kullanılan bağdaşıklık ögesi ise değiştirimdir.

Bağdaşıklık öğelerinin dağılımı aşığıdaki gibidir:

Gönderim yönünden; f= 20 metin dışı gönderim ve f= 28 metin içi gönderim olmak üzere N= 48 gönderim gerçekleştirilmiş olup metin için gönderimin dağılımında f= 12 şahıs zamiri, f= 3 dönüşlülük zamiri, f= 3 işaret zamiri, f= 5 işaret sıfatı ve f= 5 karşılaştırma ile gönderim gerçekleştirilmiştir. Eksilteli anlatım yönünden; f=1 cümlelerin, f= 19 ortak ögenin ve f= 1 eklerin düşürülmesi ile N= 21 eksilteli anlatıma başvurulmuştur. Değiştirim yönünden yalnızca f= 1, cümleye dayalı değiştirim ile bağdaşıklık sağlanmıştır. Bağlama öğeleri yönünden metinde farklı bağlama öğeleri olmak üzere N= 46 bağlama ögesi kullanılarak bağdaşıklık sağlanmıştır. Kelime bağdaşıklık yönünden; f= 88 tekrar ve f= 14 aynı kavram alanında kelime kullanımı olmak üzere N= 102 kelime bağdaşıklık aracılığıyla bağdaşıklık sağlanmıştır.

İşaret sıfatları ile yapılan artgönderimler aşığıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

ÖRNEK:

5-Onu diğer minyatür sanatçılarından ayıran çok önemli bir özelliği var: Sıra dışı objelerin üzerine, çıplak gözle görülemeyecek kadar küçük minyatürler çiziyor.

6-Bu sıra dışı obje bazen kırık bir pirinç veya ince bir kum tanesi bazen de bir kibrit çöpü olabiliyor.

9-Kale, minyatürde ustalaşıp en ince çizgileri çizebildiğini gördükten sonra, “Daha ne kadar küçük yapabilirim?” sorusunu sormuş kendine ve bu yolda ilerlemeyi seçmiş

29-Bir kırık pirinç tanesine çalışacaksam eğer, önce taslağını çizme lüksüm yok, zaten kurşun kalemin ucu pirinç kadar.

30-Bu nedenle hata yapma lüksüm de yok.

36-Diğer objeler üzerinde çıplak gözle çalışan sanatçı, bu kez mikroskop altında sergileyecek sanatsal dehasını.

4. 5. 1. 2. “MİKRO MİNYATÜR” Metninin Tutarlılık Görünümleri

Metindeki derin yapıdaki anlamsal ilişkileri inceleyen tutarlılık, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 10.“MİKRO MİNYATÜR” Metninin Tutarlılık Görünümleri

TUTARLILIK ÖGESİ	(f)
Özelleştirme Bağlantısı	1
Genelleştirme Bağlantısı	1
Neden-Sonuç Bağlantısı	4
Karşılaştırma Bağlantısı	7
Karşıtlık Bağlantısı	1
TOPLAM (N)	14

Tablo 10’ da görüldüğü üzere “MİKRO MİNYATÜR” metni, tutarlılık görünümleri açısından değerlendirildiğinde; özelleştirme bağlantısı $f= 1$, genelleştirme bağlantısı $f= 1$, neden-sonuç bağlantısı $f= 4$, karşılaştırma bağlantısı $f= 7$ ve karşıtlık bağlantısı $f= 1$ olmak üzere $N= 14$ tutarlılık aracına başvurulmuştur. Karşılaştırma bağlantısı, metinde $f= 7$ örnekle en fazla kullanılan tutarlılık ögesi durumundadır.

Karşıtlık bağlantısına dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

ÖRNEKLER

24-Küçücük çizim yaparken o değeri küçültmeye çalışmıyoruz biz.

25-Aksine büyütmeye çalışıyoruz yani işin başka bir boyutu var.” diye konuşuyor.

Yukarıdaki örnek/örneklerde Karşıtlık Bağlantısı ile Tutarlılık sağlanmıştır.

4.6. “SELİMİYE CAMİİ” Metninin Bulguları

4.6.1. “SELİMİYE CAMİİ” Metninin Çözümlemesi

4.6.1.1. “SELİMİYE CAMİİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

Metindeki kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını inceleyen bağdaşıklık, “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 11. “SELİMİYE CAMİİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

BAĞDAŞIKLIK ÖGELERİ					
GÖNDERİM ÖGELERİ					(f)
	Metin Dışı Gönderim				3
	Metin İçi Gönderim	Ön Gönderim			-
		Art Gönderim	Zamir	Şahıs Zamiri	10
	Dönüşlülük Zamiri			-	
			İşaret Zamiri	3	
			İşaret Sıfatı	10	
			Karşılaştırma	15	
		+ki Aitlik Eki	-		
TOPLAM (N)				41	
EKSİLTİLİ ANLATIM	Cümlelerin Düşürülmesi				-
	Ortak Ögelerin Düşürülmesi				25
	Eklerin Düşürülmesi				7
	TOPLAM (N)				32
DEĞİŞTİRİM	İsme Dayalı Değişirir				-
	Fiile Dayalı Değişirir				-
	Cümleye Dayalı Değişirir				-
	TOPLAM (N)				-
BAĞLAMA ÖGELERİ					57
KELİME BAĞDAŞIKLIĞI	Tekrar				112
	Aynı Kavram Alanında Kelime Kullanımı				36
	TOPLAM (N)				148
GENEL TOPLAM (N)				278	

Tablo 11’de görüldüğü üzere “**SELİMİYE CAMİİ**” metni, bağdaşıklık öğeleri açısından değerlendirildiğinde N= 278 Bağdaşıklık ögesine yer verilmiştir. Metinde en fazla yer verilen bağdaşıklık ögesi f= 148 ile kelime bağdaşıklığı iken değiştirim ögesine dair metinde herhangi bir örneğe yer verilmemiştir.

Bağdaşıklık öğelerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Gönderim yönünden; f= 3 metin dışı gönderim ve f= 38 metin içi gönderim olmak üzere N= 41 gönderim gerçekleştirilmiş olup metin için gönderimin dağılımında f= 10 şahıs zamiri, f= 3 işaret zamiri, f= 10 işaret sıfatı ve f= 15 karşılaştırma ile gönderim gerçekleştirilmiştir. Eksilteli anlatım yönünden; f= 25 ortak ögenin ve f=7 eklerin düşürülmesi ile N= 32 eksilteli anlatıma başvurulmuştur. Değiştirim yönünden; Herhangi bir değiştirim ögesine rastlanılmamıştır. Bağlama öğeleri yönünden; metinde farklı bağlama öğeleri olmak üzere N= 57 bağlama ögesi kullanılarak bağdaşıklık sağlanmıştır. Kelime bağdaşıklığı yönünden; f= 112 tekrar ve f= 36 aynı kavram alanında kelime kullanımı olmak üzere N= 148 kelime bağdaşıklığı aracılığıyla bağdaşıklık sağlanmıştır.

Karşılaştırma ile yapılan artgönderimler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

ÖRNEK:

6-Mimarlık tarihinde en geniş mekâna kurulmuş yapı olarak nitelenen Selimiye Camii, yerden yüksekliği 43.28 m olan, 31.30 m çapındaki kubbesiyle ilgi çeker

7-Ayasofya’nınkinden daha küçük olan kubbe, 6 m genişliğindeki kemerlerle birbirine bağlanan 8 büyük payeye oturur.

10-Mimar Sinan’ın yaptığı 8 dayanaklı cami planının en başarılı örneğidir.

14-XVI. yy. çiniciliğinin en güzel örnekleri olan bu çiniler, sır altı tekniğinde olup İznik’te yapılmıştır.

17-Ernst Diez (ErnistDiiz) bu cami için şunları söyler: “Selimiye mekân, büyüklük, yükseklik, topluluk ve ışık etkisi bakımından yeryüzündeki bütün yapılardan üstündür.”

21-Bu on altıgen şadırvan, Osmanlı Mimarisi Klasik Dönemi'nin en güzel tasarımlarından biridir.

Yukarıdaki cümlelerde karşılaştırmaya bağlı olarak gönderim yapılmıştır

4. 6. 1. 2. “SELİMİYE CAMİİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri

Metindeki derin yapıdaki anlamsal ilişkileri inceleyen tutarlılık, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 12.“ SELİMİYE CAMİİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri

TUTARLILIK ÖGESİ	(f)
Özelleştirme Bağlantısı	1
Genelleştirme Bağlantısı	2
Neden-Sonuç Bağlantısı	2
Karşılaştırma Bağlantısı	15
Karşıtlık Bağlantısı	-
TOPLAM (N)	20

Tablo 12’de görüldüğü üzere “SELİMİYE CAMİİ” metni, tutarlılık görünümleri açısından değerlendirildiğinde; özelleştirme bağlantısı $f= 1$, genelleştirme bağlantısı $f= 2$, neden-sonuç bağlantısı $f= 2$, karşılaştırma bağlantısı $f= 15$ olmak üzere $N= 20$ tutarlılık aracına başvurulmuştur. $f= 15$ örnekle karşılaştırma bağlantısı en fazla kullanım durumu olan tutarlılık ögesi iken karşıtlık bağlantısına dair herhangi bir kullanıma rastlanılmamıştır.

Özelleştirme bağlantısına dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

45-Burada sonradan kesilip yerlerine konmuş gibi görünen meyve vermiş iki elma ağacı, bütün Osmanlı çinilerinde tek orijinal dekor olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıdaki örnek/örneklerde Özelleştirme Bağlantısı ile Tutarlılık sağlanmıştır.

4.7. “KALBİN SESİ” Metninin Bulguları

4.7.1. “KALBİN SESİ” Metninin Çözümlemesi

4.7.1.1. “KALBİN SESİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

Metindeki kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını inceleyen bağdaşıklık, “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 13.“ KALBİN SESİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

BAĞDAŞIKLIK ÖGELERİ					
GÖNDERİM ÖGELERİ				(f)	
	Metin Dışı Gönderim				43
	Metin İçi Gönderim	Ön Gönderim			-
		Art Gönderim	Zamir	Şahıs Zamiri	3
	Dönüşlülük Zamiri			-	
			İşaret Zamiri	8	
			İşaret Sıfatı	10	
			Karşılaştırma	5	
		+ki Aitlik Eki	-		
TOPLAM (N)				69	
EKSİLTİLİ ANLATIM	Cümlelerin Düşürülmesi			6	
	Ortak Ögelerin Düşürülmesi			43	
	Eklerin Düşürülmesi			17	
	TOPLAM (N)			66	
DEĞİŞTİRİM	İsme Dayalı Değişirir			-	
	Fiile Dayalı Değişirir			-	
	Cümleye Dayalı Değişirir			-	
	TOPLAM (N)			-	
BAĞLAMA ÖGELERİ				32	
KELİME BAĞDAŞIKLIĞI	Tekrar			64	
	Aynı Kavram Alanında Kelime Kullanımı			69	
	TOPLAM (N)			133	
GENEL TOPLAM (N)				300	

Tablo 13'te görüldüğü üzere “**KALBİN SESİ**” metni, bağdaşıklık ögeleri açısından değerlendirildiğinde f= 300 bağdaşıklık ögesine yer verilmiştir. Kelime bağdaşıklığı f= 133 en fazla kullanılan bağdaşıklık ögesidir.

Bağdaşıklık ögelerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Gönderim yönünden; f= 43 metin dışı gönderim ve f=26 metin içi gönderim olmak üzere N= 69 gönderim gerçekleştirilmiş olup metin için gönderimin dağılımında f= 3 şahıs zamiri, f= 8 işaret zamiri, f= 10 işaret sıfatı ve f= 5 karşılaştırma ile gönderim gerçekleştirilmiştir. Eksilteli anlatım yönünden; f= 6 cümlelerin, f= 43 ortak ögenin ve f= 17 eklerin düşürülmesi ile N= 66 eksilteli anlatıma başvurulmuştur. Değişiririm yönünden; herhangi bir değiştiriririm ögesine rastlanılmamıştır. Bağlama ögeleri yönünden; metinde farklı bağlama ögeleri olmak üzere N= 32 bağlama ögesi kullanılarak bağdaşıklık sağlanmıştır. Kelime bağdaşıklığı yönünden; f= 64 tekrar ve f= 69 aynı kavram alanında kelime kullanımı olmak üzere N= 133 kelime bağdaşıklığı aracılığıyla bağdaşıklık sağlanmıştır.

Eksilteli anlatıma dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

Eklerin Düşürülmesi

ÖRNEK:

4-Bakır eşyalar onlar için bir aksesuar, bir süs unsuru oysa vaktiyle o tava(**lar**) ve tencereler kimlerin elinden geçti.

AÇIKLAMA: 4.cümlede **tencereler** ifadesindeki çoğul eki olan -lAr eki aynı zamanda tava(**lar**) ifadesindeki (-lar) ekine de karşılık gelmektedir. Anlatımda kolaylık sağlamak açısından ek düşürülerek eksilteli anlatım sağlanmıştır.

ÖRNEK:

5-Kaç gelin(**in**), kaç dede(**nin**), kaç babaannenin bir ömrü dolduran hatırasını taşıyor.

AÇIKLAMA: 5.cümlede babaannenin ifadesindeki ilgi eki (-In) aynı zamanda Kaç gelin, kaç dede ifadelerindeki ilgi eki (-In) ekine de karşılık gelmektedir. Anlatımda kolaylık sağlamak açısından ek düşürülerek eksilteli anlatım sağlanmıştır.

ÖRNEK:

9-Onların yerlerine başka kap(lar) ve bardaklar imal edilmişti. Geçiyor, her şey süratle geçip gidiyordu.

AÇIKLAMA: 9.Cümlede **bardaklar** ifadesindeki çoğul eki (-lAr) aynı zamanda kap(lar) ifadesindeki çoğul eki (-lAr) ekine de karşılık gelmektedir. Anlatımda kolaylık sağlamak açısından ek düşürülerek eksilteli anlatım sağlanmıştır.

Kelimenin (Ortak Ögenin) Düşürülmesi

ÖRNEK:

1-Ne çocuklarımız(tanıyor) ne torunlarımız bakır mutfak eşyalarını tanıyor.

AÇIKLAMA: 1. cümlede görüldüğü üzere (tanıyor) yüklemi ortak öge olarak kullanıldığından düşürülerek eksilteli anlatım sağlanmıştır.

ÖRNEK:

1-Ne çocuklarımız ne torunlarımız bakır mutfak eşyalarını tanıyor.

3-**(Cocuklarımızın/onların)** Hiçbiri kalaylı bir maşrapadan kaynak suyu içmedi.

AÇIKLAMA: 3. Cümlede görüldüğü üzere 1. Cümlede bahsi geçen “çocuklarımız” ifadesi “onların” şekli ile tekrarlanmamış ve -isim tamlamalarında tamlayan- düşürülerek eksilteli anlatım sağlanmıştır.

ÖRNEK:

4-Bakır eşyalar onlar için bir aksesuar, bir süs unsuru oysa vaktiyle o tava ve tencereler kimlerin elinden geçti.

5-**“o tava ve tencereler”** Kaç gelin, kaç dede, kaç babaannenin bir ömrü dolduran hatırasını taşıyor.

AÇIKLAMA: 5. cümlede görüldüğü üzere 4. Cümlede kullanılan **“o tava ve tencereler”** ortak öge olarak kullanılmış ve 5. cümlede düşürülerek eksilteli anlatım sağlanmıştır.

Cümlenin Düşürülmesi

ÖRNEK:

1-Ne çocuklarımız ne torunlarımız bakır mutfak eşyalarını tanıyor.

2-O kalaylı tasları, tencereleri, tavaları... **“Ne çocuklarımız ne torunlarımız tanıyor”**

AÇIKLAMA: 2. cümlede görüldüğü üzere **“Ne çocuklarımız ne torunlarımız tanıyor”** ifadesi 1. Cümlede bahsi geçtiğinden düşürülerek eksilteli anlatım sağlanmıştır.

ÖRNEK:

25-Yemekler daha lezzetli, sohbetler daha koyu, sevgiler daha derin, arkadaşlıklar daha vazgeçilmez mi oluyor?

26-Babamızdan armağan saati saklıyor, takıyor, kullanıyor muyuz yoksa modası geçti bunun, şimdi at nalı saatler takılıyor diye o güzel saati bir çekmecenin gözüne mi atıverdik?
(...)

27-Hayır.

Yemekler daha lezzetli, sohbetler daha koyu, sevgiler daha derin, arkadaşlıklar daha vazgeçilmez olmuyor.

Babamızdan armağan saati saklamıyor, takmıyor, kullanmıyoruz

AÇIKLAMA: Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere 27. cümledeki hayır ifadesi aslında hem 25. cümledeki sorunun cevabı olan (**Yemekler daha lezzetli, sohbetler daha koyu, sevgiler daha derin, arkadaşlıklar daha vazgeçilmez olmuyor.**)

Hem de 26. Cümledeki sorunun cevabı olan (**Babamızdan armağan saati saklamıyor, takmıyor, kullanmıyoruz**) ifadeleri düşürülerek eksilteli anlatım sağlanmıştır.

ÖRNEK:

37-Niçin daralıyoruz?

38-İşte her şeyimiz var, daha ne istiyoruz?

39-Yeni, alışılmadık, bizi bir süre oyalayacak bir şey.

40-Bu mu?

AÇIKLAMA: 38. Cümledeki soruya cevap olarak yer verilen 39. cümlede görüldüğü üzere aynı zamanda bu cümle 37 cümlenin de verilmemiş cevabına da karşılık gelmektedir zira “Yeni, alışılmadık, bizi bir süre oyalayacak bir şey“ istememizin daralmamızın gerekçesi

olduğunu anlıyoruz. Sağlanmıştır. Ayrıca 40. Cümlede 39. Cümlede verilen cevabı kastetmiş ancak bu durumu cümleyi düşürerek belirtmiştir.

4. 7. 1. 2. “KALBİN SESİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri

Metindeki derin yapıdaki anlamsal ilişkileri inceleyen tutarlılık, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 14.“ KALBİN SESİ” Metninin Tutarlılık Görünümleri

TUTARLILIK ÖGESİ	(f)
Özelleştirme Bağlantısı	3
Genelleştirme Bağlantısı	1
Neden-Sonuç Bağlantısı	2
Karşılaştırma Bağlantısı	2
Karşıtlık Bağlantısı	6
TOPLAM (N)	14

Tablo 14’te görüldüğü üzere “KALBİN SESİ” metni, tutarlılık görünümünün açısından değerlendirildiğinde; özelleştirme bağlantısı $f= 3$, genelleştirme bağlantısı $f= 1$, neden-sonuç bağlantısı $f= 2$, karşılaştırma bağlantısı $f= 2$ ve karşıtlık bağlantısı $f= 6$ olmak üzere $N= 14$ tutarlılık aracına başvurulmuştur. Karşıtlık bağlantısı $f= 6$ örnekle en çok kullanılan tutarlılık ögesi iken genelleştirme bağlantısının $f= 1$ örnekle en az kullanılan tutarlılık ögesi olduğu görülmüştür.

Genelleştirme bağlantısına dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

ÖRNEK:

51-Yaprakları arasında tebessümler, yorgun bakışlar, ilk aşklar, kırık kalpler var.

52-“Kesmeyin!” diyoruz, bu ağacın hatırası var, kıymayın ona.

Yukarıdaki örnek/örneklerde Genelleştirme Bağlantısı ile Tutarlılık sağlanmıştır.

4.8. “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” Metninin Bulguları

4.8.1. “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” Metninin Çözümlemesi

4.8.1.1. “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

Metindeki kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını inceleyen bağdaşıklık, “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 15.“ YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

BAĞDAŞIKLIK ÖGELERİ					
GÖNDERİM ÖGELERİ				(f)	
	Metin Dışı Gönderim				4
	Metin İçi Gönderim	Ön Gönderim			-
		Art Gönderim	Zamir	Şahıs Zamiri	7
	Dönüşlülük Zamiri			3	
			İşaret Zamiri	5	
			İşaret Sıfatı	11	
			Karşılaştırma	2	
			+ki Aitlik Eki	-	
TOPLAM (N)				32	
EKSİLTİLİ ANLATIM	Cümlelerin Düşürülmesi			2	
	Ortak Ögelerin Düşürülmesi			11	
	Eklerin Düşürülmesi			7	
	TOPLAM (N)			20	
DEĞİŞTİRİM	İsme Dayalı Değişirir			-	
	Fiile Dayalı Değişirir			-	
	Cümleye Dayalı Değişirir			1	
	TOPLAM (N)			1	
BAĞLAMA ÖGELERİ				39	
KELİME BAĞDAŞIKLIĞI	Tekrar			38	
	Aynı Kavram Alanında Kelime Kullanımı			18	
	TOPLAM (N)			56	
GENEL TOPLAM (N)			148		

Tablo 15’te görüldüğü üzere “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” metni, bağdaşıklık ögeleri açısından değerlendirildiğinde N= 148 Bağdaşıklık ögesine yer verilmiştir. Kelime bağdaşıklığı f= 56 en çok kullanılan bağdaşıklık ögesi durumunda iken değiştirim f= 1 en az kullanılan bağdaşıklık ögesidir.

Bağdaşıklık ögelerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Gönderim yönünden; f= 4 metin dışı gönderim ve f= 28 metin içi gönderim olmak üzere N= 32 gönderim gerçekleştirilmiş olup metin için gönderimin dağılımında f= 7 şahıs zamiri, f=3 dönüşlülük zamiri, f= 5 işaret zamiri, f= 10 işaret sıfatı ve f= 2 karşılaştırma ile gönderim gerçekleştirilmiştir. Eksilteli anlatım yönünden; f= 2 cümlelerin, f= 11 ortak ögenin ve f= 7 eklerin düşürülmesi ile N= 20 eksilteli anlatıma başvurulmuştur. Değiştirim yönünden; f= 1 cümleye dayalı değiştirim yolu ile bağdaşıklık sağlanmıştır. Bağlama ögeleri yönünden; farklı bağlama ögeleri olmak üzere N= 39 bağlama ögesi kullanılarak bağdaşıklık sağlanmıştır. Kelime bağdaşıklığı yönünden; f= 38 tekrar ve f= 18 aynı kavram alanında kelime kullanımı olmak üzere N= 56 kelime bağdaşıklığı aracılığıyla bağdaşıklık sağlanmıştır.

Metinde yer alan değiştirim örnekleri aşağıda gösterilmiştir

Cümleye Dayalı Değiştirim

22-Bir zamanlar Ankara-İstanbul arasında işleyen trenler Sarıköy’den geçerken saygı düdüğünü öttürür, demir yolu personeli yüzünü yol üstündeki türbeye dönermiş.

23-Bu onlara, demir yolunu yapan Alman mühendislerden kalma bir gelenek.

24-O mühendisler, inşaat Sarıköy önüne gelince Müslüman âdetlerini güderek kurban kesmişler, küçük bir dinî tören yaptırmışlar.

25-Orada Türklerin en büyük şairi ve ermişi Yûnus Emre’nin yattığını biliyorlarmış.

26-Türbe yanındaki şirin zaviyeyi de pek severlermiş.

27-Bu saygı, sevgi havası Yunanlar Sarıköy’e girip ortalığı yakıp yıkıncaya kadar böylece sürmüştü.

Açıklama: 27. cümledeki “böylece” kelimesi 22, 23, 24, 25 ve 26. cümlelerdeki ifadelerle karşılık olarak kullanıldığından cümleye dayalı değiştirim yolu ile bağdaşıklık sağlanmıştır.

4. 8. 1.2. “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” Metninin Tutarlılık Görünümleri

Metindeki derin yapıdaki anlamsal ilişkileri inceleyen tutarlılık, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 16. “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” Metninin Tutarlılık Görünümleri

TUTARLILIK ÖGESİ	(f)
Özelleştirme Bağlantısı	1
Genelleştirme Bağlantısı	
Neden-Sonuç Bağlantısı	1
Karşılaştırma Bağlantısı	1
Karşıtlık Bağlantısı	-
TOPLAM (N)	3

Tablo 16’ da görüldüğü üzere “YÛNUS EMRE’NİN MEZARLARI” metni, tutarlılık görünümüleri açısından değerlendirildiğinde; özelleştirme bağlantısı $f= 1$, neden-sonuç bağlantısı $f=1$ ve karşılaştırma bağlantısı $f= 1$ olmak üzere $N= 3$ tutarlılık aracına başvurulmuştur.

Neden-Sonuç bağlantısına dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

9-Yûnus’un kabri üzerine kokan kekik başka hiçbir dağda bulunmaz.

11-Yedi dağ ardından, Yûnus’un burcu burcu kekik kokan toprağının haberini alırsın.

Yukarıdaki örnek/örneklerde Neden-Sonuç Bağlantısı ile Tutarlılık sağlanmıştır.

4.9. “ALİYA İZZETBEGOVİÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ” Metninin Bulguları

4.9.1. “ALİYA İZZETBEGOVİÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ” Metninin Çözümlemesi

4.9.1.1. “ALİYA İZZETBEGOVİÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

Metindeki kelimelerin ve cümlelerin birbirlerine bağlanma durumlarını inceleyen bağdaşıklık, “Bağdaşıklık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 17.“ ALİYA İZZETBEGOVİÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ” Metninin Bağdaşıklık Görünümleri

BAĞDAŞIKLIK ÖGELERİ					
GÖNDERİM ÖGELERİ	Metin Dışı Gönderim			(f)	1
	Metin İçi Gönderim	Ön Gönderim			1
		Art Gönderim	Zamir	Şahıs Zamiri	8
	Dönüştürülme Zamiri			2	
			İşaret Zamiri	1	
			İşaret Sıfatı	11	
			Karşılaştırma	7	
			+ki Aitlik Eki	-	
	TOPLAM (N)				31
EKSİLTİLİ ANLATIM	Cümlelerin Düşürülmesi			-	
	Ortak Ögelerin Düşürülmesi			24	
	Eklerin Düşürülmesi			8	
	TOPLAM (N)			32	
DEĞİŞTİRİM	İsme Dayalı Değişirir			-	
	Fiile Dayalı Değişirir			-	
	Cümleye Dayalı Değişirir			-	
	TOPLAM (N)			-	
BAĞLAMA ÖGELERİ				45	

KELİME BAĞDAŞIKLIĞI	Tekrar	120
	Aynı Kavram Alanında Kelime Kullanımı	54
	TOPLAM (N)	174
	GENEL TOPLAM (N)	284

Tablo 17’de görüldüğü üzere “**ALİYA İZZETBEGOVIÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ**” metni, bağdaşıklık ögeleri açısından değerlendirildiğinde N= 284 bağdaşıklık ögesine yer verilmiştir. Kelime bağdaşıklığı f= 174 en fazla kullanılan bağdaşıklık ögesi iken değiştirim ögesine ait herhangi bir örneğe yer verilmediği görülmüştür.

Bağdaşıklık ögelerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Gönderim yönünden; f=1 metin dışı gönderim ve f= 31 metin içi gönderim olmak üzere N= 32 gönderim gerçekleştirilmiş olup metin için gönderimin dağılımında f= 8 şahıs zamiri, f= 2 defa dönüşlülük zamiri, f= 1 işaret zamiri, f= 11 defa işaret sıfatı ve f= 7 karşılaştırma ile gönderim gerçekleştirilmiştir. Eksilteli anlatım yönünden; f= 24 ortak ögenin ve f= 8 eklerin düşürülmesi ile N= 32 eksilteli anlatıma başvurulmuştur. Değiştirim yönünden; herhangi bir değiştirim ögesine rastlanılmamıştır. Bağlama ögeleri yönünden; metinde farklı bağlama ögeleri olmak üzere N= 45 bağlama ögesi kullanılarak bağdaşıklık sağlanmıştır. Kelime bağdaşıklığı yönünden; f= 120 tekrar ve f= 54 aynı kavram alanında kelime kullanımı olmak üzere N= 174 kelime bağdaşıklığı aracılığıyla bağdaşıklık sağlanmıştır.

Metinde yer alan öngönderim ilişkileri aşağıda gösterilmiştir.

-İşaret Zamirleri ile yapılan öngönderimler:

İşaret zamirleri ile yapılan öngönderimler aşağıda gösterilmiştir.

31-Aliya’nın: “Bu adil bir barış olmayabilir fakat süren bir savaştan daha iyidir.” Dediği Dayton Antlaşması ile Bosna Hersek’in sınırları korunmuş ve ülkedeki acımasız işgal sona ermiştir.

Yukarıdaki cümlede işaret zamir/zamirlerine bağlı olarak gönderim yapılmıştır.

4.9.1.2. “ALİYA İZZETBEGOVIÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ” Metnin Tutarlılık Görünümleri

Metindeki derin yapıdaki anlamsal ilişkileri inceleyen tutarlılık, “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu” kapsamında incelenmiştir.

Tablo 18.“ ALİYA İZZETBEGOVIÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ” Metninin

Tutarlılık Görünümleri

TUTARLILIK ÖGESİ	(f)
Özelleştirme Bağlantısı	1
Genelleştirme Bağlantısı	-
Neden-Sonuç Bağlantısı	7
Karşılaştırma Bağlantısı	7
Karşıtlık Bağlantısı	5
TOPLAM (N)	20

Tablo 18’de görüldüğü üzere “**ALİYA İZZETBEGOVIÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ**” metni, tutarlılık görünümleri açısından değerlendirildiğinde; özelleştirme bağlantısı f= 1, neden-sonuç bağlantısı f= 7, karşılaştırma bağlantısı f= 7 ve karşıtlık bağlantısı f= 5 olmak üzere N= 20 tutarlılık aracına başvurulmuştur. Karşılaştırma ve neden-sonuç bağlantılarına dair f= 7’şer örnek mevcut olmakla beraber genelleştirme bağlantısına dair örneğe yer verilmediği görülmüştür.

Karşıtlık bağlantısına dair metin içerisindeki bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Metindeki Örnekler

5-Doğu ve Batı düşüncesini çok iyi bilen bir filozof ve ahlaki ilkelerinden ödün vermeyen bir özgürlük savaşçısı olarak Aliya’nın kişiliği ve mücadelesinin tanınması hepimiz için bir ödevdir.

29-Aliya İzzetbegoviç bir yanda savaşı yönetirken bir yandan da bu barış görüşmelerini yürüttü.

31-Aliya’nın: “Bu adil bir barış olmayabilir fakat süren bir savaştan daha iyidir.” Dediği Dayton Antlaşması ile Bosna Hersek’in sınırları korunmuş ve ülkedeki acımasız işgal sona ermiştir.

34-1998 Bosna Bağımsızlık Bayramı’nda: “Barış gelmiştir ama yaşadığımız cehennemden taşıdığımız travmalardan dolayı içimizde hâlâ huzursuzluk vardır. Şimdi ülkemizi yenileme yolundayız. Geçmişimizi hâlâ unutmadığımız için bu görev zor olacaktır.” Diyen Aliya İzzetbegoviç Mavi Kelebeklerin her gün yeni bir toplu ölüm alanını gösterdiği bir ortamda âdeta bir hekim titizliğiyle halkının yaşanan acılardan ders çıkararak geleceğe yönelmesini sağlamıştır.

Yukarıdaki örnek/örneklerde Karşıtlık Bağlantısı ile Tutarlılık sağlanmıştır.

Araştırmada 9 adet bilgilendirici metin incelenmiş olup bu aşamaya kadar her metin kendi içinde değerlendirilmişken aşağıdaki tablo ile 9 metnin tamamı cümle sayıları, bağdaşıklık ve tutarlılık yönünden ele alınmıştır.

Tablo 19. Metinlerin Cümle Sayıları, Bağdaşıklık ve Tutarlılık Görünümleri

NO	METİN ADI	CÜMLE SAYISI	BAĞDAŞIKLIK	TUTARLILIK
1	BENLİK ÜZERİNE	22	86	11
2	İSTİKLAL MADALYASI	24	89	8
3	FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ	41	210	23
4	TÜRKÇENİN GÜZELLİĞİ	42	91	14
5	MİKRO MİNYATÜR	37	218	14
6	SELİMİYE CAMİİ	51	278	20
7	KALBİN SESİ	55	300	14
8	YUNUS EMRENİN MEZARLARI	56	148	3
9	ALİYA İZZET BEGOVİÇ ve ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ	47	284	20

Tablo 19’da görüldüğü üzere incelenen 9 metin içerisinde en fazla cümlenin “Yunus Emre'nin Mezarları” metninde olduğu en az cümlenin ise "Benlik Üzerine" metninde yer aldığı görülmüştür. “Yunus Emre'nin Mezarları” metninde 56 cümle içerisinde tutarlılık görünümlerine 3 kez yer verilmiş buna karşılık "Benlik Üzerine" metninde cümle sayısı 22 olmasına rağmen tutarlılık görünümlerine 11 kez yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum metnin cümle sayısı ile tutarlılık görünümleri arasında olumlu yönde bir ilişkinin olmadığını ortaya koymuştur.

Aynı şekilde bağdaşıklık görünümleri ile cümle sayıları arasında da orantısal bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

Ayrıca bağdaşıklık görünümleri ile tutarlılık görünümleri arasında da anlamlı bir ilişkinin olmadığı açıkça görülmektedir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu bölümde ders kitaplarında yer alan metinlerin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgularla birlikte ulaşılan sonuçlara, tartışmaya ve bu sonuçlar doğrultusunda önerilere yer verilmiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışma kapsamında 9 bilgilendirici metin incelenmiş ve toplamda 1704 bağdaşıklık ögesi tespit edilmiştir. Bağdaşıklık ögeleri içerisinde 729 bağdaşıklık ögesi ile *kelime bağdaşıklığı* en çok kullanılan bağdaşıklık türü olarak öne çıkmıştır. Diğer bağdaşıklık türlerinin kullanım durumları sırasıyla *bağlama ögeleri* 370, *gönderim* 341, *eksilteli anlatım* 244 ve son olarak da 11 kez ile en az kullanılan bağdaşıklık türünün *değiştirim* olduğu görülmektedir.

174 örnekle 9 metin içerisinde en fazla kullanımın “*Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi*” adlı metin olduğu görülen *kelime bağdaşıklığının* kendi içindeki değerlendirmesinde ise metinde bir kelimenin yerine aynısının, eş ve yakın anlamlısının, üst anlamlısının veya genel anlamlı bir kelimenin kullanılması ile oluşan tekrarın 9 metnin toplamında 478 kez kullanıldığı ve en çok kullanımın 112 örnek ile “*Selimiye Camii*” adlı metin olduğu görülmüştür. Kelime bağdaşıklığının bir diğer kullanım şekli olan ve birbirine yakın, birbirine zıt, aynı düzeyde seriden alınmış ve parça-bütün, alet-işlev, meslek-fiil gibi karmaşık anlam ilişkileri taşıyan kelimelerin kullanımı ile oluşan aynı kavram alanından kelime kullanımının 9 metnin toplamında 251 kez kullanıldığı ve en çok kullanımın 69 örnek ile “*Kalbin Sesi*” adlı metin olduğu görülmüştür. Can da (2012), çalışmasında ortaöğretim öğrencilerinin yazılı anlatımlarında paragraf düzeyinde bağdaşıklık ve tutarlılığı ölçmüş ve sonuç olarak 9.ve 10. sınıf öğrencilerinin en çok *kelime bağdaşıklığını* kullandıklarını tespit etmiştir.

68 örnekle 9 metin içerisinde en fazla kullanımın *Faydalı Bir İş Görmek Zevki* adlı metin olduğu görülen *Bağlama Ögeleri* ile oluşturulan *bağdaşıklık* ilişkisinde ise daha çok *ekleyici bağlama* ögelerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu konuda Yılmaz (2012), çalışmasında 11. sınıf öğrencilerine ait metinleri, bağdaşıklık ve tutarlılık açısından incelemiş 11. sınıf öğrencilerinin bağdaşıklık araçları içinde en az *değiştirim* aracını, en fazla *bağlama ögelerini* kullandıkları görülmüştür. Karatay (2010) ise, çalışmasında bağdaşıklık araçlarını

kullanma düzeyi ile tutarlı metin yazma arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bağlama ögeleri ve kelime bağdaşıklığının başarılı bir şekilde kullanıldığını tespit etmiştir. Yine Mert (2011), çalışmasında 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinsellik Ölçütlerine Uygunlukları açısından değerlendirmiş ve çalışma kapsamında incelenen 19 metin içerisinde 12 metinde gönderime, 8 metinde değiştirime, 18 metinde bağlama ögelerine ve 10 metinde de eksilteli anlatıma rastlanıldığı belirtilmiştir.

69 örnekle 9 metin içerisinde en fazla kullanımın “*Kalbin Sesi*” adlı metin olduğu görülen *gönderimin* kendi içindeki değerlendirmesinde ise 215 örnekle *metin içi gönderim* olduğu görülmektedir. *Metin içi gönderim* içerisinde 103 örnekle en çok yer verilen bağdaşıklık aracının *zamirler* olduğu tespit edilmiştir. Aynı doğrultuda Eken de (2018), çalışmasında “Hophopname” isimli eseri bağdaşıklık unsurları yönünden incelemiş ve araştırma neticesinde *gönderimin* artgönderim yolu ile; artgönderimin de en fazla zamirler aracılığıyla gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır. İncelenen metinler içerisinde *zamir* ile yapılan *gönderimin* dağılımında ise *işaret zamiri* kullanımının 49, *şahıs zamiri* kullanımının 42 ve *dönüşlülük zamiri* kullanımının 12 olduğu görülmüştür. Artgönderimler içerisinde zamir özellikle de şahıs zamirinin kullanıma alanına ilişkin Özen’in (2019) çalışması da dikkat çekicidir. Özen çalışmasında Sabahattin Ali’nin “Kürk Mantolu Madonna” isimli eserini metin dil bilimi kapsamında incelemiş ve araştırma neticesinde özellikle şahıs zamiri kullanımı ile yapılan artgönderimin oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir. *Zamir* haricindeki *gönderim* ögelerinden işaret sıfatına tüm metinlerin toplamında 66 kez, karşılaştırmaya ise 52 kez yer verildiği görülmüştür. İncelenen metinlerin *gönderim* ögesine dayalı *bağdaşıklık* kullanımlarının incelenmesinde göze çarpan önemli bir husus da +ki aitlik ekinin hiçbir metinde örneğine rastlanmamış olmasıdır. Kala da (2018), Ömer Seyfettin hikâyelerinde metin dil bilimsel bağdaşıklığını incelediği çalışmasında bu araştırma neticesinde ulaşılan +ki aitlik ekine dair bulguyu destekler nitelikte, +ki eki ile yapılan *gönderimin* yok denecek kadar az olduğunu tespit etmiştir. *Gönderimin* bir diğer türü olan ve okurun art alan bilgisini harekete geçiren *metin dışı gönderime* ise incelenen tüm metinlerde toplamda 125 kez yer verildiği tespit edilmiştir. Normal şartlarda *metin içi ve metin dışı gönderimler* arasında daha çok kullanım farkı bulunmasına rağmen çalışmamız kapsamında incelenen metinlerde bu farkın daha az olmasının sebebi olarak bilgilendirici metinlerde verilen bilgilerin okurun daha önceki bilgilerine de dolaylı olarak değinilmesi gerektiğinden ve özellikle karşılıklı konuşma havasında geçen metinlerde *metin dışı gönderim* ögelerine çokça yer verilmesini söyleyebiliriz. Ayrıca bilgilendirici metinlerde yukarıda da bahsedildiği üzere okurun daha önceki bilgilerine de değinilmesinin gerekliliğinin yanında aynı durumun

öyküleyici metinler açısından geçerli olmamasının sebebi olarak öyküleyici metinlerde betimlemeler ile okurun dikkatinin daha çok metin içerisinde tutulmasının olduğu düşünülmektedir.

66 örnekle 9 metin içerisinde en fazla kullanımın “*Kalbin Sesi*” adlı metin olduğu görülen *Eksilteli Anlatımın* kendi içindeki değerlendirmesinde ise ortak öge eksiltmenin 180, ek eksiltmenin 49 ve cümle eksiltmenin 15 defa gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu konuda Gümüşatam (2013) çalışmasında Türkçede eksilteli anlatımı incelemiş ve eksiltinin sözcük cümle ve metinlerde ayrı amaçlarla kullanıldığını, sözcük düzeyinde söyleyişi kolaylaştırdığını, cümle düzeyinde olanın kelime tasarrufu sağladığını, metin düzeyinde olanın ise tutarlılık ve bağdaşıklık ilişkisi sağladığını belirtmiştir.

5 örnekle 9 metin içerisinde en fazla kullanımın “*Faydalı Bir İş Görmek Zevki*” olduğu görülen değişimin kendi içindeki değerlendirmesinde ise 6 örnekle *cümleye dayalı değişimin* en çok kullanılan değişim türü olduğu ardından toplamda 4 örnekle *isme dayalı değişimin* kullanıldığı ve son olarak da 1 örnekle *file dayalı değişime* yer verildiği görülmüştür. Bazı metinlerde *değişime* hiç yer verilmemiş olması da dikkat çekici bir başka husus olarak göze çarpmaktadır. Buna noktada Mert (2011); Can (2012); Yılmaz (2012); ve Yıldırım’a (2016) ait çalışmalarda da *değişim* kullanımların az olduğu sonucuna varılmıştır.

Yine bu çalışma kapsamında toplamda 9 bilgilendirici metin incelenmiş ve “*Benlik Üzerine*” adlı metinde 11, “*İstiklal Madalyası*” adlı metinde 8, “*Faydalı Bir İş Görmek Zevki*” adlı metinde 23, “*Türkçenin Güzelliği*” adlı metinde 14, “*Mikro Minyatür*” adlı metinde 14, “*Selimiye Camii*” adlı metinde 20, “*Kalbin Sesi*” adlı metinde 14, “*Yûnus Emre’nin Mezarları*” adlı metinde 3 ve “*Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi*” adlı metinde 20 olmak üzere 127 tutarlılık ögesi tespit edilmiştir.

Tutarlılık ögeleri içerisinde 52 tutarlılık ögesi ile *karşılaştırma bağlantısı* en çok kullanılan tutarlılık aracı olarak öne çıkmaktadır. Diğer *tutarlılık* araçlarının kullanım durumları sırasıyla *neden-sonuç bağlantısı* 33, *karşıtlık bağlantısı* 20, *özelleştirme bağlantısı* 13 ve son olarak da 7 defa ile en az kullanılan *tutarlılık* aracının *genelleştirme bağlantısı* olduğu tespit edilmiştir. Çoban (2012), çalışmasında İlköğretim 7. Sınıf öğrencilerinin oluşturdukları öyküleyici metinleri bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütlerine göre değerlendirmiş ve sonuç olarak bağdaşıklık araçlarının kullanım sıklığı açısından yüksek seviyede yer alan metinlerin tutarlılık düzeyi olarak da yüksek puan elde ettiği sonucuna varmış ancak bu çalışmada Tablo. 19’da da görüldüğü üzere *bağdaşıklık* ile *tutarlılık* arasında da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tüm bu açıklamalar ışığında varılan neticede incelenen 9 metin kapsamında bağdaşıklık ve tutarlılık görünümleri ile metinlerin cümle sayıları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı gibi bağdaşıklık ile tutarlılık arasında da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu durumla ilgili Gözlet de (2018), çalışmasında ilköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinleri bağdaşıklık ve tutarlılık yönünden incelemiş ve araştırmanın sonunda bağdaşıklık ile tutarlılık arasında anlamlı bir ilişki görülmediği, bağdaşıklık ögesi az olup da tutarlılık görünümü sağlam olan metinlerin varlığı tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

Ders Kitabı Yazarlarına ve Türkçe Öğretim Programını Hazırlayanlara Yönelik Öneriler

Bu araştırmada 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler, bağdaşıklık ve tutarlılık yönünden incelenmiş ve sonuçlardan da anlaşılacağı üzere metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık yönünden farklı özellikler barındırdıkları tespit edilmiştir. Tablo. 19’da da görüldüğü üzere bağdaşıklık ile tutarlılık arasında da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bir metnin bağdaşıklık ve tutarlılık düzeyi ile anlaşılma düzeyi arasındaki ilişki ayrı bir çalışma konusu olmakla beraber anlamaya yönelik dil becerilerinden olan okuma becerisinin geliştirilmesi ve öğrencinin okuduğunu anlamasına katkı sunacak metinlerin seçilme sürecinde bağdaşıklık ve tutarlılık düzeylerinin göz önünde tutulması gerekmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgulardan anlaşılacağı üzere en çok kullanılan bağdaşıklık türünün kelime bağdaşıklığı olmasının sebeplerinden biri olarak Türkçe Ders Programı hazırlanırken uzun yıllardır süre gelen kelime çözümlerine yer verilmesinin olabileceği değerlendirilmiş ve program içerisinde kelime çözümlenmenin yanında okunan metinlerin de çözümlenmesinin yapılmasına yönelik daha detaylı etkinlikler sayesinde özelde kelime çözümlenme ile kazanılan parça-bütün ilişkisine dair zihinsel gelişimlerin metin çözümlenme ile birlikte analitik düşünme becerisine de katkı sunabileceği hususunun değerlendirilmesi gerekmektedir.

Gerek bu çalışmada gerekse alandaki diğer çalışmalarda bağlama ögelerinin sık rastlanan bir bağdaşıklık unsuru olarak değerlendirilmesinde cümle içerisinde kelimelerin, paragraflar içerisinde cümlelerin birbirine bağlanmasının metnin bütününde anlaşılma düzeyine yaptığı katkının etkisi olduğu düşünülmele bu doğrultuda ders programı ve ders kitabı hazırlanırken öğrencilerin bağlama ögelerinin yalnızca kelimeler arası veya cümleler arası değil

metnin bütününe olan katkısının kavramaları ve kullanımlarını da bu doğrultuda yapmalarına olanak tanıyan etkinliklere yer verilebilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Yukarıda da bahsedildiği üzere bilgilendirici metinlerde metin dışı gönderime fazlaca yer verilmesine okurun daha önceki bilgilerine de değinilmesinin gerekliliğinin neden olduğu aynı durumun öyküleyici metinler açısından geçerli olmamasının sebebi olarak öyküleyici metinlerde betimlemeler ile okurun dikkatinin daha çok metin içerisinde tutulmasının olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle aynı sınıf düzeyine ait ders kitabı metinleri içerisinde seçilecek öyküleyici ve bilgilendirici metinler, metin dışı gönderim yönünden ele alınıp sonuçlar kıyaslanabilir.

Eksilteli anlatımın bilgilendirici metinler içerisindeki bağdaşıklık unsurları sıralamasında 3. Sırada yer alıyor olmasının sebebi olarak bilgilendirici metinlerin bilgileri açık ve anlaşılır bir şekilde sunmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Yapılacak yeni bir çalışma ile eksilteli anlatımın bilgilendirici metinlerdeki kullanım durumu ile öyküleyici metin ve şiirdeki kullanımları karşılaştırılabilir.

Çalışma alanı kapsamında yapılan diğer çalışmalar ve bu çalışmadaki bulgular neticesinde tutarlılık unsurlarından karşılaştırma bağlantısının metin türü farketmeksizin en fazla kullanılan tutarlılık ögesi olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun sebebi olarak anlatılanın kıyas yolu ile daha anlaşılır kılınması durumundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu sebeple karşılaştırma ögesinin kullanımı ile metnin anlaşılma düzeyi arasındaki ilişki araştırılabilir.

Araştırma neticesinde 7 defa ile en az kullanılan tutarlılık aracının *genelleştirme bağlantısı* olduğu tespit edilmiş ve bu durumun öğrencilerin olayları değerlendirirken bakış açılarını genişletmelerinin önüne geçebileceği varsayılarak genelleştirme bağlantısının daha sık kullanıldığı metinler ile daha az kullanıldığı metinler arasındaki anlaşılabilirlik düzeylerinin araştırılabileceği düşünülmektedir.

Türkçe ders kitabındaki metinleri incelerken çıkış noktası öğrencilere sunulan metinleri metinsellik ölçütleri içerisinde yer alan bağdaşıklık ve tutarlılık yönünden incelemek idi ancak bu çalışma süresince incelenen diğer çalışmalarda görüldüğü kadarıyla metnin bağdaşıklık ve tutarlılık düzeylerinin metnin anlaşılma düzeyine katkısının ne olduğu yönünde

yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada içerik olarak bilgilendirici metinlere yer verilmiş olmakla yapılabilecek başka bir çalışmada ykleyici metinlerdeki betimleme ve kahramanlarla özdeşleşme durumlarının metnin anlaşılma düzeyine sunduğu katkı ile bağdaşıklık ve tutarlılık düzeylerinin anlama sunduğu katkının bir arada değerlendirilebileceği dşnlmektedir. Bunların yanında bilgilendirici veya ykleyici metinlere yönelik yapılmış ve yapılacak çalışmalar haricinde şiir üzerinde de metinsellik ltlerinin incelenebileceği çalışmalara daha çok yönelim gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akbayır, S. (2004). *Metin Bilgisi, Okuma Anlama, Yorumlama, Çözümleme*, Samsun: Deniz Kültür Yayınları.
- Aksan, D. (1998). *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dil bilim*. İstanbul : Türk Dil Kurumu Yayınları
- Aksan, D. (2013). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (1982). “Türkçe Çalışmalarında Ve Öğretiminde Dilbilimin Yeri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* , 30 (1-2), 43-49.
- Aktaş, Ş. (2009). Edebî Metin Ve Özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı*, 15(39), 187-200.
- Altunkaya, F. (1987). *Cohesion in Turkish: A Survey of Cohesive Devices In Prose Literature*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aramak, K. (2016). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Bağdaşıklık Araçlarının Kullanım Düzeyi Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aydın, M. (1999). Türkçede Eksilteli Anlatımlar ve Metin İlişkisi. *III. Uluslararası Türk Dil Kurultayı* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 143-146
- Balcı, A. (2013). *Okuma ve Anlama Eğitimi*. Ankara, Pegem Yayıncılık
- Beaugrande, R., ve Dressler. (1981). *Introduction to text linguistics*. London: Longman Group Company.
- Boztaş, İ. (1994). Metin Dilbilim Açısından Şiir. *Dilbilim Araştırmaları* , 171-192.
- Büyüköztürk, Ş., vd. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* , Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Can, R. (2012). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Paragraf Düzeyinde Bağdaşıklık Ve Tutarlılık*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Cemiloğlu, M. (2004). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. (4. Baskı). İstanbul: Aktüel Yayınları.

- Coşkun, E. (2005). *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Coşkun, E. (2009). “Türkçe Öğretiminde Metin Bilgisi”. (Ed.: Ahmet Kırkılıç ve Hayati Akyol), *İlköğretimde Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. s.239
- Coşkun, H. (2014) *Türkçe Öğretmeni Adaylarının Amaca Uygun Metin Yazma Becerilerinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Cündioğlu, D. (2011). *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çoban, A. (2012). *İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Oluşturdukları Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık Ve Tutarlılık Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çeçen, M. A. (2011). Yazma Eğitimi Açısından Metin Bilgisi.(Ed.M. Özbay), *Yazma Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, s. 127-146
- Demir, S. ve Sinan, A. T. (2010). “İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Metin Dil Bilimsel Yöntemler Işığında Değerlendirilmesi”. *Turkish Studies* , 897.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2014). *Türk Dili El Kitabı*. (7.Baskı). Ankara. Grafiker Yayınları.
- Dilidüzgün, Ş. (2008). *Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, F.D. (2018). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Metinsellik Ölçütleri Bağlamında Çözümlemesi ve Bu Şiirlerin Metinselliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Duman, A. (2009). Metin dil bilimi açısından Hacı Bektaş Veli'nin şiirleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Derneği Dergisi*, 51, 211-222.
- Eken, E. (2018). *Mirze Elekber Sabir'in “Hophopname” Eserinde Bağdaşıklık Unsurları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergin, M. (1993). *Edebiyat ve Eğitim Fakülteleri Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri için Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.

- Erkul, R. (2004). *Cümle ve Metin Bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Göçer, N. (2010). *Milli Eğitim Bakanlığı'nca Önerilen 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Metinsellik Ölçütleri Bağlamında Çözümlemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göçer, A. ve Sayın H. (2014). “6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Kılavuz Kitaplarındaki Metinlerin Dil Bilgisi Öğretimindeki Yeterliliği ve Kullanım Durumlarının İncelenmesi”. *Journal Of European Education*, 4/2.
- Göçer, A. (2010). “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerilerinin Süreç Yaklaşımı ve Metinsellik Ölçütleri Ekseninde Değerlendirilmesi (Niğde Üniversitesi Örneği)”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18/1, 271-290
- Gözlet, D. (2018). *İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Özellikleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüşatam, G. (2013) “Eksiltim (Ellipsis) ve Türkçede Eksiltim Türleri” *Turkish Studies* , 897. 8/1,1539-1552.
- Günay, D. (2004). *Dil ve İletişim*. İstanbul: Multilingual Yayınları
- Günay, D. (2017). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Gürgün, H. (2018). *Göktürk Yazısıyla Oluşturulmuş Uygur Kağanlığı Yazıtlarının Metindilbilimsel İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güven, A. Z, vd (2014). Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Metinsellik Ölçütleri Açısından İncelenmesi. *International Journal of Language Academy* , (2/3) 208-231.
- Halliday, M. ve Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Newyork: Longman.
- İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, A. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İşeri, K. (2010). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinsellik Özellikleri. Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri* (ed. Hakan Ulper). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- İşeri, K. (2017). *Sözden Yazıya Dile Gelen Metin*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Kala, H. (2018). *Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Karahan, L. (1993) Türkçede Birleşik Cümle Problemi. *Türk Gramerinin Sorunları Konferansı*. 22-23 Ekim.
- Karahan, L. (2012). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karatay, H. (2010). Bağdaşıklık Araçlarını Kullanma Düzeyi ile Tutarlı Metin Yazma Arasındaki İlişki. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (13), 375-384.
- Kekevi, İ. (2015). *Erenlerin Bağından Adlı Mensur Şiir Metni Üzerine Metindilbilimsel İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keklik, S. ve Yılmaz, Ö. (2013). 11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4).
- Kolaç, E. (2009). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 594-626.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Korkut, E. ve Onursal, İ. (2015). *Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi*. (1.Baskı). Ankara. Seçkin Yayıncılık.
- Kummuz, Y. (2015). *Ortaokul 2, 3 ve 4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Nitelik ve Nicelik Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kurnaz, H. (2018). *Bilgilendirici Metinlerde Okuduğunu Anlamayı Etkileyen Faktörler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kuzu, T. (2003). *Etkileşimsel Model'e Uygun Okuma Öğretiminin Türkçe Bilgilendirici Metinleri Anlama Düzeyine Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- MEB. (2018). *Türkçe Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mert, E.L. (2011). "8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinsellik Ölçütlerine Uygunlukları". *Dil Dergisi*, 153.
- Mısırlı, G. (2018). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilerin Yazılı Metinlerinde Bağdaşıklık Bağıntısı Görünümleri: Bir Durum Çalışması Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Miles, M. ve Huberman, A. (1994). *Qualitative Data Analysis: A Source Book Of New Methods*. London: Sage Publications.
- Onan, B. (2012). *Dil Eğitiminin Temel Kavramları*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Onursal, İ. (2003). *Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık* (Ed.: Prof.Dr. Ayşe Kıran, Doç.Dr Ece Korkut, Dr. Suna Ağıldere) *Günümüz Dil Bilim Çalışmaları*, İstanbul: Multilingual Yayınları, s.121-132
- Özdemir, E. (2014). *Anlatım Sanatı*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Özen, F. (2019). *Metindilbilimi Açısından Sabahattin Ali'nin Kürk Mantolu Madonna Adlı Romanının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özşavli, G. *Türkçe Öğretmeni Adaylarının Öyküleyici Anlatımlarının Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, J. (2003). "İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Kitaplarının Dil Bilgisi Bölümlerinin Değerlendirilmesi". *Güneyde Kültür*, 14 (138).
- Parlak, H. (2009). *Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saussure, D. F. (2001). *Genel Dil Bilim Dersleri*. (Vardar.B, Çev.) İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. New Delhi: Sage Publications.
- Şapçı, D. (2018). *İlkokul Öğrencilerinin Bilgilendirici Metinleri Anlama ve Özetleme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, Kırıkkale, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşıgüzel, S. (2004). "İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Öğretici Nitelikteki Metinlerdeki Eşdizimsel Örüntülemelerin Görünümü.", *Tömer Dil Dergisi*, 125.
- Tekşan, K. (2013). *Yazma eğitimi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Temizyürek, F. vd (2013). *Konuşma Eğitimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları
- Tiryaki, E. (2011) *Üniversite Öğrencilerinin Tartışmacı Metin Yazma Becerileri İle*

Yazma Kaygısı ve Eleştirel Düşünme Becerileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzun, L. S. (1995). *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*.(Yayımlayan:Mehmet Ölmez)

Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:7.

Uyar, Ö.B. (2012). *8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Bilgilendirici Metinlerin Öğrencilerin Söz Varlığına Katkısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ülper, H. (2008). *Bilissel Süreç Modeline Göre Hazırlanan Yazma Öğretimi Programının Öğrenci Başarısına Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Üstünova, K. (1999). Eksilti ya da Sıfır Tekrar. *Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 93-105.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yayınları.

Walcott, H. (1994). *Transforming qualitative data: Description, analysis and interpretation*.

London: Sage Publications.

Yarar, Ö. (2006). *Anlatı Metinlerinde Metin Dünyasını Belirginleştiren Dilsel Düzenlemeler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazıcı, N. (2004). *Anlatı Metinlerinde Ön ve Arka Planı Belirginleştiren Dilsel Görünümler: Türkçe Üzerine Gözlemler*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* , Ankara:

Seçkin Yayınevi.

Yıldırım, S. (2016). *B1 Düzeyinde Türkçe Öğrenen Yabancıların Yazılı Anlatımlarının*

Bağdaşıklık Düzeyleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Ana Bilim Dalı.

Yılmaz, E. (2010). *Uygulamalı Metin Bilgisi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Yılmaz, Ö. (2012). *11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık Ve Tutarlılık*

Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü..

EKLER

EK-1

1. Metin: Benlik Üzerine

AHMET ŞERİF İZGÖREN

1985 yılında İzmir'de doğdu. 1987'de Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dil Bilimi Bölümünü bitirdi. Türkiye'nin tek çeviri dergisini çıkarttı. Sekizi iş ve yönetim ile kişisel gelişim konularında olmak üzere on iki kitabı yayımlanmıştır.

Eserlerinden Bazıları:

Avucunuzdaki Kelebek, Şu Hortumlu Dünyada Fil Yalnız Bir Hayvandır, Süpermen ve Uğur Böceği, Uçan Halı Babam.

BENLİK ÜZERİNE

Şimdi lütfen elinize bir kâğıt alın.

Hayatta en değer verdiğiniz üç şeyi alt alta yazın.

- 1.
- 2.
- 3.

Ben ilk sıraya yazdığım maddeyi söylemek istiyorum: BEN!

Kendime çok değer veriyorum ve bunu yaptığım sürece etrafıma da değer verebileceğimi biliyorum. Etrafımdaki her şey ben olduğum için var ve kendimi ne oranda geliştirsem etrafımı da o oranda anlar ve etrafıma yararlı olabilirim.

Nerede, ne zaman ve nasıl doğacağınızı seçemezsiniz.

Nerede ve nasıl öleceğinizi de seçemezsiniz ama nerede, nasıl yaşayacağınızı seçebilirsiniz. Yeter ki bunun için çaba gösterin.

Değerli bir benliğiniz ve değerli bir hayatınız olsun. Talat Halman diyor ki: "Dünya sizin için bir şaheser olsun ve dünyaya şaheserler sunun."

Dünyaya şaheserler sunmanın yolu sizin bir şaheser olmanızdan geçmeyebilir ama kendinizle ilgili en iyiyi yakalamaya çalışabilirsiniz.

"Kendine değer vermek" ile "kendini beğenmek" arasında dağlar vardır. Değer vermek kendinizle başlar. Kendine değer vermeyenin çevresine değer vermesi imkânsızdır. O yüzden kendinizle başlayın şaheserlere, siz hayattan keyif aldıkça hayat da farklılaşır ancak kendinizi severseniz etrafınızdakileri de sevmeye başlarsınız. Etrafınıza bakın; kendisinden memnun olmayanların, fiziğini, benliğini sevmeyenlerin etrafıyla hep kavgalı olduğunu görürsünüz.

Eğer kendinize gerekli saygıyı göstermezseniz zaman içinde kendi hayatınızı değil, çevrenizdeki insanların beklentileri doğrultusunda bir hayat yaşarsınız.

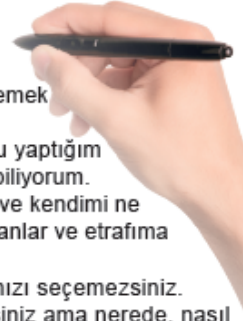
Hiç kimse sizin izniniz olmadan kendinizi değersiz hissettiremez.

O zaman ruhunuzu güçlendirin, zorluklara ve engellere karşı. Siz kendinize değer verdiğiniz sürece etrafınızdakilerin de size verdiği değer arttığını göreceksiniz.

Keççe kulağınızı, ayrık dişlerinizi, çarpık bacaklarınızı, kısa boyunuzu, koca göbekçiğinizi, çipil gözlerinizi sevin.

Ruhunu, fiziğini ve varlığını seven insan mutludur. Mutluluğu kendi benliğinizde arayın.

Metni not olarak sessiz okuyunuz.

Ahmet Şerif İZGÖREN

2. Metin: İstiklal Madalyası

ARİF NİHAT ASYA

Türk Edebiyat Tarihi'nde "Bayrak Şairi" olarak tanınır. Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da bulunur. Bu dönem onun şiire başladığı, vatan aşkı ile şiirler kaleme aldığı dönemdir.

Eserlerinden Bazıları:

Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor,
Dualar ve Aminler, Kanatlar
ve Gagalar, Enikli Kapı, Te-
razi Kendini Tartamaz.

Metni noktalama işaretlerine dikkat ederek sesli okuyunuz.

İSTİKLAL MADALYASI

Yerde bulduğumuz zaman öpüp alnımıza götüreceğimiz bir şeref nişanına değer biçmek lazım gelmiş... Keşke lazım gelmeseydi!.. Listenin değer hanesine rakam yerine kelime yazarak "manevi" demek yahut böyle bir hatırayı takdir dışı bırakmak mümkündür. Bu imkânı kullanmamışlar. Milletçe çekilmiş çilelerin, mahrumiyetlerin, göze alınmış fedakârlıkların, fedailiklerin hatırasını, her nedense, para ölçüsüne vurmaya mecbur olmuşlar, "350 kuruş" demişler... Keşke hiçbir şey demeseydiler!..

Onun gerçek değerini, onu mukaddes miras, mukaddes emanet olarak bağrına basanlar, yüreği üzerinde taşıyanlar bilir. Kıymet biçenler içinde, muhakkak, böyleleri de vardı. Bir vitrin malıymış gibi üzerine 350 kuruş fiyat etiketi konmuş olması, İstiklal Madalyası'nın, sanırım ki, çok ağırlığına gitmiştir. Koyanlar, ondan özür dilemek imkânına henüz maliktiler.

Er geç duyulacağı, yayılacağı tahmin edilmesi gereken böyle bir takdim, onu taşıyanlara, onu kutsal bilen bir millete yapacağı tesir, nasıl olmuş da, hesaba katılmamış? Nice aileler, geri dönmemiş bir can yoldaşından, bir babadan, bir oğuldan, ağabeyden, kardeşten son hatıra diye, bu tarihî mirasın üstüne titrediler... 350 kuruşun değil!

Sandığında bir İstiklal Madalyası olan ev, onun varlığıyla başkalaşır... Bazı yıl dönümlerinde törenle çıkarılarak öpülen madalyalar bilirim. Rütbe işaretleri haklı bir iftihar

vesilesi olmakla beraber, kıdemli askerler, rütbelerinden çok bir İstiklal Savaşı madalyasıyla iftihar ederler.

Önlerinde saygıyla eğildiğimiz, ellerinden öptüğümüz malul gazilerin, harp meydanlarında, kimi bir kol, kimi bir bacak, kimi bir çift göz bıraktı ve yuvasına yarım döndü... Kolu yok, bacağı yok, gözü yoksa İstiklal Madalyası var. Bu, "350 kuruşu var." demek değildir. Onlar, bu madalyayı işportadan almadılar. İstiklal Madalyası'nı bir bronz parçası diye düşünmek, türbenin değerini mermeriyle, bayrağın değerini kumaşıyla ölçmeye benzer. Ahmet'e verilenle Mehmet'e verilen arasında fark gözetmek de en az, bu kadar yanlışır.

Bizde kutsal kitapların fiyatını düşünmek saygısızlık olduğu için ancak hediyesi sorulur. Cihat ve gaza hatıralarını da böyle bilmek lazım gelir. Nicesinin hediyesi, harp meydanlarında geçirilmiş bir gençlik, yarıda bırakılmış bir saadet, vakitsiz kapanan bir çift göz, vatan havasına çok erken karışan bir ruh olmuştur.

Arif Nihat ASYA

EK-3

3. Metin: Faydalı Bir İş Görmek Zevki

Metni noktalama işaretlerine dikkat ederek sesli okuyunuz.

FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ

Bir iş görme, bir eser vücuda getirme zevki yalnız münevverlere, sanatkârlara mahsus zevklerden değildir. Bizim en iptidai zannettiğimiz insanlar bile bir eser vücuda getirmenin zevkiyle mest olmayı bilirler zaten insanı yeryüzündeki diğer mahluklardan ayıran başlıca fark da galiba budur.

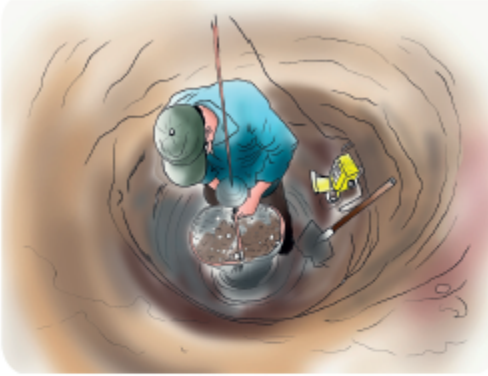
Bilmem size de öyle gelir mi? Evlerde odaların içinde beslenen, kucaklarda dolaşan kedilerle köpeklerin suratlarında pek mahzun bir hâl vardır. Ne yapacaklarını bilmedikleri için yüzünüze âdeta ağlar gibi bakarlar. Onların faydasız, lüzumsuz olduklarını hissettiklerine, bir iş görmeden oturdukları için kederlendiklerine hükmetmek herhâlde yanlış olmayacaktır. Bir de tarlayı sürüp veya akşama kadar düven çevirip de bir kenarda işini görmüş, vazifesini bitirmiş, ortaya bir eser koymuş olmanın huzuruyla geniş getiren öküzün o keyifli, insanın yüzüne "Sanki siz bugün ne yaptınız?" diyen tavırla bakmasını hatırlayınız. Böyle bir manzara karşısında vazifesini yerine getirmiş öküze karşı bir saygı duygusu beslememenin imkânı var mıdır? Yokuşlarda, arkalarına bağlanmış yüklü arabaları, var kuvvetlerini harcayarak düze çıkarmaya çalışan atları, bilmem, siz de benim gibi hayranlıkla seyredersiniz? Onları seyrederken içimde, arabanın bir ucuna dayanarak onlara yardım etmek arzusu uyanır çünkü bir iş başarmak uğrunda bu derece gönülden gayret sarf etmek hayran olmaya değer bir meziyettir.

Atların ne düşündüklerini doğal olarak bilmiyoruz fakat onların arabalarını yokuşlardan düzlere çıkardıkları zaman keyifli keyifli bir koşuşları vardır ki yalnız bu hâllerine bakıp onların da tıpkı insanlar gibi zor bir işi başarmaktan zevk duyduklarına hükmetmek yerinde olur. İnsanların iş görmek bakımından

daha üstün olan tarafları, gördükleri işin mutlaka faydalı olması hususunda besledikleri samimi arzudur.

Geçenlerde pek sevdiğim bir mühendis dostumla bu mevzu etrafında görüşüyorduk. Kendi kırk yıllık tecrübesinden misaller getirerek dedi ki: "En muhtaç insanların bile faydasız bir iş görmeye zorlanamayacaklarını sizler bizim kadar anlayamazsınız.

Ben çok tecrübe etmişimdir. Mesela son derece fakir bir işçiye günde on beş lira verip bir kuyu açtırabilirsiniz. Bu işi kendi mahareti ve gayreti ölçüsünde yapar. Bir müddet sonra aynı işçiyi çağırıp evvelce açmış olduğu kuyuyu bu sefer yine on beş lira yevmiye ile doldurmasını söylersiniz. Onu da yapar. Bu işi bitirdikten sonra aynı adamdan bu sefer kuyuyu tekrar açmasını isteyecek olursanız biraz canının sıkıldığını fark edersiniz. Ne çare ki yevmiyeyi almak için bu işe bir kere daha katlanacaktır fakat kuyuyu açtıktan sonra tekrar doldurmasını emrederseniz o muhtaç adam, bütün ihtiyacına rağmen işi bırakır gider. Karnını doyurmak, çoluk çocuğunu geçindirmek pahasına bile olsa faydasız işe onu devam ettiremezsiniz eğer açıkça reddedip söylene söylene yaptırdığınız işin bir manasızlık olduğunu kafanıza kakmazsa bir bahane uydurup çeker gider."

Sabah akşam işinize gidip gelirken yollarda bir binayı el birliğiyle yükseltmeye çalışan birçok inşaat işçisi görürsünüz. Bütün bu insanlar faydalı bir iş yaptıkları kadar, bir eser vücuda getirmeye katıldıkları, yapılan çorbada tuzları olduğu için mesutturlar. İnşaat biter, bina meydana çıkar, işçiler hesaplarını görüp başka bir inşaatta vazife alırlar fakat fırsat düşüp evvelce yapmış oldukları

binanın önünden geçerken orada bir duvar örmüş, bir sıva yapmış veya sadece temel toprağı bile çıkarmış olsalar "Bu binayı ben yaptım." diye iftihar ederler. İşin garip olan tarafı da bir binanın hakikaten kimin tarafından yapılmış olduğunun bilinmemesidir. Mal sahibi onun kendi eseri olduğuna inanır. Mühendis veya mimar "Ben yaptım." der. Hâlbuki duvarlarını yükseltmiş olan duvarcılar, betonlarını dökmüş olan beton işçileri; döşemelerini çekmiş, kapılarını, çerçevelerini takmış olan marangozlar, damını örtmüş olan çatı işçileri binaya göğüslerini gere gere kendi eserleri olarak bakmaktadırlar. Bir binaya sadece kırk elli çivi çakmış olan adamın bile kendini o binayı vücuda getirenler arasında saymakta şüphesiz hakkı vardır. Zaten işin garip olduğu kadar güzel olan tarafı da bu değil midir?

Yeryüzünde insanların vücuda getirdikleri en muhteşem ve en ömürlü eserler şehirlerdir ve bir şehrin kimin tarafından yapıldığı da belli değildir. Onlarla milletler iftihar ederler. Herkes onu kendi eseri sayar ve böyle saydığı için de en büyük sevgi ile şehrine, kasabasına ölünceye kadar bağlı kalır. Eski bir filozof, "Eğer şehirler bir kişi tarafından vücuda getirilmiş olsaydı daha güzel olacaktı." demiştir. Belki bu söz doğrudur, belki şehirler bir kişinin eseri olsaydı daha güzel olurdu fakat herhâlde insanlar, asırlar boyunca, nesilden nesile milletin devamlı emeğiyle vücuda gelmiş olan şehirlerini bugün sevdikleri kadar sevmezlerdi.

(...)

İnsanın canı belki boş oturmaktan sıkılır fakat bütün hayatında çalıştığı hâlde bir tek faydalı eser vücuda getirememiş adamın sıkıntısı herhâlde boş oturmuş adamın sıkıntısından bin kere daha ağırdır. Eğer gündelik hayatımızda akşamüstü yorgun argın evimize döndüğümüz zaman biraz olsun gülebiliyor, neşelenebiliyorsak bu neşenin tohumlarını o günkü çalışmalarımızda faydalı bir iş gördüğümüze inanmamızda aramalıyız. Faydalı bir hizmet bütün meşakkatleri unutturur. İnsan kendi kendine kalıp da o müthiş muhasebeye daldığı zaman ancak "Ben de memleketimde, işimde, evimde faydalı olabiliyorum, bu toplulukta benim de bir vazifem var." diyerek teselli bulabilir.

Allah kimseyi böyle bir teselliden mahrum bırakmasın!

Şevket RADO

(Kısaltılmıştır.)

EK-4

4.Metin: Türkçenin Güzelliği

M. HALİSTİN KUKUL

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisinden 1967'de mezun oldu. Yazının şiir, hikâye ve denemeleri çeşitli gazete ve dergilerde yayımlandı. Eserleri birçok resmî ve özel kuruluş tarafından ödüllendirildi. Beş yüz civarında deneme ve makalesi vardır. Eserlerinden Bazıları: Kanije Destanı, Boyanmak Zamanı, Şiirlerle Nasreddin Hoca Fıkraları.

Metni noktalama işaretlerine dikkat ederek sesli okuyunuz.

TÜRKÇENİN GÜZELLİĞİ

Her insan, kendi konuştuğu dilin güzel olduğunu iddia etmektedir. Bir dilin "güzel" olması, kelimelerinin "ince sesli"lerden teşekkül etmesi ve "ahenkli" bir söylenişe sahip olmasına bağlıdır. Bunun için yabancılar, bir yandan "etimolojiye" önem verirken diğer taraftan da "fonetiğe" ağırlık vermektedirler.

Türkçe, güzel bir dildir. Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimeleriyle Türkçemiz güzeldir. Kelimelerin mana zenginliği ve söylenişindeki incelik ile kuruluşları bunu ispatlamaya kâfidir.

Türkçede "ince" kelimesi incedir. "Güzel" kelimesi güzeldir, zariftir, hoştur. "Sevgi" kelimesi sevilecek kadar yumuşak ve sevimlidir. Dilimizdeki "kalın" kelimesi kalın olmasına rağmen manasındaki ifadenin müzikal değerini verir.

"Gül" kelimesi güldürür, "çiçek" kelimesi gül gibi gönlümüzde açar, "gönül" kelimesi güneş gibi rahatlatır, "güneş" kelimesi pırl pırl okşayıcı, göz kırpcıdır. "Göz" kelimesi açık, net ve incedir.

Türkçe belki de tabiatı kendi bünyesine alabilen ve güzel kullanabilen yegâne dildir. "Çirkin" kelimesi bile güzeldir. "ç, r, k, n" sessizlerini bağlayan "i"ler kelimeyi yumuşatmakta ve sevimlileştirmektedir. Hiçbir dilde "vızıldamak" arı sesine bu kadar yakın değildir. Su sesini en güzel biçimde "çağlamak" verir. Kuş sesi "cıldamak" hangi dilde tabiatı bu derece dilin içinde taklide muktedirdir. "Ulumak" kelimesi, uluyan hayvanın sesine hangi dilde bu derece uygun düşer. "Böğürmek"teki "r, k" sessizlerini yumuşatan "ö, ü, e" seslileri aslına ne kadar yakındır. "Hışırtı" kelimesindeki "ş" harfi yaprakların birbirine sürtülmesini hangi dilde bu şekilde verebilir? Kaba görünen "gürültü" kelimesine dikkat edilirse sert olan "t" harcinde hep ince seslilerden örülmüş olan bu kelimenin çok güzel olduğunu görürüz. Gürültüyü elbette sevenimiz yoktur amma "gürültü" kelimesine çirkin demek de hangimizin haddine.

Yerine "mersi"yi aldığımız "teşekkür" kelimesindeki güzelliği ve olgunluğu sezmeyenimiz var mı? "Küçük" ve "büyük" kelimelerindeki "ü"ler dilde böyle bir örgü ve işleniş içerisinde bulunabilir. Yerine "triko"yu aldığımız "örgü" kelimesini, triko ile güzellik müsabakasına sokmaya akıl sahibi hangi insan cesaret edebilir? Saç örgüsü, tel örgü ifadelerini triko verebilir mi?

"Ses" ve "nefes" kelimelerindeki kadife yumuşaklığı, üfleyiş ve rahavet, tazelik hatta cazibe... Vakvaklamak, miyavlamak, havlamak, melemek... Bu seslerin tabii hâllerindeki güzelliğe sahip. "Deniz" kelimesi ne kadar tatlı, dalgasız ve engindir. "Gökkuşaağı" bir renk ve ritim harikasıdır.

"Sekreter" mi güzeldir yoksa "kâtip" mi? "Kâtip"i niçin attık, bilen var mı? "Ev, mesken, hane" yerine "konut"u niçin oturttuk bilen var mı? Hele "mesken evleri" diyenlere ne demeli bilmiyorum. İki de Türkçe olmayan fakat Türkçeleşmiş kelimeler olan "şehir" yerine "kent" mi desek daha güzel olur. "Eskişehir"e "Eskikent" uyar mı? Türkçe kelimeleri tek tek ele almak lazım elbette. O zaman onun ne kadar güzel bir dil olduğunu daha geniş biçimde görmemiz mümkün olabilir. "Türkçe" kelimesi bile güzelliğine doyum olmayan bir güzellik, incelik ve ahenge sahiptir.

Dilimiz Türkçe, asırlardan beri şairlerimiz, yazarlarımız ve milletimizin severek kullandığı bir zevk ve ahenk abidesi, muazzam ve muhteşem bir karakter ölçüsü, nezaket, kibarlık ve sezgi hazinesidir.

M. Halistin KUKUL

EK-5

5.Metin: Mikro Minyatür

MİKRO MİNYATÜR

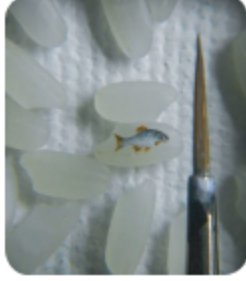
Metni noktalama işaretlerine dikkat ederek sessiz okuyunuz.

İnsanlığın ta en başından bu yana var olan sanat, kimilerine göre "güzel" olanı ortaya çıkarma gayesiyle insanın kendini ifade etme biçimi olmuştur. Kimilerine göre ise "ilahî aşka" ulaşma vasıtasıdır sanat. Hangi gaye ile olursa olsun, işi "güzel"e varabilmektir sanatçının.

Dünyaca ünlü minyatür sanatçılarımızdan Hasan Kale, "güzel" arayışı ile düştüğü yolda kendini ifade etmek için çok farklı bir anlatım biçimi bulmuş. Onu diğer minyatür sanatçılarından ayıran çok önemli bir özelliği var: Sıra dışı objelerin üzerine, çıplak gözle görülemeyecek kadar küçük minyatürler çiziyor.

Bu sıra dışı obje bazen kırk bir pirinç veya ince bir kum tanesi bazen de bir kibrit çöpü olabiliyor. Sanatçı, 200'ün üzerinde objeye yaptığı mikro çizimlerinde mikroskop veya büyüteç kullanmıyor. Sanatseverlere büyüteçsiz bakmalarını tavsiye etmiyor ama tüm çizimlerini, 1-2 numaralı normal minyatür fırçalarıyla ve çıplak gözle vücuda getiriyor.

üretmeyi tercih etmiş.

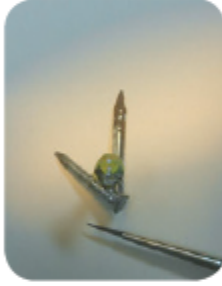
Kale, minyatürde ustalaşıp en ince çizgileri çizebildiğini gördükten sonra, "Daha ne kadar küçük yapabilirim?" sorusunu sormuş kendine ve bu yolda ilerlemeyi seçmiş. Sanatçı, "Eserlerimi gelecek yüzyıllara bırakacaksam bunu, yüzlerce yıl öncesinde yapılan eserleri taklit ederek değil kendimden, günümüze ait bir şeyler katarak yapabilirim." düşüncesiyle klasiğin dışında eserler

Yaptığı mikro minyatür eserlerle vermek istediği asıl mesajın, "bir şeye yüzeysel olarak bakmak ile yakından bakmanın yaratacağı farkı ortaya koymak" olduğunu söylüyor Hasan Kale. Hayatı anlamlandırmaya çalışanlar için önemli bir anahtar sunuyor mikro eserleriyle.

Çivi, toplu iğne, kibrit çöpüne, makarnanın neredeyse tüm çeşitlerine ve her türünden bakliyat ürünlerine, balık pulundan patlamış mısır tanesine kadar pek çok farklı obje üzerinde mikro çizimler yapmış. İlk bakışta farklı duygular hissettiren objelere çizdiği mikro minyatürlere büyüteçle baktığınızda âdeta başka bir boyuta ulaşıyorsunuz ayrıca İstanbul silüetlerinin ağırlıkta olduğu görülüyor çizimlerinde.

Hasan Kale'nin mikro çizimlerine bakarken doğal olarak büyüteç kullanmak zorundasınız zira çıplak gözle, objenin üzerinde birtakım çizgiler olduğunu fark ediyorsunuz fakat resmedilenin ne olduğunu hakkıyla anlayamıyorsunuz. Büyüteci elinize aldığınızda bambasakka bir pencere açılıyor gözlerinizin önüne. Kale'nin minyatürlerine büyüteçle bakmak şaşırtıcı değil elbette. Asıl ilginç olanı, bizim büyüteç yardımıyla ancak seçebildiğimiz minyatürleri, sanatçının çıplak gözle çiziyor olması. Normal minyatür fırçalarıyla bu kadar mikro düzeyde çalışmak bir hayli zor olmalı, diye düşünüyoruz.

Klasik minyatürde kendisini ispat ettikten sonra mikro çizimleri ilk hangi obje üzerinde çalıştığını merak ediyoruz Hasan Kale'nin. "Fasulyeydi sanırım çünkü ilk kez yapıyordum, pirinç tanesi gözümü korkuttu ilk anda. Çok net hatırlamıyorum ne çizdiğimi ama büyük ihtimalle İstanbul'dur yine." diye anlatıyor sanatçı ilk mikro çalışmasını.

Fırça gezdirdiği mikro objeler üzerine resmettiği şeylerin bir kültürü anlattığını söylüyor sanatçı. "Dünyanın neresinden olursa olsun çizimlerimi gören biri, 'Bu İstanbul'dur veya Galata Kulesi, Kızkulesi, Topkapı Sarayı'dır.' der. Küçükçük çizim yaparken o değeri küçültmeye çalışmıyoruz biz. Aksine büyültmeye çalışıyoruz yani işin başka bir boyutu var." diye konuşuyor.

Minyatür sanatçıları, tezhip sanatçıları, yapmak istedikleri çizimi boyamadan önce, kurşun kalemle taslağını oluşturur. Mikro minyatür için böyle bir şeyin mümkün olmadığına değinen Kale, "Yapmak istediğim çizimi direkt uygulamak zorundayım. Bir kırk

pirinç tanesine çalışacaksam eğer, önce taslağını çizme lüksüm yok, zaten kurşun kalemin ucu pirinç kadar. Bu nedenle hata yapma lüksüm de yok. Yani iğneyle kuyu kazmak gibi bir şey.” sözleriyle yaptığı işin ne denli meşakkatli bir iş olduğunu anlamamızı sağlıyor.

Hasan Kale, profesyonel uğraşından da anlaşıldığı üzere uçlarda gezen bir sanatçı... Hep “Daha küçük neyin üzerine çalışabilirim?” diye kafa yorarken saç teli üzerinde karar kılmış. Okurken “Yok artık bu kadarı olmaz!” dediğinizi duyar gibiyiz ancak bizler düşüncesini bile kolay kolay kabul edemezken Kale, projeyi kafasında tasarlamış bile. Diğer objeler üzerinde çıplak gözle çalışan sanatçı, bu kez mikroskop altında sergileyecek sanatsal dehasını. Deha demek bir beis görmüyoruz zira incecik saç teline İstanbul panoraması çizmek dâhiliğe dayalı bir cesaret ister.

Duru ÖZÇELİK

EK-6

6.Metin: Selimiye Camii

Metni eleştirel okuma yöntemine uygun olarak sesli okuyunuz.

SELİMİYE CAMİİ

Mimar Sinan'ın 80 yaşında yaptığı ve "ustalık eserim" dediği anıtsal yapı Osmanlı-Türk sanatı ve dünya mimarlık tarihinin başyapıtlarındandır. Edirne ve Osmanlı İmparatorluğu'nun simgesi olan cami, kentin merkezinde, eskiden Sarıbayır ve Kavak Meydanı denilen yerdedir. 1569-1575'te Sultan II. Selim'in emriyle yaptırılmıştır.

Çok uzaklardan dört minaresi ile göze çarpan yapı, kurulduğu yerin seçimiyle Mimar Sinan'ın aynı zamanda usta bir şehircilik uzmanı olduğunu da göstermektedir. Kesme taştan yapılan cami, iç bölümüyle 1.620 m²lik, tümüyle 2.475 m²lik bir alanı kaplar. Mimarlık tarihinde en geniş mekâna kurulmuş yapı olarak nitelenen Selimiye Camii, yerden yüksekliği 43.28 m olan, 31.30 m çapındaki kubbesiyle ilgi çeker. Ayasofya'nınkinden daha küçük olan kubbe, 6 m genişliğindeki kemerlerle birbirine bağlanan 8 büyük payeye oturur. Köşelerde dört, mihrap yerinde bir yarım kubbe, merkezî kubbeyi destekler. Yapıyı kubbe

kasnağında 32 küçük pence-reyle yüzlerdeki üst üste 6 di-zide çok sayıdaki pencere ay-dınlatmaktadır. Mimar Sinan'ın yaptığı 8 dayanaklı cami planı-nın en başarılı örneğidir.

Cami, mimari özelliklerinin erişilmezliği yanında taş, mer-mer, çini, ahşap sedef gibi süs-leme özellikleriyle de son dere-ce önemlidir. Mihrap ve minberi mermer işçiliğinin başyapıtların-dandır. Yapının çini süslemeleri-nin, Osmanlı ve dünya sanatın-da ayrı bir yeri vardır. XVI. yy. çiniciliğinin en güzel örnekleri olan bu çiniler, sır altı tekniğin-de olup İznik'te yapılmıştır.

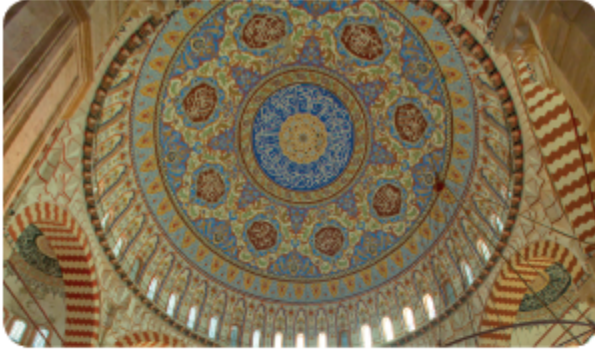
Taş Dehaya Ulaştı, Deha Taş Kesildi!

Selimiye, varlığı ile Türk tarihinde Edirne'ye güç katarak simgesel bir nitelik ka-zandırmıştır. Yalnız zamanımızın araştırmacıları değil, eski yazarlar da Selimiye'nin bir başyapıt olduğu konusunda birleşirler. Ernst Diez (Ernist Diiz) bu cami için şunları söyler: "Selimiye mekân, büyüklük, yükseklik, topluluk ve ışık etkisi bakımından yer-yüzündeki bütün yapılardan üstündür."

Selimiye Avlusu

Avlu yaklaşık birbirine eş iki dikdörtgen alandan oluşur. Avluya giren kapıların en görkemlisi batı yönüne açılır. Buradaki kapıdan girildiğinde beyaz mermerden çatısız ve çanak şeklinde bir şadırvanla karşılaşılır. Bu on altıgen şadırvan, Osmanlı Mimarisi Klasik Dönemi'nin en güzel tasarımlarından biridir. Şadırvanla avluda 18 kubbe 16 sütun bulunur. Selimiye'nin dış avlusu camiyi üç taraftan çevirir.

Selimiye'nin Kubbesi

Selimiye'nin kubbesi, sanayi öncesi mimaride tek kubbeli mekân yapılarının gelişmesini en son noktaya ulaştıran bir "doruk nokta" olarak kabul edilir. Osmanlı mimarisinin olduğu kadar kubbeli yapı geleneğinin de en büyük aşamasıdır.

Ters Lale Motifi

Müezzinler Mahfeli'nin kuzeydoğu yönünde, köşedeki mermer ayağında, bir küçük ters lale motifi bulunur. Yaygın söylenceye göre bu lale, cami arsasının sahibi olan ve burada lale yetiştiren kişinin, arsaya cami yapımı için çıkardığı güçlük ve ters tutumunu sembolize etmektedir. Bazılarına göre ise caminin yapımında çalışan kör bir ustanın ürünü olan bu lale için halk arasında, başka inançlar da vardır. Örneğin Allah ve lale sözcüklerinde aynı harfler bulunması nedeniyle bu çiçeğe mistik bir anlam kazandırılmış ve kutsal sayılmıştır ayrıca eski harflerle yazılmış lale sözcüğü tersten okunduğunda Osmanlıların kutsal alameti olan "hilal" okunur.

Bir başka söylence de Mimar Sinan'ın o günlerde hastalanan ve ölen torunu Fatma ile ilgilidir. Buna göre zaten kalın boğumuyla yeteri kadar bozulmuş lale motifi, Sinan'ın

torunuyla ilgilendiği ve moralinin bozuk olduğu günlerde bir kalfa tarafından kondurulmuştur. Selimiye'deki ters lale motifi, günümüzde de en çok merak edilen cami öğelerinden biridir ve farklı söylenceleri olma özelliğini sürdürmektedir. Ters lale dâhil Selimiye çinilerinde 101 ayrı lale motifi kullanılmıştır.

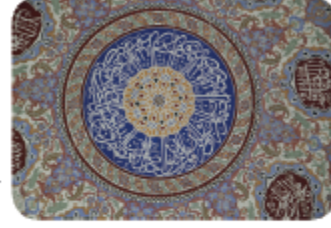
Kandiller ve Pencereler

Caminin minarelerinden sonra yapılan bezemesinde en önemli ve ilgi çeken öğelerin pencereler ve örtüden inen kandiller olduğu kabul edilir. Bazı pencerelerin üstünde eski yazımızla "Allah göklerin ve yerin nurudur." yazar.

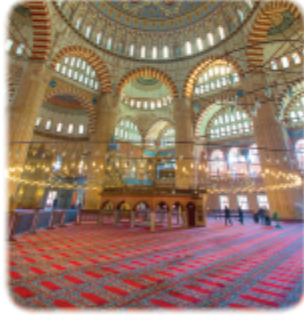
Selimiye Çinilerinin Türk Çini Sanatındaki Yeri

Selimiye çinileri İznik'in en parlak döneminin üretimi olup 1572 tarihli bir fermanla buradan sipariş edilmiştir. Camiyi yaptıran padişah II. Selim, pencerelere kadar çini olmasını, pencerelerin üstüne Fatıha Suresi'nin çini ile yazılmasını emretmiştir. Türk çini sanatının en parlak yıllarındaki bu uygulamada görülen ölçülü kullanıma rağmen çini panoların kalite ve deseni ile uygulanan bezeme programı günümüzün yegâne örnekleri durumundadır. Selimiye Camii çinileri, başka yapılarda rastlanmayan özgün ve Osmanlı mimarisini ile Türk çini sanatı içinde çok özel bir yere sahiptir.

Cami İçi Şaheserler

Selimiye'de mimari gibi diğer Osmanlı sanatları da gelişmenin en yüksek noktalarına varmıştır. Mermerden yapılmış minber, işçiliğindeki incelik, yükseklik, büyüklük ve güzellik bakımından bu grubun diğer şaheserlerini gölgede bırakır. Mihrap kısmının sol tarafındaki hünkâr mahfili, göz alıcı zengin çinilerle hemen dikkat çeker. Burada sonradan kesilip yerlerine konmuş gibi görünen meyve vermiş iki elma ağacı, bütün Osmanlı çinilerinde tek orijinal dekor olarak karşımıza çıkmaktadır. Elma fidanının kökü karanfil, lale ve sümbüllerle zenginleştirilmiştir. Bahar açmış erik fidanı da birkaç defa tekrarlanarak hünkâr mahfilinde taze bir bahar havası estirilmiştir. Selimiye Camii avlusunun kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerindeki minarelerin üçer merdiveni vardır. Birinci merdivenle birinci ve üçüncü şerefelere, ikinci merdivenle ikinci ve üçüncü şerefelere, üçüncü merdivenle ise doğrudan doğruya üçüncü şerefeye çıkılır ve bu sırada çıkanlar birbirlerini görmezler. Güneydoğu ve güneybatı köşelerindeki minarelerin şerefelerine tek merdivenle ulaşılır. Koca Sinan, Selimiye ve Edirne için şunları söyler: "Kalfalığımı İstanbul'daki Şehzade Camii'nde yaptım. Ustalığımı da Süleymaniye Camii'nde tamamladım fakat bütün gücümü bu Sultan Selim Han Camii'ne sarf edip uzmanlığımı gösterdim ve anlattım. Öyle büyük bir cami yaptım ki Edirne içinde bütün halkın beğenisine layıktır."

Ahmet USAL

7. Metin: Kalbin Sesi

MUSTAFA KUTLU

Edebiyat öğretmenliği yaptı, dergi çalışmalarında bulundu. Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi'nin yayın faaliyetlerini yürüttü. Senaryolar yazdı. Televizyonda sohbet programları yaptı. Daha çok hikâye ve denemeleri ile tanınmaktadır. **Eserlerinden Bazıları:** Ortadaki Adam, Ya Tahammül Ya Sefer, Bu Böyledir, Hüzün ve Tesadüf, Sır, Uzun Hikâye, Mavi Kuş.

Metni noktalama işaretlerine dikkat ederek sesli okuyunuz.

KALBİN SESİ

Ne çocuklarımız ne torunlarımız bakır mutfak eşyalarını tanıyor. O kalaylı tasları, tencereleri, tavaları... Hiçbiri kalaylı bir maşrapadan kaynak suyu içmedi. Bakır eşyalar onlar için

bir aksesuar, bir süs unsuru oysa vaktiyle o tava ve tencereler kimlerin elinden geçti. Kaç gelin, kaç dede, kaç babaannenin bir ömrü dolduran hatirasını taşıyor. Bir kahve cezvesinin kulpundan tutan el, kaç kuşağın eli ile ısınıyor, onlardan miras kalan

duyguları paylaşıyor ama biz reddimiras ettik. Bakırları sattık. Yerine alüminyum tencereler, melamin tabaklar aldık. Bu tabaklar düştü mü kırılıyordu ancak ömürleri kısa oldu, tam mutfak dolaplarına ısınacakları zaman papuçları dama atıldı. Onların yerlerine başka kap ve bardaklar imal edilmişti. Geçiyor, her şey süratle geçip gidiyordu.

Şimdilerde çoğu renkli yemek takımları var, seramikten. Birkaç yılda atılıyor, yerine yenisi alınıyor. Bir eşyayı ömür boyu kullanmak, hele hele bunu çocuğuna, torununa hatıra bırakmak, onların da kullanmasını istemek çılgınlık sayılır oldu. Akli başında olanlar plastik bidondan plastik bardağa su dolduruyor, suyu içtikten sonra bardağı çöpe atıyor.

Eşya ile ünsiyetin sonu çoktan geldi. Sevdiğimiz bir sandalyeyi, bir porselen fincanı, hatıralarla yüklü bir vazoyu ne yapıyoruz? O vazo ki onda nice güzel günlerin çiçekleri kokmuştur. O çiçekler alındığında, o vazoya konulduğunda kalbin sesi hangi ilahiler ile coşmuş; hangi şarkılarla dolmuştur.

Bir tren son kampana ile birlikte kalktığında dökülen gözyaşları, bir vapur iskeleye yanaştığında içimizin pır pır edişi, postacıya kapıyı açtığımızda elimize değen bir mektup, şiir defteri arasında kuruyan bir gelincik bütün bunlar hayatımızdan uçup gitti.

Onlar mı uçtu yoksa bir umacı bütün güzellikleri kovalayarak yerine konfeksiyon duygular, gel geç müzikler mi koydu? Vakti daralan kim? Kim bana ayaküstü yemek yemeyi öğütüyor? Ninem derdi ki: "Bir kadın pişirdiği yemek ile beraber pişerse o yemeğin tadı, tuzu, bereketi olur." Ninelerimizin ve dedelerimizin dünyası ne çabuk bir masala dönüştü ve masallara niçin inanmıyoruz?

Bir aletin Mars'tan gönderdiği fotoğraflara inanıyoruz ama inanıyoruz da ne oluyor? Yemekler daha lezzetli, sohbetler daha koyu, sevgiler daha derin, arkadaşlıklar daha vazgeçilmez mi oluyor?

Babamızdan armağan saati saklıyor, takıyor, kullanıyor muyuz yoksa modası geçti bunun, şimdi at nalı saatler takılıyor diye o güzel saati bir çekmecenin gözüne mi atıverdik?

(..)

Hayır. Bütün bunlar olmuyor. Eşyalar, insanlar, sevgiler, saygılar, gözyaşları, gülücükler kaçıyor bizden yahut biz onlardan uzaklaşıyoruz. Tek başımıza kaldığımızda ekran başında sürekli zaplıyoruz. Sürekli zap... Sürekli zap bizi bir süratli arabaya atıyor. Gazlayıp kayboluyoruz. Eşyalardan, hatıralardan, arkadaşlardan, birlikte kotarılan her şeyden uzakta ama yine meyas yine tatminsiz yine sızıntıyla bekliyoruz.

Neyi bekliyoruz? Herhâlde "yeniliğin bitmeyen büyüsünü". Niçin daralıyoruz? İşte her şeyimiz var, daha ne istiyoruz? Yeni, alışılmadık, bizi bir süre oyalayacak bir şey. Bu mu? Belki de etrafımızı saran bu ses, bu görüntü, bu bina, bu araba, bu bilgisayar, bu marka, iki yüz çeşit açık büfe, elli bin çeşit AVM ürününün çekip gitmesini, bizi rahat bırakmasını istiyoruz. Gerçekten istiyor muyuz?

Onlar yağmur gibi üzerimize geliyor, biz bulut gibi onlara koşuyoruz. Birleştiğimizde işte o dağılma, o un ufak olma gerçekleşiyor. Saatimiz çalışıyor ama kalbimiz durmuş. Çalışmıyor. Kalbin sesini duyamıyoruz. Tam bu sırada adamlar geliyor. Evin önündeki ağacı, o güzel ıhlamuru kesmek istiyorlar. Bu ağacı babamın dedesi dikmiş. Gölgesinde nesiller geçmiş. Yaprakları arasında tebessümler, yorgun bakışlar, ilk aşklar, kırık kalpler var.

"Kesmeyin!" diyoruz, bu ağacın hatırası var, kıymayın ona. Buyurgan bir ses: Ama biz buraya bir gökdelen dikeceğiz. İşler açılacak, faizler düşecek, barış gelecek, bilim kansere çare bulacak, diyor.

Birbirimize bakıp önce susuyor sonra "Kesin!" diyoruz.

Ağaç kesiliyor çünkü kalbin sesi yok artık.

Mustafa KUTLU
(Kısaltılmıştır.)

8. Metin: Yûnus Emre'nin Mezarları

NEZİHE ARAZ

Gazeteci, araştırmacı, şair ve yapımcıdır. Yûnus Emre ve Mevlânâ'nın hayatını "Dertli Dolap" ve "Aşk Peygamberi" adlı kitaplarda anlattı. Şiirlerini "Benim Dünyam" adlı bir kitapta toplayan Nezihe Araz'ın "Anadolu Evliyalari" adlı kitabı ilgiyle karşılandı. **Eserlerinden Bazıları:** Mustafa Kemal'in Ankara'sı, Gelin Canlar Bir Olalım, Hayattan Yapraklar.

YÛNUS EMRE'NİN MEZARLARI

Metni işaretleyerek okuma yöntemine uygun okuyunuz.

Bugün Anadolu'da Yûnus Emre'ye ait yirmi iki mezar sayılıyor. Günün birinde, ona ait başka mezar, türbe, makamlar da bulunursa hiç şaşmam! Nasıl şaşayım ki? Yûnus gibi bir eren şairi elbette her köy, kasaba, şehir benimseyecek, kendinden sayacak, kendine mal edecek. Yûnus'a sevgisi ve saygısını başka türlü nasıl gösterebilirsin? Ona, yanında yöresinde bir makam yapmak, gönlü çekince o makamı ziyaret etmek, Kur'an okuyup ruhunu şad etmek, Türk halkının kadirbilirliğinin belgeleridir.

Evet, Yûnus Emre'nin Anadolu'da yirmi iki mezarı var:

Erzurum'un Tuzcu Köyü'nde, Yûnus'la sevgili şeyhi Tabduk yan yana yatarlar. Yûnus'un kabri üzerine kokan kekik başka hiçbir dağda bulunmaz. Toprak bütün cömertliğini ona vermiştir. Yedi dağ ardından, Yûnus'un burcu burcu kekik kokan toprağının haberini alırsın.

Bursa'daki türbenin kır menekşeleri de Erzurum'un kekikleri misali ünlüdür.

Yûnus'un bir mezarı da Isparta'nın Keçiborlu kazasında. Orayı da yediveren gülleri sarmış, sarmalamıştır.

Sandıklı'nın Çay köyünde, Konya Aksaray'ında. Karaman'da da Yunus'a ait makam ve mezarlar vardır. Karaman'da "Maderi Mevlânâ Türbesi"ni ziyaret eden her yolcu, oradan yüzünü Yunus Emre Türbesi'ne döner, onu da ziyaret eder.

Kula'nın Emre köyünde Yunus, Tabduk Emre Türbesi'nin eşliğinde yatmaktadır. Yunus'un başucunda, üzerine balta resmi işlenmiş bir mezar taşı onun dergâha odunculuk ettiği günlerin yadığıdır.

Bugün kuşkusuz şunu biliyoruz ki Yunus Emre'nin gerçek türbesi Eskişehir'in Sarıköy'ündedir. Bunu ilk kez, bundan yıllarca evvel Prof. Dr. Fuat Köprülü haber vermişti sonra daha başkaları da tekrarladılar.

Bir zamanlar Ankara-İstanbul arasında işleyen trenler Sarıköy'den geçerken saygı düdüğünü öttürür, demir yolu personeli yüzünü yol üstündeki türbeye dönermiş. Bu onlara, demir yolunu yapan Alman mühendislerden kalma bir gelenek. O mühendisler, inşaat Sarıköy önüne gelince Müslüman âdetlerini güderek kurban kesmişler, küçük bir dinî tören yaptırılmışlar. Orada Türklerin en büyük şairi ve ermişi Yunus Emre'nin yattığını biliyorlarmış. Türbe yanındaki şirin zaviyeyi de pek severlermiş.

Bu saygı, sevgi havası Yunanlar Sarıköy'e girip ortalığı yakıp yıkıncaya kadar böylece sürmüştü. Sonra her şey unutulup gitmiş. Ta, bin dokuz yüz kırk yıllarına kadar. Bu yıllarda, tren yolu çift hat yapılmaktadır. Yollarda değişiklikler oluyor ve planlara göre Sarıköy'de bu yol tam Yunus Emre Türbesi'nin üzerinden geçecek. Bunu duyan, nasıl duymuşlar bilinmez, yüreği temiz ve uyanık bir iki insan ilgili makamlara başvurarak türbenin yüz elli metre geri alınması için izin istiyorlar. Her şeyi kendileri yapacak. İzin veriliyor ancak bu izne bazı şartlar ekleniyor: Orada hiçbir tören yapılmayacak, kimseye haber verilmeyecek, Millî Eğitim Bakanlığının gönderdiği bir arkeolog işe gözcülük edecek "vesaire". Yunus Emre âşığı

o birkaç insan, her şarta eyvallah, diyorlar. Onların dileği koca ermiş trenler altında çiğnetmemek. İsrırganlar içinde kaybolan türbeyi baykuş yuvası olmaktan kurtarmak, yerine küçücük ve temiz bir anıt yapmak!

Çalışma hemen başlıyor. Tren yolunun yüz elli metre ilerisine, beyaz küfeki taşından küçük bir anıt yaptırılıyor. Yunus Emre'nin anıt taşınacağı gün Ankara'dan Sarıköy'e beş kişilik bir heyet geliyor. Aldıkları talimata göre âdeta gizli geliyorlar, kimseye sezdirmeden. Heyetin başında benim bildiğim, Yunus Emre Derneğinden değerli araştırmacı Halim Baki Kunter, eşi Vildan Kunter, Adnan Saygun var. Bu konukları akşamın alaca karanlığında karşılayan Sarıköy muhtarı son derece heyecanlı: "Beyler, siz bana sıkı emir verdiniz ama ortalıkta benim anlayamadığım bir şeyler var. Sarıköy'e kamyon kamyon, araba araba adam geliyor. Aha şu arada toplanıyorlar!" diyor.

Yapacak bir şey yok. Gece yarısı gelip Allah'ın dağında yatanlara, nereden geldiniz, neden geldiniz diye sorulabilir mi? Ertesi sabah işe koyulmak üzere gelen heyetin görüldüğü manzara inanılmaz, akıl ermez bir iştir. Sarıköy Ovası'nda en aşağı otuz bin kişilik insan denizi dalga dalga dalgalanmakta, ilahiler söyleyerek töreni beklemektedir:

*Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu...*

Kim çağırđı, nereden geldi bu insanlar?

Nerelerden gelmişler ki? Sandıklı, Bolvadin, Konya, Bolu'dan... Otobüsler "törene yetişmek şartıyla" tutulmuş. Hem de öylesine bir geliş de değil bu! Bolulular en ünlü aşçılaryla, Konyalılar kaşık ve koyunlaryla, Karadut köyü meşhur pekmez kazanlaryla, kamyon kamyon ekmek ve şekerleriyle...

Bugün hâlâ bir sırdır ve sır kalacaktır; bu kadar insan bir gecede nasıl toplandı, nasıl çit çıkarımadan, en küçük bir aksilik yaşanmadan bu tören başarılı? Gelin de çözün!

Onun anıtını süsleyen şu dörtlülle söz torbasının ağzını ona bağlatıyorum:

*Haktan gelen şerbeti içtik elhamdülillah
Şol kudret denizini geçtik elhamdülillah
Derildik pınar olduk, irkildik ırmak olduk
Aktık denize dolduk, taştık elhamdülillah*

Nezihe ARAZ
(Kısaltılmıştır.)

EK-9

9. Metin: Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi

Metni empati
kurarak okuyunuz.

ALİYA İZZETBEGOVIÇ VE ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ

AHMET TURGUT

2005 yılından itibaren çeşitli sinema ve dizi projelerinde, hikâye ve araştırma gruplarında yer almıştır. Belgesellerde metin yazarlığı yapmıştır.

Eserlerinden Bazıları:
Bozkırm Sırmı, Aşkın Elçisi,
Kalbim Kudüs'te Kaldı.

Bir toplumun tarihini, o toplumun içinden çıkan kahramanlar, liderler yazar. Bu liderler ve kahramanlar anlaşılmadan, tanınmadan bazen bir ulus bazen de bir dönem anlaşılabilir. Bu yüzden Bosna halkının verdiği özgürlük mücadelesi Aliya İzzetbegoviç tanınmadan anlaşılabilir. Bağımsız Bosna Hersek Devleti'nin ilk cumhurbaşkanı olan ve "Bilge Kral" olarak anılan Aliya İzzetbegoviç, 20. yüzyılın en önemli liderlerinden biridir. Doğu ve Batı düşüncesini çok iyi bilen bir filozof ve ahlaki ilkelerinden ödün vermeyen bir özgürlük savaşçısı olarak Aliya'nın kişiliği ve mücadelesinin tanınması hepimiz için bir ödevdir.

Aliya İzzetbegoviç, federal devletlerden oluşan Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Demokratik Eylem Partisi'ni kurarak Bosna halkının özgürlük mücadelesini başlatmıştır. Aliya, 1990 yılında yapılan seçimleri kazanarak, Bosna Hersek'in cumhurbaşkanı olurken ülkede bağımsızlık yanlısı hareketler de ivme kazanmıştır. 1991 yılında, Yugoslavya Devleti'nde yer alan federal bölgeler Slovenya, Sırbistan, Hırvatistan, Makedonya adıyla arka arkaya bağımsızlıklarını ilan etti. Aliya İzzetbegoviç, 1 Mart 1992

tarihinde, ülkesinde yaptığı referandumla bağımsızlık ilanını halkın onayına sundu. Bosna Hersek halkı, liderleri gibi bağımsız ve özgür bir devlette yaşamak istiyordu. Bağımsızlık referandumu yüksek bir kabul oyuyla geçti ve Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etti.

(...)

Bağımsızlık ilanından sonra Sırp ve Hırvat güçleri Bosna Hersek'i işgale başladı. Avrupa'nın ortasında ve tüm dünyanın gözü önünde gerçekleşen bu işgal hareketiyle 20. yüzyıl, Çanakkale'den sonra en acı sayfalarından birini yaşayacaktı. Çanakkale gibi büyük bir acıdan nasıl büyük liderler, kahramanlar, ölümsüz hikâyeler çıktıysa Bosna Hersek halkının yaşadığı bu acıdan da benzer hikâyeler, kahramanlar ve liderler çıktı. Bu lider "Bilge Kral" Aliya İzzetbegović'ti.

"Bilge Kral" lakabını fazlasıyla hak edecek derinlikte yazdığı ona yakın eseriyle Aliya, gençlik yıllarından itibaren özgürlük mücadelesini bilgisi ve kalemle yapmıştı. Teorik planda inşa ettiği özgürlük bilincini, siyasi alana taşıyarak ülkesinin bağımsızlığını ilan etmişti ancak şimdi fiili bir işgal ve savaş vardı, özgürlük bilincini cephede hayata geçirme vaktiydi.

Tam üç buçuk yıl süren ve çoğunluğu sivil iki yüz binden fazla insanın ölümüne neden olan savaşta Aliya, başkomutan sıfatıyla hep cephede ve halkının yanında oldu. Şehirler bombalanırken askerlerle siperde yattı, sığınaklarda yaşadı. Kuralı ve ahlaki olmayan bir savaşın içinde soğukkanlılığını, fikrî olgunluğunu, ahlaki ilkelerini asla yitirmedi. Bir gün, yaşanan vahşete dayanamayan bir asker: "Onlar bizim kadınlarımızı, yaşlılarımızı, çocuklarımızı öldürüyorlar. Buna bigâne kalamayız." dediğinde Aliya çok veciz bir şekilde: "Onlar bizim öğretmenimiz değiller." diyerek ahlaki olmayan, meşru olmayan hiçbir yola tevessül etmemiştir.

Aliya, savaşın içinde birlikte yaşama idealini yok edecek her türlü tavır ve davranışa karşı çıkararak: "Nefrete nefretle cevap vermeyin. Bosna için nefret, çıkmaz sokaktır. Nefret sadece bizim ruhlarımızı zedelemiyor, Bosna'nın özünü de zedeliyor." demiştir. 1994 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurul Toplantısı'nda yaptığı bir konuşmada: "Bosna olarak adlandırdığımız şey yalnızca Balkanlarda bir toprak parçası değildir. Farklı din, millet, farklı kültür ve geleneklere ait insanların beraber yaşayabilme inancıdır." diyerek savaşın aslında birlikte yaşayabilme idealini yok etmek üzere kurgulandığını ifade etmiştir. Aliya, bu sözleriyle Osmanlı hâkimiyetinde dört yüz yıl birlikte yaşamış farklı inanç gruplarına da güçlü bir mesaj vermiştir.

İstanbul'un fethinden tam on yıl sonra Balkanları ve Bosna'yı fethetmiş Fatih Sultan Mehmet, burada yaşayan farklı din ve mezhepleri görmüş ve 29 Mayıs 1463 tarihli ünlü Ahidname'sini yayınlarak inanç farklılıklarını koruması altına almıştır.

Bosna'nın Fojnica (Fojnika) şehrindeki Fransisken (Fıransiskın) Katolik Kilisesi'nde bulunan, sergilenen bu fermanla Osmanlı hâkimiyetinde farklı din ve inanç grupları yüzyıllar boyunca barış ve huzur içinde yaşamışlardır. İşte Aliya'nın savaşa zedelenmesinden korktuğu şey, Birleşmiş Milletlerde yaptığı konuşmada tanımladığı Bosna'yı yıkacak şey Osmanlı bakiyesi huzur ve barış ortamının imha ediliyor oluşuydu.

O tarihte Avrupa'nın en büyük silahlı güçlerinden birine sahip olan işgalcilerin üç yılda dize getiremediği Bosnalılar, savaşın lehlerine dönmeye başlaması üzerine uluslararası toplumun araya girmesiyle barış görüşmelerine başladı. Aliya İzzetbegoviç bir yanda savaşı yönetirken bir yandan da bu barış görüşmelerini yürüttü. 1 Kasım 1995 tarihinde imzalanan Dayton Antlaşması'na imza atmaya giderken: "Ben Avrupa'ya giderken başım önümde eğik gitmiyorum çünkü çocuk, kadın ve ihtiyar öldürmedik ve hiçbir kutsal yere saldırmadık. Oysa onlar bunların tamamını yaptılar." diyerek düşmanlarını insanlığın vicdanında da yargılamıştır.

Aliya'nın: "Bu adil bir barış olmayabilir fakat süren bir savaştan daha iyidir." dediği Dayton Antlaşması ile Bosna Hersek'in sınırları korunmuş ve ülkedeki acımasız işgal sona ermiştir. Aliya'nın hak ve özgürlük mücadelesi buruk da olsa zaferle sonuçlanmış ve Bosna halkına uluslararası arenada tanınan özgür bir devlet ve korkusuzca dalgalanan bir bayrak bırakmıştır. Bu antlaşma gereğince yapılan seçimlerde yeniden cumhurbaşkanı seçilen Aliya İzzetbegoviç, sağlık durumu elverdiğince savaşın açtığı yaraların sarılmasına ve ülkesinin yeniden ayağa kalkmasına yardımcı oldu.

1998 Bosna Bağımsızlık Bayramı'nda: "Barış gelmiştir ama yaşadığımız cehennemden taşıdığımız travmalardan dolayı içimizde hâlâ huzursuzluk vardır. Şimdi ülkemizi yenileme yolundayız. Geçmişimizi hâlâ unutmadığımız için bu görev zor olacaktır." diyen Aliya İzzetbegoviç Mavi Kelebeklerin her gün yeni bir toplu ölüm alanını gösterdiği bir ortamda âdefa bir hekim titizliğiyle halkının yaşanan acılardan ders çıkararak geleceğe yönelmesini sağlamıştır. Belki de savaştan daha zor olan bu süreci: "Geleceğimizi geçmişimizde aramayacağız. Kin ve intikam peşinde koşmayacağız." diyerek özetlemiştir.

Rahatsızlığı nedeniyle 2000 yılı Ekim ayında cumhurbaşkanlığı görevinden çekilen Aliya İzzetbegoviç, son günlerinde kendisi için yapıldığını öğrendiği görkemli anıtı iptal ettirir ve Bosna Savaşı'nda hayatını kaybeden askerlerin yanına, Saraybosna'da bulunan Kovaçı Mezarlığı'na defnedilmeyi ister.

Aliya, vefatından bir gün önce kendisini ziyarete gelen Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın kulağına: "Bosna size emanet. Buralar Osmanlı'nın bakiyesidir." diye fısıldar. 19 Ekim 2003 tarihinde 78 yaşında vefat eden Bilge Kral'ın mezarına İstanbul'dan getirilen, Fatih Sultan Mehmet'in kabrinden alınan toprak karıştırılır. İsteği üzerine mezar taşına Cumhurbaşkanı değil "Abdullah Aliya" yani "Allah'ın kulu Aliya" yazılır. İsmi altında da Aliya İzzetbegoviç'in verdiği özgürlük mücadelesinin, yaşamının âdeta özeti olan bir söz yazılmıştır:

"Her şeye kadir olan Allah'a yemin ederim ki hiçbir zaman köle olmayacağız."

Ahmet TURGUT
(Kısaltılmıştır.)

EK-10: “Bağdaşlık Düzeyi Değerlendirme Formu”

BAĞDAŞIKLIK ÖGELERİ						
GÖNDERİM ÖGELERİ					(f)	
	Metin Dışı Gönderim					
	Metin İçi Gönderim	Ön Gönderim				
		Art Gönderim	Zamir	Şahıs Zamiri		
				Dönüşlülük Zamiri		
				İşaret Zamiri		
		İşaret Sıfatı				
		Karşılaştırma				
		+ki Aitlik Eki				
TOPLAM (N)						
EKSİLTİLİ ANLATIM	Cümlelerin Düşürülmesi					
	Ortak Ögelerin Düşürülmesi					
	Eklerin Düşürülmesi					
	TOPLAM (N)					
DEĞİŞTİRİM	İsme Dayalı Değişirir					
	Fiile Dayalı Değişirir					
	Cümleye Dayalı Değişirir					
	TOPLAM (N)					
BAĞLAMA ÖGELERİ						
KELİME BAĞDAŞIKLIĞI	Tekrar					
	Aynı Kavram Alanında Kelime Kullanımı					
	TOPLAM (N)					
GENEL TOPLAM (N)						

EK-11: “Tutarlılık Düzeyi Değerlendirme Formu”

TUTARLILIK ÖGESİ	(f)
Özelleştirme Bağlantısı	
Genelleştirme Bağlantısı	
Neden-Sonuç Bağlantısı	
Karşılaştırma Bağlantısı	
Karşıtlık Bağlantısı	
TOPLAM (N)	

